

Viestnik Hrvatskoga arkeologiškoga društva: godina XI

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1889**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:293918>

<https://doi.org/https://doi.org/10.52064/vamz>

Rights / Prava: [Public Domain Mark 1.0/Javno dobro](#). Autorsko pravo je isteklo.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological
Museum in Zagreb](#)

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Odlomak predhistoričkog groblja u Prozoru.

Sa Tablom I.

Na Tabli I. predstavljamo nacrt predhist. grobova, što je po napatku muzeal. ravnateljstva izkopao lipnja god 1888 naš vriedni povjerenik u Prozoru i ondješni učitelj gosp. Matija Žagrović na južnom obronku Velikoga Vitla na Kovačićevom zemljištu. Dužina ovoga zemljišta bjaše 33 metra a širina 18.

Grobovi su ležali u tri sloja, jedan izpod drugoga, naime prvi sloj $\frac{1}{4}$ m. i manje duboko; drugi sloj oko 1 m. duboko; i napokon treći sloj oko $1\frac{1}{2}$ m duboko; dakle tu bjaše grobova starih, starijih i najstarijih. *Stari* su na nacrtu obilježeni sa velikimi slovi; *stariji* dvoje su veličine, veći i manji, te veći označeni su na nacrtu sa arabskimi brojkami, a manji sa malimi slovi; *najstariji* su napokon obilježeni sa rimskimi brojkami.

Stari grobovi. Velika većina od ovih vremenom bjaše se već posve ili djelomice, nješto kišom a nješto radnjom, satrla, ostavljajući za sobom samo slabe tragove svoga bivanja. Žagrović našao je još na mjestu u tom prvom sloju jedva 12 grobova, i to oko 10 cm. duboko. Grobovi A. B. C. J. K. L. bjahu okrenutom glavom prama sjeveru, dočim D. E. F. G. H. I. napram sjevero-iztoku. Popriečna širina grobova 90 do 100 cm.; dužina 1.60–1.62; a dubljina 1–15 cm. Zemlja u njih crnica. Na grobovih kamenje. Okostnice sasvim sdrobljene.

Stariji grobovi. U drugom sloju našasto je s jedne strane 31 grob od većih, a s druge 20 od manjih naime od diece. Veći, označeni arabskimi, brojevi, bili su pokriti prvo malim kamenjem a zatim omašnim, tako da je svaki imao nad sobom do 50 cent. kamena; dočim manji grobovi, označeni malenimi slovi, neimadjahu ni naokolo ni nad sobom kamena. Izpod okostnica u većih i u

manjih grobovih nalazila se čista zemlja ilovača. Mnoge lubanje imale su pod sobom kamen kao jastuk, te nije se ni jedna spasiti mogla, jer sve satrte. Grobovi su ležali bez ikakva reda. Tako u većih grobovih 1. 2. 3. 20. 21. glave su okrenute bile napram zapadu; 5. 9. 10. 11. 12. 17. 18. 19. 22. 26. 27. 28. 29. 30. 31. napram sjeveru; 8. 13. napram istoku; 4. 6. 7. 14. 15. 16. 23. 24. 25. napram sjevero-istoku. Isto tako i svi mali grobovi. Napram jugu nije ni jedan grob okrenut bio, valjda zato što se obronak Vitla spušta, ako i postepeno, napram jugu.

Najstariji grobovi. U trećem sloju, najdubljem, naišao je Zagrović, 1.70 m. duboko, na treći red grobova, samo 12 njih, u goloj ilovači, sprhnutih kostiju, svi pako okrenuti napram sjevero-istoku. Predmetom nebijaše ovdje ni traga.

Predmeta u prvom sloju grobova imalo je biti dosta, jer se tu i drugdje po Vitlu našlo ne malo i dosta važnih, ali su bili ovdje već od prije u većem djelu oranjem i drugako izrovani i uništeni. Mnogo više predmeta našlo se u grobovih drugoga sloja, navelastito zapinjača. U trećem pako sloju, kako smo rekli, nebijaše jim ni traga. U prvom sloju našao se je i koji komad od željeza, dočim su svi predmeti drugoga sloja bakreni. Sve što se otkrilo u tom kopanju, čuva se sada u predhist. sbirki nar. muzeja u Zagrebu.

I zasnutak table potiče iz ruku gosp. Zagrovića, koj ga veoma pomno i viešto izradio.

S. Ljubić.

✓ Nadpis rimski iz Gjurgjevca.

Slavna kr. kotarska Oblast u Gjurgjevcu dočuvši, da se je u onoj okolici našla jedna ploča sa rimskim nadpisom, prama naredbi Vis. Kr. Zem. Vlade od 25. studena 1880. br. 3302 a bez časa časići blagoizvolila se je potruditi, da taj dragocieni spomenik spasi za sbirku arkeol. odjela nar. zem. muzeja, te ga muz. ravnateljstvu posla sljedećim cijenjenim dopisom:

Broj 8014. Slavnomu ravnateljstvu zem. arkeologičkoga muzeja u Zagrebu. — Na pieskih kraj Gjurgjevca pronadjena je kamena ploča sa nadpisom latinskim, te se ista voznom poštom slav. ravnateljstvu arkeologičkom pošilja na dalnju porabu.

Na istom mjestu pokušano je dalnje kopanje, nu bez uspjeha; ipak nije izključena mogućnost, da bi se pronašao još koji arkeo-

logički važan predmet. S toga po pronadjenoj vrijednosti priposlane ploče izvoliti će slavno to ravnateljstvo arheološkog muzeja prosuditi, nebi li bilo nužno, da izaslanik muzealni dodje na lice mjesta, i dalnje kopanje rukovodi. — Kr. kotarska Oblast. U Gjur-gjevcu, dne 16. rujna 1888. Upravitelj Kenfelj.

Ali nije ovo prvi put, što se je Gjurgjevačka kot. oblast izkazala blagodjelnicom istoga nar. zem. zavoda. Hvala joj najiskrenija i najtoplija, te taj plemeniti primjer pobudio i druge političke oblasti naše na izvršivanje gori pomenute vladine naredbe.

Nadpis nije ciao, jer je okrunjen gori, doli i lievo. Evo ga:

Imp · Caes · Fla · Jul
Constantius · Pius · Fel
Aug · Victor Maximus
Triumfator AETERNVS
Divi cONSTANTINI
Optimi · MAX · Q · PRINC F
Divorvm MAXIMIANI ET
CONSTANTII · NEPOS
Divi CLAVD PRONEPVS
Pont · Max Germ MAX
 . . . . .

Sličan ovomu nadpis našast je bio u Mitrovici (Mommsen Cor. Inscr. Lat. III. p. 465 n. 3705), te smo po njem naš izpunili. U Mitrovačkom nadpisu u osmom redu stoji CONSTANTII mjesto CONSTANTII. Mommsen (l. c.) razsvjetljuje onaj nadpis sljedećom opazkom: »Constantius II, quod hic dicitur Divi Claudii pronepos, con-venit cum eo, quod pater eius appellatur eiusdem Claudii nepos (Henzen 6751), cum alibi Constantius I dicatur »per filiam nepos Claudii« (Eutrop. 9,22; vita Claudii c. 9) et consequenter Constantius II divi Claudii abnepos (Henzen 5258)«. S. L.

Nadgrobní kamen Radoslava Gorjanskoga.

I. *Vidi str 64.*

U kapeli nadbiskupskoga orfanotrofija u Zagrebu nalazi se nadgrobní spomenik jednog člana glasovite obitelji Gorjanske, kojega kamena vjernu sliku ovdje priobćujemo. Obitelj Gorjanska (de Gara) obnašala je u XIV. i XV. vieku najvišja do-

stojanstva kraljevine Ugarske, ali je starohrvatskog porijekla »de genere Družina«; ovaj spomenik živo će dakle zanimat svakog hrvatskog povjestničara. Kamen do sada nije nigdje priobćen bio, samo ga je kanonik Florijan Römer u magjarskom »Archaeologiai Értesitő« god. III. str. 200 spomenuo. Ploča je od bielog mramora, te je sada uzidana na desnom unutarnjem zidu kapele sv. Martina; visoka je 1.55 metara a široka je 0.485 m.; po sriedi je u dva komada razpuknuta. Slova i slike su plosnata.

Nadpis ovako glasi:

+ HIC EST
SAPVLTVRĀ · Ǿ · RHĀOSLĀVO.
FILIO · Ǿ ·
CRĀSTOHNĀ · Ǿ · GARĀ · ET · ERĀDŪ
+ SVORŪ

ima se čitati: *Hic est sepultura domino Radoslavo filio domini Crestohna de Gara et (h)eredum suorum.*

U donjoj polovici kamena vidimo trokutni gotički štit, viseći na vrpci u obliku brojke 8. Grb je s desna na lievo stubasto koso razdjeljeni štit, u gornjem polju štita je gotička majuskula R. Ovaj je grb sa raznih gledišta vrlo zanimiv. Prije svega zato, jer se bitno razlikuje od poznatog grba obitelji Gorjanske: u modrom polju zlatna okrunjena zmija. I slovo R udara u oči; jeli to početno slovo imena Radoslav, ili možda nije niti slovo, nego samo osobito stilizovani cvijet (kako Römer veli »karanfil«)?

Gdje je kamen izvorno nadjen, nezna se. Možda je iz bližnje stolne crkve došao u, početkom ovoga vieka sagrađenu, kapelu sv. Martina. Ili je, što je još vjerojatnije, nadjen na mjestu, gdje sada orfanotrofij stoji, na kojem je mjestu u srednjem vieku od Bele IV. do Matije Korvina stajao manastir Dominikanaca. U potonjem slučaju bila je dakle obiteljska (et heredum suorum!) grobnica obitelji Gorjanske u crkvi Dominikanaca. *u Gorjanskoj stolici*

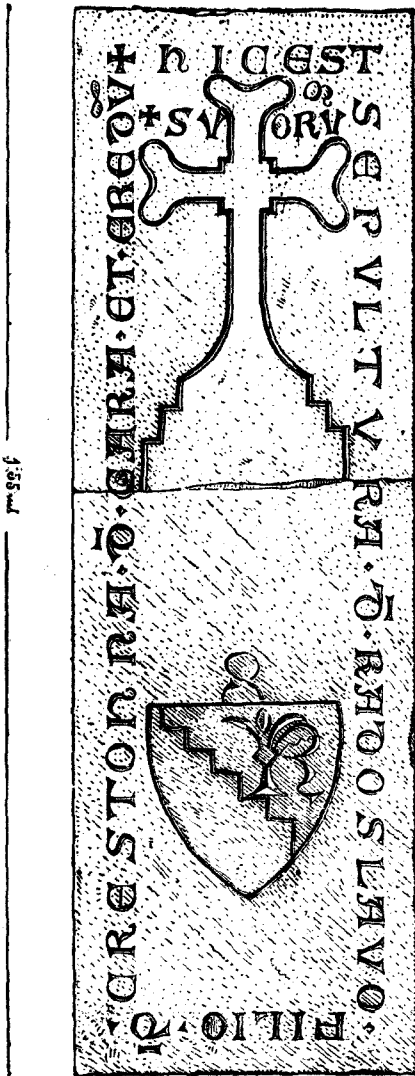
Još bi bilo za riešiti pitanje, tko da je bio ovaj Radoslav de Gara. Naše listine ne poznavaju niti njega, niti oca mu Crestohnu. Još manje ga poznavaju obće poznate genealogije obitelji Gorjanske¹⁾. Da je plemić bio, dovoljno kaže naslov »dominus«. Kratkoća teksta, zločesta latinština, oblik slova i grba dokazuju, da taj nadgrobni spomenik spada u drugu polovicu XIII. vieka, dakle u naj-

¹⁾ Vidi: Nagy Iván, Magyarországi családai. IV. svezak, str. 327.

+ sedmoj pleta gorjanske zmija

DKU Z MA
 DOR O Z MA (Kord Legen...)
 Tamo blizu je selo BARA

5

starije doba te obitelji, koja se u listinama god. 1269 prvi put spominje. Radoslav je čisto hrvatsko ime, a i Crestohna (Krestonja?) je po svoj prilici slavensko ime, možda odgovarajuće latinskomu Christophorus. Rómer je ovo potonje ime krivo razumio, te misleći da je ime mjesta, tumačio je, da Chrestohna znači Kerestinec.

Pošto najstariji dosada poznati pečati i grbovi obitelji Gorjanske ne sižu natrag dalje od konca XIV. vieka, to mislim, da grb, nalazeći se na našem mnogo starijem grobnom spomeniku, predstavlja izvorni grb starohrvatskog plemena Družina.

Konačno moram još spomenuti, da je prečastni duhovni stol nadbiskupije Zagrebačke, posredovanjem g župnika i narodnog zastupnika Ivana Krapca, ovaj velevažni spomenik darovao narodnom muzeju, gdje mu je pravo mjesto.

Dr. I. Bojničić Kninski.

II.*)

Po dr. Bojničiću priobćeni kamen dug je 155 cm., a širok 48 cm. Nadpis — bez svakog okvira — teče na svih četiri strana kraj ruba kamena, samo

*) Moju predstojeću razpravicu priobćio sam izvorno u posljednjem broju po magjar. akademiji znanosti izdanog „Archaeologiai értesítő“, te se je, ponukan ovom razpravicom, i gosp. Géza pl. Csergheö, jedan od najvrstnijih poznavaca sredovječne heraldike, o istom predmetu izrazio. Mi ovdje u prevodu priobćujemo i njegovu velezanimivu razpravu. Dr. B.

posljednja rječ koja nije imala u redu mjesto, nalazi se u polju spomenika. Slova su majuskule. Legenda, koje je početak u heraldičko desnom gornjem kutu tako zvanim maltežkim križem (Fatzenkreuz) označen, glasi ovako:

✠ Hic est
 Sepultura d̄ Radoslavo
 Filio d̄
 Crestohna d̄ Gara et eredu[∞]
 ✠ suorum.

Jedna je rječ od druge, u polovičnoj visini slova, četverouglastom točkom odjeljena. U polje spomenika neuredno urezana posljednja rječ »suorum« počima također maltežkim križom.

U gornjoj polovici praznog polja ploče urezan je plohorezbom križ, stojeći na podnožju od tri stube. Iz treće stube raste dulja grana križa. Grane križa dovršuju se gore sa dvostrukim okrugom, naličnim srcu. — U istom pravcu sa ovim križom izpunjuje donju polovicu nadgrobnog spomenika štit sa grbom. Na gornjoj strani štita nalazeći se, brojci 8 slični urezak znamenuje remen, na kojem štit visi.

Po nadpisu postavio je ovaj kamen Radoslav Gorjanski za sebe i za svoje potomke (heredum suorum). Kada? Na to nam neodgovara nikakav datum, ali se to može iz karaktera cielog spomenika barem približno opredieliti.

Pogledajmo najprije oblik kamena. Duljina mu je 155 cm., a širina 48 cm., dakle duljina odnosi se prema širini, kao 3:1. — Ovaj razmjer kod oblika grobnih kamena dolazi obično u drugoj polovici XIII. vieka. — Ako to doba temeljem uzmemo, te majuskule nadpisa pomno pogledamo, vidit ćemo, da je i oblik i način porabe ovih također dosta karakterističan za to doba, osobito često rabljeno slovo $\mathcal{D} = d$, koje na grobnih spomenicima konca XIII. vieka često dolazi.

Legenda bila je na najstarijih grobnih spomenicima vrlo kratka. Malen bio kamen, malo mjesta na njemu, obično sadržaje samo ime pokojnika. Kasnije, kada su grobni spomenici većimi postali, bila je i legenda veća, ali je ipak samo najnužnije stvari sadržavala. Tekar kasnija stoljeća razširila su legendu, najprije kojim uzdisajem, n. p.: »requiescat in pace«, — a kasnije sa naslovi pokojnika (»Generosus et Magnificus« ili »Venerabilis in xpo dominus«) i sa navedenjem častih, koje je obnašao (»dapifer«, »eppus« itd.).

— Počamši od XVI. vieka slavili su na grobnih spomenicih za-sluge pokojnikove sa pojedinimi distychoni; dočim su se još kasnije iz ovih distycha razvili dugački nekrolozi, koji su svojim tekstom izpunjivali cielu ploču nadgrobnog spomenika.

Kratkoća nadpisa, koji je na najnuždnije ograničen, je i na našem spomeniku karakteristična, a osim ove kratkoće govori i zločesta latinština za konac XIII. vieka.

Slike našeg spomenika predstavljaju gore križ, a dole štit sa grbom. — Križ dolazi na naših grobnih spomenicih već od XI. i XII. vieka. Takovih spomenika imademo u Tihanyu, Bartfeldu, Jekelfalvi itd. Štit, prazan ili sa plemićkim grbom, sljedi kod nas skoro za prvim predstavljanjem križa na grobnih spomenicih, te dolazi skupa sa ovim, -- obično kao da visi na križu — kod nas do konca XV. vieka, kao što to dokazuju spomenici stolne crkve u Košicama. — Ja poznajem do sada samo dva grobna spomenika, koji su našem po svemu slični. Jedan, bez nadpisa, nalazi se u križniku opatije bjelih fratara u Wiltenu (u Tirolu¹⁾), a drugi je grobni spomenik glasovitog troubadoura Ulricha von Lichtenstein u Frauenburgu od god. 1275.²⁾ Ovaj potonji je ujedno najstariji do sada poznati grobni spomenik sa njemačkim nadpisom.

Konačno govori za našu hipotezu i štit sa grbom, kojega oblik podpuno odgovara onim XIII. vieka. Grb je: štit, razdjeljen stubasto koso s desna na lievo u dvoje (dakle i dvoje boje), gore sa krasnom majuskulom R.

Ovaj je dakle grb podpuna i to dosta riedka heroldslika (Heroldsbild). Nad razdjeljenjem nalazeće se slovo R po svoj prilici ne spada de jure u grb, nego je samo svojevuljni dodatak, odnoseći se sjegurno na ime pokojnoga Radoslava Gorjanskoga. Slova dolaze kadkada već u staro doba u grbovih, osobito u taljanskoj heraldici. Ova slova obično su samostalni dodateci grbova. Kadkada primljena su dozvolom vladara ili samovoljno, u grbove za razlikovanje pojedinih grana kojeg plemena ili pojedinih osoba.

Kojemu plemenu spada grb na našem spomeniku, to nemožemo za sada stalno opredieliti, tim manje, pošto smo na temelju, sravnivanja izrekli, da ovaj spomenik spada u drugu polovicu XIII.

¹⁾ Petenegg, Zur Epitaphik von Tyrol. St. 31, tab. VIII.

²⁾ Beck-Widmannstätter, Studien an den Grabstätten alter Geschlechter der Steyermark u. Kärnthens. Str. 8.

vieka, dakle u doba, kada obiteljska imena još nebijahu obće rabljena i *stalna*. Sa slavnom obitelji Gorjanskom (de Gara, Garay) iz plemena Družina ne možemo ga *za sada* u savez dovesti, jer ova imala je sasvim drugi grb, koji nam je sačuvan na mnogobrojnih pečatih, dapače i u originalnim grbovnicama (*litterae armales*). Ovaj grb je sljedeći: u modrom polju višeputa zavijena okrunjena zlatna zmija sa zlatnom jabukom (*Reichsapfel*) u ustama. Od iste obitelji poznamo još jedan grb, koji predstavlja *dvije* zavijene zmijske. Ali ovaj potonji grb poznat nam je samo u jednom jedinom primjerku na visećem pečatu u ugar. državnom arhivu.

Istina, da su svi sphragistički i heraldički spomenici, koji su nam ostali od ove glasovite obitelji Gorjanske, mnogo mlađi od našeg grobnog kamena, te nijedan nije stariji od konca XIV. vieka. I to je česti slučaj u heraldici, da su glasovite obitelji temeljito promijenili svoj izvorni obiteljski grb, kako to vidimo kod mnogih naših obitelji, koje svoje porijeklo iz starih »genus-a« listinama dokazati mogu. Dakle može i to biti, da je obitelj Gorjanska, postavša bogatom i uplivnom te došavši u družbu kraljevu, napustila grb svojih pradjedova, jednostavnu heroldsliku (*koja bi u tom slučaju bila stari grb plemena Družina*), te primila opisani ljepši grb.

Ali dok nećemo za to imati nedvojbenih dokaza, dotle ne možemo sigurno znati, da li se obitelj, ležeća pod ovim grobnim kamenom, i kasnije zvala »de Gara«? I ako je, jeli je ista obitelj, koja je pod imenom Gorjanskih knezova tako glasovitom postala?

Vidi str. 64.

Geza pl. Csergheö.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

V. Viestnik God. X. str. 75.).

XLII.

† АСЕ ЛЕЖИ ДОБРИЛО БОЖИЋ
КОВИЋЪ З БРАТОМЪ РАДОЕ
МЪ И СИНОВЦЕМЪ ПЛИВЦЕ
МЪ

Čita se: † Ase leži Dobriilo Božić-
ković z bratom Radoe-
m i sinovcem Plivce-
m

U dnu:

ЗАПИСА ИВКО ОБРАДОВИЋ
u svezi u ЗАПИСА slova ЗА

zapisa Ivko Obradović

Stećak vap. u vrhu je ravan poput ploče. Dug je m. 1,48; šir. m. 1,04; debeo m. 0,56. Stećak je u *Staromu Stanomu* u Hercegovini (Usp. Viest. 1888, na str. 88).

Ovaj je stećak ukrašen arhitektonički s tri reda stupova, a preko stupovlja je pruga *prutak*. U stupovlju je kolo od šestoro čeljadi put desne, biva prvi muški, pa ženska. U dno stupovlja je pruga *prutak*. Na nogama je i na glavi stećak izduben, te tako na krajevima sačinjava četiri golema stupa. Nadpis je uvrh stećka. Slova su u radpisu dosta pravilna.

XLIII.

АСЕ АЕЖИ

Čita se: Ase leži

НОННШ РАДѠЄ u sv. АА

Joniš Radõe.

Krst vap. vis. m. 1,65; šir. u perima (kracima) m. 1,04; šir. bez pera m. 0,44; debeo m. 0,18. Ovaj je krst u selu *Dobromanima*, na *Mrkulju* (Hercegovina) ispod golemijeh dubova (hrastova). Na krstu je sprieda kao kita liljanova cvieća, a straga odignuta jabuka (Usp. Viest. 1888, na str. 89).

XLIV.

..... ПЕТАРЬ .....

Čita se:..... Petar .....

Ovaj je utarak uzidan u crkvu na *Ošenićima* (kod Stoca, u Hercegovini). Dostavio mi je prepis pr. O. Hristifor Milutinović, jeromonah sa *Žitomišića*, uz sljedeću opazku: Na *Ošenićima* je bila joštera jedna ploča, pa je slomljena, te uzidana u crkvu, a neki komadi za vrata od crkve. Ova je crkva prva, te najstarija zadužbina *braće Miloradovića* t. j. *Hrabrena*, a to je prva crkva za stolčku obćinu. Crkva je ponovljena god. 1833, a to nam svjedoči sljedeći nadpis nad malijem vratima:

ХРАМЪ СѠАГО ІС ХС СѠА АНОСТОЛА
АНОСТОЛА ПЕТРА ПИ КА ПАВЛА НА 18 Ѡ
САШГА ДА МЕ РАДѠИ КТОБРА 1833
СА ЕКО

O predmetu Usp. Viestnik br. I. god. 1883.

XLV.

АСЕ АЕЖИ МОНАКННЪА МАРТА Čita se: Ase leži Monakina Marta.

Ovaj je nadpis ugradjen za oltarom, izvan crkve, na *Ošenićima kod Stoca* (u Hercegovini). Dostavio mi ga je pr. O. Hristifor Milutinović.

XLVI.

АСЕ ЛЕЖИ ЛУБА ЗОВОМЪ ВЪКСА Čita se: Ase leži Luba zovom Vuksa.

Ovaj je nadpis na *Trijebnju* (kotar Stolački u Hercegovini). Nadpis je udaren na ploču, a kod ploče je krst. Nadpis mi je dostavio pr. O. Hristifor Milutinović. Hvala mu!

XLVII.

**† СЕ ЛЕЖИ: МИХАЛЪ ВЕСЕЛИНОВИУЪ
А ПОСТАВИ СТАВИ СТАНА НЕМЪ КА
МЕНЪ ВЪ БРАТА · МАРЕТИНЪ И БА
ТИНЪ** (u sv. ЊЪ)

Čita se: † Se leži: Mihal Veselinović
a postavi stavi Stana nem ka-
men dva brata. Maretin i Ba-
tić.

Ovo je sa sjeverne strane, a na čelu je stećka sa zapada:

† АСЕ ПИСА (И СЪУС)

Čita se: † Ase pisa (i sječe)

БРАНИ(Ш)АТЬ

Brani(š)at

(Д)И(Ъ)КЪ †

(d)i(ja)k †

Ovaj je spomenik u Gornjem Dragaljevcu na brdu u njivi Gliše Tomića, t. j. više *Točka* 1/4 sah. k sjevero-istoku od crkve, biva u Bjelinskom kotaru, a u občini Dragaljevac. Mramor je poput sanduka ozgor stesan na usklis (na šljeme kao kuća), t. j. svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra, a sa strana i krajeva je liepo otesan. Pri dnu je stećka (što je na zemlji) podstavak oko svega spomenika. Spomenik leži duljinom od istoka u zapad, te je dug m. 1,50; vis. m. 0,90; a šir. m. 0,70. Mramor je od *kamena bielca*, a napisan je na sjevernoj strani u četiri crte, te se čita od istoka k zapadu, pa tako i na čelu stećka u tri crte, gdje se čita od sjevera k jugu, al je pismo izlizano. Izlizana su slova dodana izmedju zaporaka, te je isto nadpis obielodanjen čitav.

Kod ovoga je spomenika još bilo mramorova, ali su bezumnjaci tražili tih nedosetnich para, te su tako pokvarili mnogo stećaka, a na nekim je (kako kažu) bilo i nadpisa. Tu je samo još jedan cigli u blizini, a i to pokvaren.

Za ime **МАРЕТИНЪ** »usp. Korijeni« i t. d. Daničića na str. 160. pod *már*, po svoj prilici kao *Mäleta*; za ime **БАТИНЪ** na str.

135. rieč bāt i na str. 139. rieč brātić i t. d.; a za ime БРАНИ-
ШАТЬ na str. 140. ime Branislav.

Ovaj mi je nadpis dostavio, uz podatke, vrli sakupljač g. T.
Dragičević. Hvala mu!

XLVIII.

S protivne strane:

СННА ПΑΝΑΓΗ.
ΡΑΣ ΚΟ□ΑΥΣ
□ΗΥΑ

Čita-se: Sija panagji(ja).
Ras(ka) Kovače-
vića.

Ovaj je nadpis na srebrenoj *panagiji* (teka za držanje *moći od pomoći*). Ovaj se je zaklopac *panagije* našao u *Blatu Korčulan-skomu* (Dalmacija). Sada je kod zlatara Iva Caenazzo u Korčuli. Teži 12^{1/2} grama. Vis. m. 0,4; šir. 0,3; deblina (po prilici) 5 mm. Na gornjoj je strani *ušičica* za viešanje, a sa strane uši za zapnčanje. Unutra je pozlačena, te je urezano na oskok *Uspenije Bogorodičino*. U dnu je mjestance (kao rupa) za *mošti*. Ova je *teka* gotovo četverasta oblika, t. j. gornje su strane poviše. Na sriedi je Gospa položena na odar, te je kao drži jedan za glavu, a drugi za noge. Osim spomenute dvojice, s jedne je i s druge strane po sedam osoba, po sriedi Isus u slavi, a straga mu kao sjenica; te je u vrhu na oštri kut. Ova je *teka* djelo od svršetka XV. v.

XLIX.

† ВА НМЕ ѠЦА Н С(Н)МА Н С(В)С — U sv. 1. АН, 2. АН, 3. АН
ТАГО Д(С)ХА АСЕ ДВОРЬ ВОС — U sv. АГ, АС.
ВОДЕ М(А)С(Н)МА Н НЕГОВН — U sv. МА, НН.
Ю С(Н)НѢ РАДОСА(А)ВА Н М(Н) — U sv. АН.
РОСА(А)ВА СЕ ПНСА РАБЬ — U sv. ПН.
БѢН Н С(В)СТАГО Д(Н)МИТ — U sv. ПН.
РНѢ ЖДНН Г(О)СПО Д(Н)МА КРАЛ — U sv. НН, АК.
А ЖГАРЬСКОГА ЛОН
ША Н Г(О)СПОД(Н)НА БАНА БОСАМЬ — U sv. АН, АН, АН.
СКОГА ТВРЬТКА ТКО
БН ТО ПОТРЬАБ ДАЕ

ПРОКЛЕТЪ ѠЦ(Є)МЪ И С

(Н)НОМЪ И С(КЕ)ТНМЪ Д(Ъ)ХОМ(Ъ) — U sv. HM.

Čita se: † Va ime oca i S(i)na i s(ve)-
tago D(u)ha ase dvor voe-
vode M(a)s(i)ma i negovi-
ju s(i)nu Radosl(a)va u M(i)
rosl(a)va se pisa rab
bži i s(ve)tago D(i)mit-
rija u dni g(ospo)d(i)na kral-
a ugarskoga Loi-
ša i g(ospodi)na bana bosan-
skoga Tvrтка tko
bi to potrl da e
proklet oc(e)m i S(i)
nom i s(ve)tim D(u)hom

Nadpis je napisan pokraticama, pa su slova, izmedju zapo-
raka, dodana radi čitanja, al jih nema na kamenu. Slova su, uz
ostalo, veoma pravilna i krasna.

Ovaj je nadpis na ušću rieke Drežanke (u Hercegovini), na
Lužinama. Spomenik je ukresan u živcu kamenu ispod ogromne
klisure, te je kao naravska utvrda poput tarpejske urvine. Slova
su u četvorini visokoj m. 0,88, širokoj m. 0,87; a zauzimlju pro-
stora visine m. 0,77; a širine m. 0,75. Ova je litica bila ugla-
djena, ali nije upravljena. Oko litice je nekoliko kukavijeh suho-
zidina, te se ovo ima smatrati, po svoj prilici, kako kakva avlija
te je sbieg (ako je ongdje obstojao) mogao biti pritisnut uz brdo.
Na drevnoj je ćupriji i na novoj ostataka starijih kamenova, a na

njima bosanskih znakova, t. j. poput ključa, kao strielica
niz doli, trouglasti štít i dvije kruglje. Na ćupriji je ploča pri-
pravljena za nadpis, ali nije bio udaren.

Na novoj je ćupriji povrh Drežanke ukresano: 1805.

Na samome ušću rieke Drežanke nešto je malo ravni, a tu
su tri stečka. Jedan stečak svršuje se u trostran ležeći bridnjak
sa osnovicama nagnutiem unutra. Visok je m. 1,15; dug m. 2,32.
Sada je prebijen i zarastao u travi. Na njemu nema znakova niti
obilježja. Po mojoj je želji kopao ispod tog stečka Tomo Franić,
te je našao, da su i prije kosti bile izpremješane. On je našao u

grobu četiri sreberne pozlaćene puce, pa mi jih poslao. Ovo je, po svoj prilici, greb *voevode Masima*. Po onoj ravnici oko greblja ima ponešto klačoderine i opeka, te rek bi, da je ondje bio dvorac, a pod onom kosom samo sbieg za nevolju.

Vid Vuletić-Vukasović.

Dva rimska napisa, nadjena u Osieku.

U dvoru vatrogasnoga društva gornjogradskega ležao je kroz više godina kamen stup valjkasta oblika (obodnica = 1.35 m.); u pol njegovih dviju temeljnica usadjene su prilično jake gvozdene osovine u tu svrhu, da bi taj stup služio kao valj za drumove (Strassenvalze). Kad sam zapitao njeke ljude, koji su to mogli upamtiti, je li to sbilja bio valj, oni mi odvratiše, da jeste, ali sad da se već dobrano godina i ne služe njime, pa za to ovdje leži.

Ovaj je stup rimski i na njem dva su napisa, koja sam rad objelodaniti, kako sam ih pročitao.

Prvi napis je stariji. Bud da su od gornje temeljnice nješto odklesali oni, što su usadili spomenute osovine, bud da se odbio nekad svakako oštri okrajak, odn. gornje rieči od imena sačuvali su se samo doljnji dielovi slova. Napis je ovaj:

CONSI

ETMA

MAXIM

ET SEVER

Ja čitam: *Const(antius) et Ma(ximianus) Maxim(inus) et Sever(us)*.

Drugi je redak kao silom oštećen, točkami označeni doljnji dio oklesan je tako da ne ima sumnje, da je tu već bio napis, koji su uništili. da na njegovo mjesto metnu drugi Takovih slučajeva ima i drugdje. Širina je napisu 26 cm., duljina 31 cm.

Drugi napis, koji se nalazi na drugoj strani od prvoga, glasi ovako:

BONO RP NATO D

FL CL IVLIANO

VM MAX TRIVMF SEMP

AVG OB DELETA VITIA

TEMPORVM PRETERI

TORVM

Napis ovaj nije bilo lako pročitati, jer su njeka slova sasvim izlizana. Evo ga pročitana: *Bono r(ei) p(ublicae) nato d(omino) Fl(a-vio) Cl(audio) Juliaño (c)um max(imo) triumf(o) semp(er) aug(usto) ob deleta vitia temporum preteritorum.*

Poslije D na kraju prvoga redka možda je bio i N za rieč *nostro*, ono *VMMAX* u trećem redku stoji tako, da pred njim nije moglo biti nijednoga slova. Ako se pako početak rieči . . *vm* ima potražiti na kraju drugoga redka, tuj bi bilo dosta mjesta, da se može i drugčije dopuniti, nego što sam malo prije. Moglo bi se čitati *(omni)um max(imo) triumf(atori)*. Nego mi se ono prvo čini priličnije. Od konačna dva slova petoga redka jedva je što vidjeti.

Napis ovaj širok je 48.5 cm. (duljina trećega redka), dug 41 cm. Ne sumnjam da je nadjen u Osieku.

Vidjeli su ovaj stup lani g. prof. Ljubić, ravnatelj zem. muzeja u Zagrebu, i prof. A. Domaszewski iz Heidelberga, koji mu je i napise snimio.

U Osieku, 3. siečnja 1889.

Ferdo Miler.

K r i t i k a.

(Nastavak i konac. Vidi str. 117. Viestnika 1888.).

Nastavlja g. J. Ali pri uporabi preporodnog graditeljstva Dalmatinci izkazivahu vazda svoju staru izvornost i upotrebljavahu ju onom slobodom, koja je bila svojstvena staroj gotičkoj umjetnosti, koja je bila zaisto daleko od toga da se sužanjski pokori formuli, koju zahtjevahu i najstrožiji majstori klasičnog preporoda. Dalmatinski preporod eklektičan je od početka do svrhe. Ta sloboda sloga i nedostatak konvencionalnijeh uza čine doduše zlamenitijem proučavanje graditeljstva u Dalmaciji nama graditeljima zemanama, koji po svojim okolnostima hoćeš nećeš treba da bude eklektičan.

Drugi glasoviti dalmatinski graditelj suvremenik Jurja Matejevića bijaše Lucijan Laurana Vranski. Treći kojega djela naliče Jurjevima, bijaše Andrija Aleksi iz Drača u Arbaniji.

Još će g. Jackson: Umjetnost preporoda u Dalmaciji nastavi svoj put kako bijaše započela slobodna veriga studenijeh kalupa. Nerazvi se nikada kao u Italiji u čistom slogu Palladijevu. U svoj pokrajini jedva ćeš naići na kakav primjer tog studenog i strogog graditeljstva; od početka do svrhe ostojalo je u njoj nešto od one divlje slobode i veselosti gotičke umjetnosti, dokle svršetkom XVII. vijeka pade od jednom u baroko, u kojem joj se ugasi život i ljepota, a graditeljstvo kao umjetnost prestade da žive!

Pri svrsi javlja g. Jackson šljedećijem riječima glavnu namjeru svojega dopisa. „Ovaj pregled dalmatinskog graditeljstva nužno je samo obris, kojemu je svrha, da prizove pozornost graditelja na obilježja jedne umjetničke sredovječne škole, o kojoj nije niko drugi ništa znao osjeme one nje-količine, koji su bili u toj zemlji“. Te bi riječi g. spisatelja bile opravdane, da jih bude upravo na same engleške graditelje, jer su Nijemcima po Eitelbergerovoj knjizi, koja je prvi put objelodanjena još 1861. god. bili od tada dosta dobro poznati najzlamenitiji sredovječni spomenici osjeme Korčulanske katedrale, pa su oni i dobili kako zaslužuju osobito poglavje u Schnaase-ovoj opširnoj povijesti umjetnosti¹⁾.

Nastavlja g. Jackson: „Rimski ostanci Istre i Dalmacije bili su dobro opisani i naslikani, ali bijahu do sada zanemareni spomenici sredovječne umjetnosti, što su u tijem zemljama. Tješi nas nada, da smo dokazali e su dostojni bolje sreće, i da dalmatinska umjetnost zaslužuje posebno poglavje u povijesti sredovječnih slogova Evrope“. Zato se g. Jacksonu nije trebvalo mučiti, jer je to prije njega učinio Nijemac Eitelberger, kako sam već spomenuo, a glavni strukovnjak Schnaase je i usvojio njegovu namisao. „Tu kao i u drugijem zemljam graditeljstvo je primilo osobite oblike, i uzelo je obilježja, koja se odlikuju; a to je proizvod narodne čudi (ali nipošto *latinske* već jugoslavenske op. rec.) i političkih okolnosti, koje doprinašaju k stvaranju narodnoga sloga, slična ali ipak različita od suvremenijeh slogova drugih naroda. Jer Dalmatinci i našljedujuć tugje primjere, nebijahu sužanjski prepisači, i mogu se hvaliti, da su bili izvorni u mnogo od onijeh stvari, koje su učinili. Njihovo dugo i vijerno prionuće k romaničkom graditeljstvu podaje osobito obilježje njihovijem djelima; i dođuše dok su se držali prostijeh oblika oblim lukom, koji su bili zabaceni u drugijem zemljama, napredovahu u tehničkoj vještini; usljed toga kašnja romanička rabota odlikuje se nježnošću i dočeranošću izradbe, koje žestoko oskaču pored surovijeg romaničkoga Francuske i Engleške. I slast sjeverne gotike, koja se osjeća u većem dijelu njihovog graditeljstva i koju smo istumačili uplivom ugarskog vladanja (a ja sam to pobio. op. rec.) druga je osobitost, koja razlikuje dalmatinsko graditeljstvo od onoga drugih krajeva u istoj zemlj. širini, i tolika da povećaje njezinu primamljivost za učenjake preko Alpa.“

Još piše g. Jackson, da su vezovi i posugje u crkvnijem riznicama predmet, na kojega bi se trebalo ustaviti.

Kao arhitekt g. Jackson baš je dostojno istaknuo zlamenitost našijeh dalmatinskih sredovječnih spomenika, premda je kao povjesničar bio zaveden na stranputice od strastvenijeh nam domaćijeh učenjaka, koji ni u znanstvenom istraživanju nemogu da zaborave svoju pripadnost takozvanoj autonomaškoj stranci.

Daj Bože, da bi ovaj Jacksonov dopis potaknuo domaće srpske i hrvacke povjesničare umjetnosti, da se srčanije prihvate ispitivanja tolikijeh graditeljskijeh spomenika, koji su nam vazda pred očima, a na koje nas ipak na našu sramotu, obično upozoruju inostrani istraživatelji!

U Korčuli o Ilijinštaku 1888.

Frano Radić.

¹⁾ Dr. Carl Schnaase. Geschichte der bildenden Künste. 8 svezaka.

D o p i s i.

✓ Žeravac kod Dervente, 5. listopada 1888. — Veleučeni gospodine! Baveći se iztraživanjem povjesti nekadanje banovine „Usore“, tu nedavno uputih se našom bosanskom željeznicom do starinske tvrđave i današnje varoši Doboja. Ko je rečenu tvrđju podigao na strmenitom hridu nad riekom Bosnom, povjestju se potvrditi ne može. Narod priča, da su ju sagradile dvie bogate sestre i uzorske plemićke *Doba* i *Boja*. Kad bi narod htio od njih štogod moliti, onda bi rekao: „Hajdemo do Dobe i Boje“. Pa sravnimo li sada ustmenu predaju sa jezikoslovljem, onda ćemo sbilja zaključiti, da se Dobjoj i prozvao od Dobe i Boje.

Dva kilometra i nekoliko koraka idući od Doboja sarajevskom cestom, spazih s desne strane cesti velik u naokrug zid. On je dugačak 500 koraka, debeo 2 metra. Narod to mjesto nazivlje *Stari Dobjoj*. Više Starog Doboja kod utoka Usore u Bosnu, imade *Crkveni brieg*. Niže njega nastanio se još 1878 god. neki Ante Zaglazda, nadcestar, rodom iz Desinjica kod Zagreba. Ovaj zakupi Crkveni brieg od muhamedanca Ibri Mujkića. Rušeći on Crkveni brieg, nadje 6 metara duboko u zemlji ploču nadgrobnicu, na četverokut dugu 139 cm., široku 60 cm., debelu 20 cm. Nadpis rimski, koj je na toj ploči, poslao sam Vam ga, a Vi ste ga izdali u *Viestniku* 1888 str. 80. Preporučih tom Hrvat, neka ploču ustupi muzeumu u Zagreb, a u Sarajevo; pa kako čuh, već ju je politička oblast, po mojoj želji i naputku, odposlala u Sarajevo. Još je isti Hrvat našao dobro pečene opeke sa križom na sriedi, na četverokut, dugih i širokih po 13 cm., debelih za palac ljudski; onda dvie zdjelice pečene od zemlje, široke u okrug po 17 cm., duboke po 6 cm., debele po 3 cm.; jedan komadić kao dlan, na vršici provrćen, da se može za konop objesiti.

Ja nikako ne bih rekao, da je spomenuti Crkveni brieg samo zid crkve, nego bih ja po izgledu Crkvenog briega rekao, da je tudjer prije bila starinska utvrda, koja je štitila od jugo-zapada stari Dobjoj. U tvrdji je od istoka bila kapela, a u njoj su opet bile grobnice za velikaše i vladare banovine *Usore*. Zid je u naokrug te utvrde od istoka k zapadu dugačak 116 koraka, debeo 2 metra; od zapada k jugu dugačak je 270 koraka, debeo 8 metara.

O. J. Dobroslav Božić.

U Korčuli 1. studena 1888.¹⁾ — Daleko sah't hoda od *Šćenice* put istoka je kod sela Lopoča *Čerovo Počivalo*²⁾. Tu je u sve do dvanaest starobosanskih stećaka. Spomenuto je greblje okrenuto s istoka put zapada, i tu se sada niko nekopa. Pobilježiti mi je s istočne strane sljedeće spomenike:

1. Ploča. Na njoj je u *viencu* krst ovoga oblika: . U vrh ploče je s lijeve strane udubljena kupa poput *saplaka*.

¹⁾ V. *Viestnik* 1888. str. 126.

²⁾ Na *Šćepan Krstu* kod *Šćenovoga Dola* je obilježje sasvim primitivnijih starobosanskih spomenika.

2. Ploča na njoj je malen krst ovoga oblika: . Drugi je s desne: S lijeve je strane udubljena kupa. Ovi su znakovi uvrh ploče, te su okrenuti put zapada.

3. Golema ploča. Na njoj je štit (*targa*) u dnu ravan. Za štitom je s lijeve put desne sablja *krivalija*. Za pločom je uzdignut prelomljen krst, a na njemu krst oblika kao pod 1.

4. Ploča. Za njom je krst slabo ukresan. Na njemu je odignut vienac.

5. Ploča. Na njoj je udubljen golem krst kao pod 1, ali su mišice urezane izvana na kut.

6. Ploča. Na njoj je štit (*targa*) upravan u dnu. Za štitom je mač okrenut s desne put lijeve. Prama maču je raširena desna ruka, a povrh ruke je, s lijeve, krst kao pod 1.

7. Ogromna ploča. Na njoj je oskočeno ukresan u naravskoj veličini vitez okrenut put lijeve. Vitez je na nogama. Duga je nosa. Na ramenu mu je štit (*targa*) u dnu ravan, te junaka pokriva do koljena, a samo mu viri golem upravan mač. Vitez je gole glave. Za vitezom je polumjesec (oskočen) okrenut put juga, a povrh polumjeseca je roga zvijezda sa sedam zraka. U vrhu je povrh zvijezde ruža sa šest listaka.

8. Ploča. Na njoj je u naravskoj veličini vitez (oskočen) okrenut put lijeve. Objesio je o rame *targu* kako i spomenuti, a ispod štita mu se vidi dolama do koljena¹⁾, biva dosiže mu do čašice povrh lista. Preko štita je podignuo desnu ruku, te hoće, da trgne upravan mač. Gologlav je (kao i predjašnji) i šiljasta nosa. Za leđjima mu je (oskočen) polumjesec okrenut put lijeve. Ispod polumjeseca sa strane mu je roga ruža sa četiri lista, isto oskočena.

9. Golema ploča. Na njoj je udubljen golem krst kao pod br. 5. S desne mu je kupa (udubljena je).

Niže *Čerova Počivala* (kako sam kazao) prije je bilo selo *Pribjenovići*, a ovo je ovdje po svoj prilici bila *nekropola* i *baština* porodice *Pribjenovića*.

Iz *Pribjenovića* je do *Poljica* put zapada 1 s. hoda. Nasred sela je velika avlija, a u avliji *hram Sv. Jovana* i *crkva Sv. Nikole*. U avliju je ugrađeno starobosanskih spomenika, a tu je svega do šestnaest stećaka, ali su gotovo bez znakova, te je samo spomenuti (neka su slabo ukresani) sljedeće:

1. Ploča. Na njoj je porub poput užeta. Ugrađena je u avliju.

2. Ploča. Na njoj se jedva pozna štit, a za štitom upravan mač.

Ova je ploča ukresana i ulomljena.

3. Krst. Na njemu je ruža u viencu.

4. Obična ploča. Na njoj je krst. Sada je utonula u zemlju.

5. Prebijen stećak. Na njemu se pozna samo prednja strana od konja.

Ovdje se i dan današnji kopaju pravoslavni i obe su crkve pravoslavne.

¹⁾ Ovake dolame nose i dan današnji *Crnogorci* i *istočni Hercegovci*.

S Poljica je do Sedlara put zapada dobar s. hoda. U Sedlarima je *hram Sv. Ilija*, te je tu u sve šest starobosanskih spomenika bez znakov, a samo je spomenuti sljedeću ploču. Na njoj je oskočen krst kao pod 1. Nad krstom je oskočen polumjesec niz dole. Ovo je greblje položeno na ogromnoj predhist. gomili.

Ovdje se kopaju i dan današnji pravoslavni.

Iz Sedlara je do Zavale (čuvanoga vazilijanskoga manastjera) 2 s. hoda, sa Zavale do Ravnoga (katoličke župe) 2¹/₂ s., a iz Ravnoga do Hutova put sj.-zapada dobra 4 s. Niže Hutova (Hadži-begova grada) starobosanska je nekropola, a u njoj do blizu šestdeset spomenika u tri odjelka, t. j. s gornje strane ograde oko četrdeset i dva, u ogradi deset, a malo niže na *Karusovicama* osam. S gornje strane ograde okrenuti su stećci put sjevera. Opisati mi je sljedeće s istočne strane oko *crkvine*¹⁾:

1. Malen stećak. Na njemu je polumjesec uzgori.

2. Ploča. Na njoj je luk i tetiva. Ova je ploča neugladjena, a sada je razbijena.

3. Ploča poput stećka. Na njoj je polumjesec nizdoli, a naniže luk i striela obrnuta nizdoli put juga.

4. Ploča poput stećka na gomili.

5. Ploča. Istom je porubljena. Ugradjena je u medju.

6. Golema ploča. Ugradjena je. Oko poruba narešena je lišćem djeteline. Ovdje se kopaju i sada katolici.

U ogradi mi je opisati samo dva spomenika:

1. Ploča. Narešena je oko poruba *prutcima* . Na njoj se jedva pozna krst oblika kao pod br. 1.

2. Ploča poput stećka. Nakićena je sa strane oko vrha kao prutanom mrežicom:

Na *Karusovicama* mi je navesti sljedeće stećke:

1. Stećak u vrhu ravan. Podignut je na ploče. Radjen je arhitektonički. Na glavi su mu tri reda stupova skopčanijeh na tupi kut, pak sledi krst s vrha do dno spomenika. Stećak je takodjer urešen s donje i s gornje strane s pet redova stupova. Oko poruba je nakićen naokolo crtama kao *prutcima*.

2. Golema ploča. Slabo je porubljena užetom.

3. Pregolema ploča. Urešena je arhitektonički sa strane s devet redova stupova, a povrh stupova opasana užetom. Tu je ukresano kolo od osmero čeljadi okrenuto put lieve, t. j. muškijeh i ženskijeh. Na glavi je osam redova stupova urešenijeh užetom, t. j. u vrhu opasanijeh. Tako je isto na nogama kao i na glavi. S gornje je strane kao i s donje, ali nema kola. Naokolo je urešena ploča u vrhu užetom, a tako i na gornjoj plohi. Ovo je sve osam ploča na predhist. gomili. U obće su stećci na Hutovu slabo ukresani i bez naresa, al su od prve dobi starobosanske nezavisnosti, te se po njima opaža velika materijalna sila i moć, jer tu dan današnji žive narod prvobitan i u velike siromašan.

¹⁾ Tu je bila crkva u sušici, te je dan današnji razvaljena, a narod je zove *crkvina*.

Ovgdje mi je točnije navesti stečke u Brsečinama (kod Dubrovnika) opisane god. 1881. (V. Viestnik IV. br. 1. 1882. str. 25), jer osobito zasjecaju u naše starine radi razvijenijih heraldičkih znakova, što ja prvi put nijesam spomenuo, no onako po debelu osjekao:

Ukraj sela Brsečina, navrh Debele Ljuti, u baštini je Miha Benka a) stećak u vrhu ravan. Dug je m. 1,85; širok m. 1,10; izvan zemlje visok m. 0,80. Naokolo je pri vrhu obrubljen užetom oko vrha a tako isto i na gornjoj plohi. Na gornjoj je plohi u vrhu četverokutan štit (*targa*). S desne je u vrhu nasječen u obliku polukruga, t. j. to je otvor za polaganje koplja. Za štitom je okomito upravan mač s jabukom na balčaku. Štit je razdijeljen nizdoli s lijeve put desne pasom poput užeta. U polju mu je s gornje strane zvijezda sa osam zraka, a u donjoj česti polja polumjesec uzgori. Sa strane ispod štita proviruje vodoravno s desne luk i tetiva. b) Izpod *Spasove crkve* ugrađena je okrnjena ploča u medji Pera Gjivovića. Na njoj je polumjesec nizdoli, a izpod njega zvijezda osmotraka. c) Uz rečenu je ploču druga okrnjena. Na njoj je četveronožna životinja šapama sa četiri pandže, izplažena jezika i repom zakovčanijem poput pasa. d) Ploča okrnuta i ugrađena u medju kao i opisane. Na njoj je kolo od ženskih, al se samo razaznaju dvije čitave osobe, a treće glava. Ovgdje izpod *Spasove crkve* bila je *starobosansku nekropola* (baš od najstarijih), al su svi gotovo spomenici bili izrazbijani ovoga vieka. G. Fr. Radić u ovogodišnjoj „*Bosanskoj Buni*“ obširno i temeljito piše „*O spomenicima. Iz kojega su dobu i kojega li naroda grobni spomenici Crne Gore, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, što ih naš narod zove stećcima, mramorima ili mašetima?*“

Osobito je zlamenita rasprava u br. 15. spomenutoga lista. U toj se raspravi Radić bavi bosanskijem grbom, te udara kritičkih zaključaka o postanku mu i njegovoj starini. Za rečeno pitanje sada upada stećak opisan pod a), jer je na njemu *polumjesec* i *zvijezda* kao heraldičan znak, a to se pozna po pasu, te dieli polje na *targih* na dvoje. Po obliku je štit ukresan pri svršetku XIII. v., a dakako svi su stećci u tako rečenoj *Dubrovačkoj Vlasti* veoma stari, jer su udarani, kad su one zemlje bile još pod *bosanskom Vladom*. Dalje se posebno g. Fr. R. bavi s bosanskijem grbom u *crkvi negdašnjega manastjera Oo. Benediktinaca u Lagu Mljeckomu*, te donša i nadpis, al isti ovako s popravkom glasi u *Viestniku* (br. III. i IV. 1887.):

D : O : M
HIC
REQVIESCIT FILIVS
TOMASCI REGIS
BOSNÆ

Do nade mi je, da će Radićeva rasprava biti ponapose štampana, a onda će mi biti do dužnosti, da obširnije pišem o *starobosanskijem spomenicima* u *Viestniku*, e da se tako s prostijeh opisa i navodaka nešto temeljita zaključki o našijem starinama. Štovanjem Vid Vuletić-V.

Razne viesti.

Umro počastni član našega hrv. arkeol. društva. — Tužnim srcem priobćujemo doglas, što nam poslalo kr. česko društvo znanosti u Pragu o smrti našega počastnoga člana *Josipa Jirečka*.

Královská česká společnost nauk podává žalostnou zprávu o úmrtí svého presidenta pana **Josefa Jirečka**, c. kr. ministra m. sl., majitele řádu železné koruny II. tř., poslance na sněmu království českého, býv. poslance na říšské radě, řádného členu a presidenta král. české společnosti nauk, mistopředsedy spolku „Svatobor“, členu výboru Musea království Českého a „Maticе České“, členu „Royal Historical Society“ v Londýně, akademie jihoslovanské, polské, uherské i četných jiných učených družstev, čestného měšťana mnohých měst českých atd.

Dokonal život vlasti své a vědám vroucně věnovaný dne 25. listopadu 1888 v 64. roce věku svého. V Praze, dne 26. listopadu 1888. Náměstek presidentův: *Dr. Karel rytíř Kořistka*. Hlavní tajemník: *Dr. Josef Kalousek*. — Viečna mu pamet!

Svečana sjednica jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 7. prosinca 1888. — U toj sjednici, pošto je gosp. Dr. Franjo Bački na mjesto bolealnoga akad. predajednika pročitaó svoju uvodnu besjedu, a akademički tajnik Dr. Petar Matković svoje izvješće o akademičkom radu za prošlu godinu 1888, akademik prof. Sime Ljubić pročita svoju razpravu o *hrvatskih novciah*, od koje priobćujemo sliedeći izvadak:

Ova razprava razdieljena je na šestnaest glava, naime: I. Literatura. II. Novci za narodne dinastije u Hrvatskoj. III. Po kom su pravu vojvode i bani hrvatski kovali svoj novac. IV. Kada su prvo kovani hrvatski novci srebrni. V. Vojvode i kraljevi hrvatski, koji su svoje novce kovali u Hrvatskoj za Hrvatsku. VI. Banovi hrvatski, koji su svoj vlastiti novac za Hrvatsku kovali. VII. Kovnice novaca u nas. VIII. U koje doba se kovao novac, i kako se izdavao. IX. O smjesi u hrvatskih novciah. X. Odkud se uzimala tvar za kovanje novaca. XI. Tip na hrvatskih novciah. XII. Vrati u nas kovanih novaca, i njihova imena. XIII. Kako se u nas u ono doba novac dielio i brojio. XIV. Banski novci u Ugarskoj. XV. Kad se prestalo kovati banski novac u Hrvatskoj. XVI. Bakreni novci hrvatski.

Kao što u obće do malo nazad jugoslavenska numismatika bijaše odveć malo poznata, tako i njen ogranak, t. j. hrvatska, još i danas leži u povoju. S toga i literatura o ovom predmetu jedva da spomena zaslužuje. Od naših bavili su se ponješto hrvatskimi novci P. Vitezović (Ritter), A. Krčelić i M. P. Katančić, ali su više snivali, nego li svjetla doprinieli, od tudjinaca: Kundmann, Joachim, Muratori, Palma, Pejačević, Schoenvisner, Mader, Appel, Weszerle, Rupp i Welzl, od kojih je jedini Rupp uvaženja vrijedan.

Do danas nije se ušlo u trag hrvatskim novcem iz doba hrvatske samostalnosti, izuzmeš li ona tri Serma hrv. vojvode u Srijemu; ali je teško vjerovati, da bez toga alem-kamena bijaše toli sjajna kruna Krešimirova. Ovo nam je pako iztaknuti, što do danas nije se ni jedan novčani fund

odkrio iz one dobe, al je lasno, da čega nema danas, bude s jutra. U koliko se zna, rabio je tada u nas strani, ponajviše bizantinski novac. Ovaj je novac rabio i za prvo doba zajedničke krune hrvatsko-ugarske. Ugarski novac nebijaše ni tada ni kašnje za dugo u porabi kod nas, kako dokazuju neizbrojne naše listine tja do petnaestoga stoljeća, gdje mu ni spomena nema

Prvi do sada poznati kovatelj hrvatskih novaca bijaše ugarsko-hrvatski kralj Mirko, koj ga kovati počeo, kad je kao hrvatski vojvoda Hrvatskom vladao (1184—1196). Pravo kovanja novca bijaše u Hrvatskoj prirodno a ne dozvoljeno ili od ma koga podijeljeno, jer se je tada Hrvatska samostalno vladala.

Kako nam sami novci potvrđuju, kovali su hrvatske novce sljedeći hrvatski vojvode i kraljevi, naime: Mirko kao vojvoda i kralj, Andrija II. kao vojvoda i kralj, Bela IV. kao vojvoda, Koloman drugi sin Bele IV. kao vojvoda, Bela IV. kao pravi kralj, Stjepan stariji sin Bele IV. kao vojvoda, Bela mlađji sin Bele IV. kao vojvoda, Stjepan V. kao kralj, Ladislav IV. kao kralj, Andrija III. kao kralj, Karlo Robert kao kralj i Ljudevit I. kao kralj.

Medju banovi, koji su kovali banski novac, prvi bijaše Stjepan ban, kašnje vojvoda, koj je kao alter ego kraljev vladao Hrvatskom od god. 1245—1259. Njegove dinare spominje Karlo Robert u povelji od 6. siečnja 1323. gdje hoće da se kuju dinari „ad pondus denariorum banalium antiquorum, quos Stephanus condam banus tempore domini Bele regis predecessoris nostri bone recordationis cudi fecerat“. Za njim kovao je banske novce Enrik ban, koj je vladao u Hrvatskoj od g. 1267—1270. Dvie godine kašnje kovao je svoje novce ban Roland, što nam potvrđuje njegova priepirka sa ostrogonskim nadbiskupom, koj zahtievaše desetinu od nameta, koj se utjerivao radi kovanja novoga novca (*lucrum camerae*). Kovao je banski novac za Karla Roberta Mihovil ban od g. 1324—1342. te su njegovi oni novci, na kojih su slova M—B ili B—M (*Michaelis bani* ili obratno). Napokon kovao je banski novac Mihailov nasljednik g. 1342 Nikola ban za Ljudevita I. Ovaj 11. stud. 1344 samo *de concensu et deliberacione universorum nobilium regni Sclavonie nobiscum existentium* poda u zakup na godinu dana pravo kovanja novca banskoga, te takovih novaca još danas ima.

Prva komora u Hrvatskoj ili kovnica banskih novaca bje podignuta od Stjepana bana i vojvode malo prije god. 1256, jer je te godine već obstojala. Sjelo njezino označuje se u listini Bele IV. od 16. prosinca 1256 pod imenom *camera de pueruch* (valjda Pukur u obsegu prepositure časanske). Ali do mala bje ta komora iz Pukruka premještena od istoga bana Stjepana u Zagreb, jer još g. 1265 dinari, koji su se u ovoj komori kovali, zovu se *Zagrabienses*. Zadnju viest o kovanju novca u Zagrebu pruža nam listina kraljice Marije od g. 1384.

Još prije nego u Zagrebu, kovali su se novci sasvim maleni u Spljetu, t. j. koncem XII. stoljeća. Spljetska kovnica prestala je kovati padom spljetskoga vojvode Hrvoja početkom XV. stoljeća.

I u Srijemu bijaše kovnica banskih novaca, vjerojatno u Mitrovici, i jedva da je mlađja od zagrebačke, pošto se spominje u listini Bele IV., a obstojala je još g. 1405.

Popisi papinskih sabirača desetine, koji počimaju g. 1317, spominju često banales ili grossos Veroucenses, Verecenses, Vercenses, t. j. kovani u Virovitici.

Tajna kovnica krivih mletačkih novaca nalazila se g. 1363 na Krku, a g. 1365 blizu Senja u području knezova Frankopana, ali su jih Mletčani utamaniti znali. I g. 1454 Martin knez senjski pokušao kovati krive mletačke novce, ali se do mala toga posla kaniti morao.

God. 1524 Ljudevit II. ovlasti biskupa bosnanskoga Mihalja Kesereö i Ivana Zerechena, da zavedu kovnicu u Osijeku al čini se da kovali nisu. Ferdinand I. 18. studenoga 1529 podjeli pravo kovanja srebrnog novca grofu Nikoli Zrinjskomu u Gvozdanskom. Naš muzej ima jedan od takovih novaca (V. Viestnik 1886. 33.)

Dočim se u Ugarskoj kovao novac *a Pascha usque ad Pascha*, u Hrvatskoj se kovao *a festo s. Martini C. usque revolutionem eiusdem* (sc. anni). Ovdje se izlagao na javnih mjestih, te prodavao i izmjenjivao za stare. Namet za kovanje novog novca (*lucrum camerae*) u Hrvatskoj trajao je samo za nekoliko godina, dočim je u Ugarskoj Arpadovce i Anjuvince preživio.

U naredbah, kojima se odredjeljivalo kovanje novoga novca, opredjeljivala se u isto doba i smjesa ili liga pojedine marke sa izrazom: *tertia*, *quarta* itd. *combustionis*. Liga se djelila na 16 stupnjeva ili poluunca, te izraz *tertia combustionis* značio bi, da su novci imali $10\frac{2}{3}$ srebra, a $5\frac{1}{3}$ bakra; *quarta*, 12 dobroga a 4 gorega itd. Novci, koje je Stjepan ban oko g. 1255 kovao, bili su *octavae combustionis* t. j. imali su 14 dobroga a samo 2 gorega; dočim oni, koje je g. 1354 kovao Nikola ban, bili *quarta combustionis* te lošiji.

U koliko je poznato jedina srebrna ruda u Hrvatskoj bijaše u Gvozdanskom, a bakrena blizu Samobora, ali glavni materijal za kovanje pružali su novci van tečaja bačeni, te je strogo zabranjeno bilo zlato i srebro izvažati iz zemlje.

Obični tip na hrvatskih novcima jest sljedeći: U predku po sriedi je dvostruki krst, te do gornjega prekrsta desno polumjesec a lievo zvijezda, u uglovih gornjih donjega prekrsta po jedan cvietić od krina ili krtić ili na stalki okrugić, do donjega prekrsta u polju po jedno slovo s oboje strane sa znakom skratnice gori, ili po jedan okrugić, ili cviet od krina ili ptičica, a u donjih uglovih donjega prekrsta po jedno okrunjeno poprje. U zadku stoji po sriedi kuna jureća lievo a riedko desno medju dvie zvijezde, ili krunom gori a polumjesecom, u kom zvijezdica, doli. Slova u polju do donjega prekrsta znače bezdvojbena (rekli svi Pesty ovoga svieta što hoće) ime vojvode, kralja ili bana, a ništa drugo.

U listinah spominju se samo *denarii*, te ovi *ducales*, *usuales*, *prohisna*, *Zagrabienses* (*Grecenses*, *Misban*), *Syrmienses*, *Veroncenses*, *denarii Spalutinae monetae*, *Basciolini*; zatim *parvi denarii* ili *obuli* i *Bugatini*.

Marka od 8 unaca bjaše temeljem u brojenju novaca. Dielila se u nas u pet pensa, a svaka pensa u 40 dinara. Za Karla Roberta nastala je i u nas takova smutnja u brojenju, da se je u istom mjestu razno brojilo.

Dočim su Hrvati ugarski novac odlučno odbijali, banski novac sve veću si otvarao stazu u Ugarsku, tako da za Karla Roberta i ondje su ga svestrano primali i kovali.

Vjerojatno prestalo se kovati u Hrvatskoj za Ljudevita I., ali je naš novac rabio i nadalje i kod nas i u Ugarskoj dokle ga je bilo.

Hrvatska imala je i bakrenih novaca. Ovi nalice mal ne posvema u tipu a ravni su u veličini i skoro u težini običnim dinarom od srebra. Poznato nam je devet komada. Još jedna druga vrst hrv. bakrenih novaca ostaje nam od Bele IV. Ovi su veliki i krupni. Imaju s preda kraljevo poprsje sa BELA REX smeteno izraženo, a u zadku isti tip kao na hrv. srebrnih novcih istoga Bele.

Rimski nadpis iz Lešća. — Na str. 5--7 Viestnika od prošle godine 1888 naveli smo dva rimska nadpisa i jedan utarak trećega, sve nadjeno blizu Lešća u gornjoj krajini; a to po prepisu gosp. Jerka Pavelića ondješnjega učitelja. Malo kašnje putem Vis. kr. zem. Vlade ta dva nadpisa došla su ovamo, da ukrase već dosta liepu i važnu sbirku lapidarsku našega nar. muzeja. Imajući sada nadpise pred oči, osviedočili smo se, da je prvi nadpis točno objelodanjen bio; ali tako nemožemo reći o drugom, te ga ovdje sada, u koliko se točno može, iznova priobćujemo:

IMP · CAES
 CMES SIO
 QUI N T O
 TRAIANO
 DEC · PIO
 FELIC AVG
 . . . . .

Rimski nadpis iz Bosne. — U rimskom nadpisu priobćenu na str. 100 br. 4. Viestnika 1888 podkrale su se dvie pogriješke, koje treba izpraviti. Medju D M u prvom redku nema piknje; a u drugom redku na kraju stoji VEE a ne VETE. Ono LIS od FILIS u sedmom redku leži na okviru, te se slabo pozna. Isti je nadpis objelodanio u *fac-similu* pop S. Trivković u br. 20 БОСАНСКЕ ВУДЕ (nepoznate nam. Ur.). V. V. V.

Starinski pečat s Pelješca. —

†
 M

Pečat je od tuči, te teži 355 grama. Promjer mu je $1\frac{1}{2}$ cm., a debljina $1\frac{3}{4}$ cm. U dnu je imao gvozdeni držak za prihvaćanje, al je sada strven gotovo do dna. Pečat je oskočen, biva slova su visoka 5 mm., te je služio, po svoj prilici, kao žig za drvene posude ili što slična. Nabavljen je na Pelješcu, te je sada u mojoj privatnoj sbirci. V. V. V.

Rimske starine u Bosni. — Narod priča, da je u selu *Tut-njevcu* (u bjelinskom kotaru, u Bosni) bila kula *Filip-Madžarina*. Dakako, tu je i dan današnji po njivi Stojana Šešljica dosta utaraka od *cigala*

i t. d., a u zemlji je zidine visoke do 30 cm. Tu je lani pokušao kopati g. Tomo Dragičević, te je našao nekoliko stvari, a po njima se može zaključiti, da je ondje bila rimska sgrada. Najprije je g. Dragičević pogodio na prostoriju poput dvorane, te je bila popodjena (kadrmana) ogromnom ciglom. Na ciglama nema nadpisa, a četverouglaste su, biva u stranama jim je po 60 cm., a debele su po 6 cm.

Na spomenutijem je opekama neka crtarija poput šare. Tu se je iskopao kamen, a na njemu slika, biva kao žensko čeljade, te mu je na lievom kraju bilo kao dvoje djece, t. j. jedno na lievoj sisi, a drugo malo odalje. Te su dvije sličice pokvarene, te se dobro nerazaznaju. Povrh slike je kamen odbijen, te je tu možda bio nadpis. Ploča je od nekog *bjelušca* kamena (možda od mramora), te kao, da je bila i dulja, jer rek bi, da je po prsima prepolovljena. Na slici je i nos odbijen. Kamen je po prilici težak klg. 38, a slika je visoka 25 cm. Opeke teže od $4\frac{1}{2}$ — $5\frac{1}{2}$ klg., te je na jednoj na čošci kao pisme ili šara, t. j. *motiv*.

Tu su se još našle tri sobe, te nijesu opekom pokadrmane, no nekakvom tvrdom zemljom kao *cimentkalkom*, pa ostaje ravno tlo kao caklo. Sgrada je bila široka 10 m., a dosad se je otkrilo duljine $11\frac{1}{2}$ m., te, po svoj prilici, nije ni bila dulja. Temelj je bio ukopan u zemlju do 1 m., a vanjski je zid debeo 70 cm., unutrašnji samo 50 cm. Tu je mnogo utaraka od cigala, al jih je malo celijeh, te rek bi, da je sgrada izgorjela, jer je tu dosta luga i ugljevlja. Priča Stojan Šešlić, da je tu bila golema dubrava (t. j. hrastovina), pa da je on one debele hrastove posjekao, al zemljišta nije u duboko krčio. Kaže uz ostalo isti, da je Krajljević Marko porobio kulu Filip-Madžarinu, pa je i zapalio. Ovgdje se je našlo, osim mnogobrojnih utaraka od opeka, dosta komadića od zemljenijeh posuda, komadića od stakla, kostiju od marve, te i ljudskijeh, pa i jedna ljudska lubanja, al se sva sdrobila. Tu se je našao komad *češlja od trunča*, pa i dva čavla dobro uzdržana. Bilješke mi je poslao isti vrli g. Tomo Dragičević, komu hvala kaonuti pravomu rodoljubu i na krasnu zauzimanju.

V. V. V.

Starinarsko Kninsko Društvo. — God. 1886, prigodom kopanja u *Biskupiji* da se ondješnje starinsko groblje obgradi, našlo se je više ulomaka narisa bezdvojbena iz dobe naše narodne samostalnosti; a malo kašnje za radnja željezničke pruge Severić-Knin iste godine na brežuljku *Kapitul* pokraj Knina bi izkopana sila starinskih predmeta iz iste dobe, naime uresa i ulomaka nadpisa, u kojih se spominju kralji i bani hrvatski. Ovaj znameniti događaj razpali srca ondješnjih rodoljuba, navlastito vrloga kninskoga nadžupnika O. L. Maruna i braću mu, i bude na priječac sastavljen odbor, komu sveta briga, da te neprocienive ostanke narodne prošlosti pomno i marljivo iztraži, sakupi i spasi. Ovaj odbor, u što je dušom i tjelom radio, da poduzetu zadaću što bolje izpuni, namah se obrati Vis. Saboru i Vladi za pripomoć a svomu narodu šliedećim *Proglasom*:

Proglaš promicateljnoga Odbora.

Hrvatski narode!

Dalmacija je klasična zemlja ruševinam starih spomenika, čak iz predrimске, pa rimske, hrvatske, ugarsko-hrvatske i mletačke dobe. Sila se je toga dosad kroz tolike vjekove, dielom navlaš, većinom slučajno, izkopalo; sada ovdje i ondje uspješno kopa, a sila će se toga još izkopati. Naravski, da većina toga blaga za poviest i umjetnost spada rimskoj dobi. Nego, i ako ne toliko, ima u Dalmaciji spomenika iz kasnije dobe, naime iz hrvatske. Istina, nije naš narod podizao spomenike kao i oholi Rimljanin, nije u nadgrobnim nadpisim izlievao svoju tugu, u velebnim sgradam ovjekovječivao svoj poduzetni duh, jer mu pjesma milila, pa u njoj izlievao svudje, uvijek i svakom prigodom svoja čustva; pjesma mu se razliegala u kolibici težaka, u dvorovim velikaša; narodna pjesma uz gusle javorove pratila junaka, pastira, djevojku, staricu; uz epičku se pjesmu borio junak, a uz žalobnu pokapali mu junačke kosti pod ledenu ploču, ili pod busove zelene trave.

Premda je pjesma kod svih Slavena, na pose kod nas Hrvata, obilježje naše čudi, težnja, običaja, duše naše, riečju ona i književnost i umjetnost naša, ipak je i Hrvat njegovao umjetnost, kako su mu vremena i težke okolnosti dopuštale, ne sjajne, kako su one klasičnih naroda, no vrlo karakteristične za ono doba, u kojemu se bilo boriti proti svakojakim nepogodam.

Hrvat u Dalmaciji podizao je sgrade, gradio crkve, utvrđivao kule i kaštele, koje kako i rimske, neprijateljski je mač okaljao njegovom mučeničkom krvlju, a divlji turski oganj većinom uništio; što preostalo, sve rušeći zub vremena dalje upropastio.

Nego, kako je Solin uz more najglavnija točka u svoj Dalmaciji, u kojoj nam odsjeva rimsko veličanstvo, tako je Knin u Zagorju najpoglavitija točka, okolo koje je sjala hrvatska veličina. Poznato je iz povjesti, da su baš u Kninu i okolici bili dvorovi hrvatskih kraljeva, da je ovdje već u polovici X. stoljeća bila stolica istoimene hrvatske župe, da se je godine 1078 i 1087 desio u Krinu kralj Zvonimir, gdje je izdao i dvie povelje, da je posljednji hrvatski kralj Petar II. Svačić učinio dapače Knin svojim priestolnim gradom, da je možda „Petrovac“ na planini Promini, kojega se ruševine dobro vide, dobio ime od onoga kralja; da su ovdje, hrvatski kraljevi zasnovali hrvatsku biskupiju, a biskupa postavili ujedno za svoga velmožu i kancelara; da su biskupova dobra ležala na jugu grada, u dandanas zvanoj „Biskupiji“, da uz biskupske dvore bijaše krasna crkva posvećena „S. Mariji“, da je bio blizu Knina i kanonički sbor sa svojim stanovim, da se je u sredini toga stana podizala kaptolska crkva S. Bartula, na tako zvanu „Kapitulu“, da i po izumruću hrvatske narodne dinastije, i ako Knin prestade biti priestolnicom, ostade i nadalje znamenit grad sbog položaja — ključ Hrvatske, da je u kasnije doba, za Bele IV.a, za Karla Roberta, Knin slovio u poviesti; da se je podigao na veću slavu za bana Subića, knezova Nelepića; da je za burnih vremena po smrti Ljudevita I. igrao znamenitu ulogu u rukuh bosanskoga kralja Stjepana

Tvrđka, pa u rukuh Sigismunda; da je u XV. stoljeću prebivao obično u Kninu „Banovac“ ili „Podban“ (*vicbanus*) Hrvatske i Dalmacije; da je također za turskog ratovanja bio na glasu, dok ga godine 1522 Turci zauzeše, iz čijih ga ruku iztrže mletačka republika god. 1688; u jednu rječ, da Knin ima slavnu prošlost, i da u Kninu i okolici, bilo je svakojakih spomenika iz raznih doba, te da ti spomenici leže dandanas ili u zapuštenim ruševinam ili pod zemljom.

Nego na sreću i obću radost eto došlo vrijeme, da se kopaju i spomenici hrvatske dobe. Kopajući prošle godine u *Biskupiji*, da se znamenito starinsko groblje obgradi i mala crkva sagradi, našlo se ulomaka narisa, koji su po svoj prilici spadali crkvi S. Marije. Prigodom radnja željezničke pruge Siverić-Knin, na briežuljku „Kapitulu“ pokraj Knina bi izkopana lanjske godine sila starinskih predmeta iz hrvatske dobe, uresa i ulomaka nadpisa, u kojim se spominju kralji i bani hrvatski.

Ako se je sila spomenika veoma važnih za našu poviest našla slučajno, prigodom gorirečenih radnja, na prostoru od malo četvornih metara, velika je nada da će se u istom mjestu redovitim i sistematičnim izkapanjem ući u trag još važnijim spomenicim iz naše dobe, koji će razsvietliti našu povjest za narodne dinastije, u njekojim potankostim još tamnu. Treba sačuvati od propasti ove i ostale dične spomenike naše prošlosti.

Za ovu svrhu treba sistematičnih izkopina, a za ove novaca. Vlada, istina, priskače u pomoć gdje može i kako bolje može; nego nesmiemo sve od vlade izčekivati. Vlada će uhvano i ovom prigodom priskočiti u pomoć, nego međjutim podpisani sakupljeni u posebni, od vlade odobreni, odbor, na temelju posebnog pravilnika, koji se priobćiva, kucaju ovim pozivom na plemenito srce svih rodoljuba u pokrajini i van nje, kojim je do narodnog ponosa, do svoje prošlosti, do povjesti i do znanosti, da prijetku u pomoć svojim novčićem, da se uzmogne plemenita nakana što prije izvesti.

Netom se sakupi prilična svotica početi će se sistematično kopati na Kapitulu i u Biskupiji pod vrhovnim nadziranjem konservatora središnjeg povjerenstva za starine, koji će se amo češće zalićati, a pod neposrednom upravom podpisanog odbora.

Najjednostavniji način, da se prinosi uspješnije sakupe, jest, kad bi se veleštovana upraviteljstva narodnih čitaonica zauzela u pojedinim mjestim prinose kupiti.

Imena vedušnih prinositelja priobćivat će se u narodnim novinam u pokrajini; dočim rezultati iztraživanja i izkopina objelodanjivati će se u Splitskom „Buletino“ za arkeologiju i povjest dalmatinsku, ili u drugim strukovnim rodoljubnim novinam. Prinosi neka se šalju na „odbor za izkopine hrvatskih starina u Kninu“, ili domaćim narodnim novinam, a mogu biti i u obrocim.

Sakupili se dosta novaca, kako se je nadati, iza kako se prekopaju starine u *Biskupiji* i na *Kapitulu*, nastaviti će se i na drugih položajih pokrajine, gdje je temeljito osnovane nade, da će se mnogo što važnijega naći.

I ovom prigodom pokažimo, da djelom ljubimo naše svetinje!

Molimo sve hrvatske novine, nek izvole ovaj poziv pretiskati.

Knin, na Ss. Fabiana i Sebaštiana 1887.

Promicateljni odbor: Fra Luigj Marun nadžupnik — Josip Dračar posjednik — Josip Barić trgovac — Dujam Dolić ravnajući učitelj — Miho Bulat posjednik u Biskupiji — Josip Lovrić trgovac“.

Sabor i Vlada rado se po mogućnosti odazvaše tomu pozivu, a tako i rodoljubi u Kninu i Drnisu, slabo pako rodoljubi iz ostalih strana Dalmacije a *nikako* oni iz Hrvatske i Slavonije i iz sama Zagreba! Sjajan uspjeh, koj medjutim okruni prvi odborov rad, povede ga na srećnu misao, da zavede prvo u Dalmaciji *starinarsko društvo*, a to da si tim putem osigura trajno bivanje i stalnu podporu. Budu sastavljena društvena pravila, te još 18 siečnja 1887 c. kr. Namjestničtvom u Zadru odobrena, a već 3 srpnja iste godine 1887 bude u Kninu u občinskoj dvorani svečano obdržavana prva glavna skupština. Druga pako glavna skupština bi obdržavana 30 rujna 1888. Izvišće o tih skupštinah te gori navedeni proglas obielodanjeni su malo zatim u posebnoj knjižici tiskanoj u Zadru. U ovoj su navedeni krasni vatreni govori u obih skupštinah prozboreni od velezaslužnoga društvenoga predsjednika L. Maruna, te sviestni izvištaji tajnika-blagajnika gosp. D. Dolića. Da se zna, u kom se stanju danas ovo društvo nalazi, donosimo zadnji Dolićev izvištaj:

„Štovana Gospodo! Slavna Skupštino! Bilo je držim godine 1885, kad se je prvi naš starinar u jednom svom govoru izjavio po prilici ovako: U Dalmaciji podupire bečka vlada znatnimi troškovi izkapanje rimskih starina, ali od tamošnjih hrvatskih rodoljuba nepomislili nitko na to, da potakne vladu ili da sastavi društvo u svrhu da traži i opisuje sredovječne ponajviše hrvatske starine i umotvore, bud još u zemlji zakopane, bud u crkvam, samostanim ili kod posebnika čuvane i sahranjene. Danas hvaljeni starinar nebi ovog više mogao uztvrditi, jer je evo na noguh ovo naše malo društvo, komu je svrha taman ona o kojoj je dični starinar govorio. I ako je naše društvo malo, i ako baš sa raznih zaprjeka nije razvilo obširnije svoju djelatnost, tješi nas barem za čas to, da nas više neće moći nitko koriti nemarom, da je naše društvo, barem po sudu učenjaka, dosta u ovo kratko vrieme uradilo i iznašlo, a i nada se u bolju budućnost, kada se koješta preudesi.

Napomenuv ovoliko častim se prama priobćenom proglasu izvjestiti slavnu skupštinu o radu ovog društva, od dana 3 srpnja prošle godine, kada je društvo odpočelo redovno svoj posao, uključivo do sinoć, naime do 29 rujna 1888. — Kao članu promicateljnog odbora u prvoj našoj sjednici obdržanoj dne 3 srpnja p. g. bila mi je čast napomenuti, kako se u ime društva do onda nije ništa bilo počelo raditi. Od posljednje dakle sjednice, naime od dana 3 srpnja p. g. „Stariparsko Kninsko društvo“ djeluje pod ovim imenom. Kopalo se je na Spasu, Kapitolu, Stupovim, Lopuškoj glavici, na jednoj Balatovoj oranici u Biskupiji, u Orliću kod Kekića kuća i na rimokatoličkom groblju u Biskupiji. Na svakom od ovih mjesta našlo se je poštogod starinskoga; ali na žalost ona kleta sudba

koja nas od pamtivjeka progonila, onaj težki udes koji nam svedj na putu bio, nije nas ni u ovom napustio. Opaka usilnička ruka kroz stoljeća polupala i razniela sve, tako da je vrlo mučno, ma bud i jedan komad netaknut naći. Da im Bog plati! — Zemljišta na kojim je društvo kopalo, dielom je kupilo, dielom unajmilo uz odplatu za prekop, a dielom mu je blagohotno u društvene svrhe bilo ustupljeno od uglednog občinskog opraviteljstva u Kninu i gospodina Ivana Bulata Šibenskog načelnika i posjednika u Biskupiji — na čemu neka se sa strane slavne skupštine liepo zahvali jednom i drugom. (Živili!)

Uprava društva osim preuzetih radnja, stala se je dogovarati i da ih nadalje nastavi. Tako su započeti predgovori za izkopine na brdašcu Ceceli u Petrovopolju, na zemljištu kod Bukorovića kuća u Biskupiji, na brdu Petrovcu u Klancu, ali se još nisu dobili odgovori. — Uprava je takodjer po predlogu svoga predsjednika iz društvene blagajne priposlala fiorinâ 50 marnom iztražitelju gospodinu Urliču, da pokuša izkapanja oko Biograda. Ovaj je nješto radio i koješta izkopao, kako to njegovo izvješće glasi, za što je potrošio fiorina 25, a pošto sbog bolesti nije mogao rad da dovrši, obećao je da će nastaviti, ili preostale novce društvu povratiti. Hvala mu budi na zauzeću! U svrhe društvene pregledane su okolice Kninska, Benkovačka, Biogradska, Drniška, Šibenska, Trogirska, Kaštelanska i Skradinska, i proučeni svi razni položaji gdje bi se mogle naći kakve naše starine. — Društvo je zamolilo visoku c. k. zemaljsku vladu za unajmljenje jedne njezine u ovoj varoši zatvorene kuće, gdje bi moglo starine pristojno čuvati, ali još nije dobilo nikakva odgovora. — Eda se vanjski članovi, a i štovano občinstvo uvjeri o napredku društva, kao takodjer da se pomogne znanosti, uprava društva dala je narisati sve dosad izkopane starine, i, uz popratni predgovor veleučenog ravnatelja Bulića, naumila ih obielodaniti. To je u početku ponešto zapinjalo s nepredvidjenih zaprjeka, ali je sad uredjeno, i pravedna nada je da će prvi svezak naših izkopina skorim svjetlo ugledati. Naša Jugoslavenska akademija u Zagrebu te naše ilustrirane izkopine veledušno o svomu trošku tiska. I za drugi svezak uprava je stala pripravljati gradivo, po čem se razumije, da je ona odredila sva svoja otkrića objelodanjivati u više posebnih svezaka. Dosadanje narise velikodušno je bez ikakve nagrade obavio vrli risar veleučeni profesor Antun Bezić, občinski mjernik u Splitu, na čem nek mu se izrazi od slavne skupštine najjerdačnija hvala. (Živio!)

Na utjehu moju, uprave i slavne skupštine, ovdje pri koncu mog izvješća o društvenom radu nadodati mi je, da su kroz ovo vrieme mnogi gosti, medj kojim i razni strukovnjaci, posjetili naše starine, i da su im se svi divili. Neki su se upisali kao članovi, a i sam veleučeni profesor Šimun Ljubić, čuvar Zagrebačkog starinarskog muzea, kad je tu skoro posjetio ovo mjesto i pregledao naše izkopine, najlaskavije se je o njima izrazio. Ako dakle, štovana gospodo, o našem društvu nije se po novinam bučilo, ono je ipak skromno svojoj zadaći odgovorilo; čim svršujem ovo kratko izvješće o radu društva a prelazim obavijestiti o ekonomičkom društvenom stanju, moleć istodobno svu gospodu članove, da bi izvolili pre-

gledati ovdje izložene račune, namirnice i ostale upisnike, eda se iz njih uzmognu uvjeriti o urednom vođenju istih.

Ovdje mi se je najprije potužiti, da je od strane upisanih članova vrlo loše uplaćivana članarina. Kao da se je kod obćinstva opazio *velik nehaj* za upisivanjem u naše društvo. Cienim, da je ovom dosta kriv naš grobni muk o radu, ali što dosad nije bilo, uhvam se da će biti, kad se knjžica tiska i o društvu stane govoriti. Za sada broji društvo članova

a) Utemeljitelja	7
I.a reda sa prinosom od godišnjih fiorina 8	35
II.a reda sa prinosom od mjesečnih novčića 70	8
Ukupno članova	
	50

Poviš ovog, društvo je od 58 dobročinitelja primilo fiorina 112 : 50 milodara. Nego po ovom bi ono odmah u klici usahlo da mu nebude velikodušno u pomoć priskoćio visoki zemaljski sabor glasovav u svojoj sjednici 4 prosinca 1887 fiorina 500, koje je već primilo i uložilo, a i drugih 500 u sjednici 18 srpnja t. g., koje će nastajućom godinom primiti. Zato predlažem da se na ime skupštine visokom zemaljskom odboru u ravi zahvala na milostivo podieljenoj nam pripomoći. (Glasovi: neka se zahvali!)

Već sam spomenuo da je društvo zemljišta kupovalo i odkupljivalo, nabavilo je više raznog orudja dielom za novac, a dielom što željezničko poduzeće našem predsjedniku za neke njegove usluge darovalo, a on ih društvu blagodarno ustupio. Hvala mu! Društvo je radilo, te je po ovom sadanje stanje društvene blagajne kako sledi:

Utjeralo se svega ukupno u gotovu	f. 1144 : 90
Ima se još škoditi članarine za prošlu godinu	„ 126 : —
	1270 : 70
Od ovog je potrošeno	f. 1139 : 36
Ostalo bi još u blagajni	f. 131 : 54
Ali od ovih, na dugu	„ 126 : —
Daklen gotovine	f. 5 : 54

Završujući i opet preporučujem svakom pojedinom od P. N. gosp. članova, da izvole zagovarati naše društvo u krugu svojih prijatelja; a medjuto hvaleć slavnoj skupštini, što me se je udostojala saslušati, prosim neka Svemogući blagoslovi svaki naš rad, pravednu želju i iskreno nastojanje!

Pri drugoj točki dnevnoga reda biše jednoglasno odabrani za pregledanje društvenih računa gospoda: Ivan Matković, Ivan Dračar i Josip Barić. Oni su ih odmah i pregledali, te pošto ih nadjoše u podpunomu redu, učiniše slededeći predlog: Pošto knjige društvenih prihoda, rashoda i odnosne primice nahode se u podpunome redu, i podpisani se uvjeriše o najvišoj točnosti, kojom dotični računi biše vodjeni, predlažu da budu odobreni. Primljeno jednoglasno.

III.a točka dnevnoga reda: Izbor novoga upraviteljstva.

Jednoglasno bi potvrđeno dosadanje upraviteljstvo i to: O. Luigj Marun predjednikom, Dr. Josip Slade podpredjednikom, Dujam Dolić tajnikom-blagajnikom, Dr. Miho Šimetin i Josip Lovrić članovi. Suvviše biše izabrana dva zamjenika O. Stipan Zlatović, koji će biti i književni izvjestitelj o radu društvenomu, i Miho Čović Plenković.

IV.a točka dnevnoga reda: kako da se objelodanjivaju dalnji uspjesi izkopina.

Prečastni D. Frane Bulić predlaže: buduć da objelodanjivanje izkopina mnogo zahtjeva troškova, buduć društvena pjeneznica dosta mršava, da jedva zadovoljava najprečnijim društvenim pötročim, buduć Jugoslavenska Akademija u Zagrebu jur na svoje troškove dotiskala prvi svezak ilustriranih izkopina i tako znatno društvu olakotila rad, neka bi se opet zamolilo slavno predstojništvo akademije, da bi preduzelo tiskanje i drugoga svezka, za koji jur ima pripravna dostatno građiva. — Primljeno.

V.a točka: Preinake pravilnika. — Čitan je i prihvaćen novi pravilnik“.

Mi smo našu rekli o ovom Društvu u zadnjem svezku „Viestnika“ od prošle godine 1888 str. 105, te toplo ga preporučili. Veoma žalimo nemar priekora vriedan hrvatskih rodoljuba za najvažnije svetinje naše prošlosti. Obreti u Kninu, udivili bi i zanili bi u drugih narodih i najtvrdije srdce. A kod nas? *O tempora!*

La Macédoine au point de vue ethnographique, historique et philologique, par Ofeïcoff. Philippopoli 1888. — Pisac, koj je svoj predmet dugo, duboko i svestrano proučio, najprije odlučno tvrdi, da je Macedonija sve širom naseljena od Slavena. Na pitanje pako, koji su to Slaveni, odvrća izrično i jasno dokazuje, da su to Bugari, a Srbi ni-pošto. I Grci bi htjeli, da je Macedonija grčka zemlja, pošto jih nješto na jugu. Dalje opisuje bugarsku povjest po najboljih djelih. Zatim pita: što je sastavljalo staru Srbiju? U Macedoniji, u Epiru i u Tesaliji nije bilo a i nema Srba. Ako su i Srbi za Dušana za njeko vrijeme gospodovali u Macedoniji, to jim nedaje prava na nju. I Turci su na stoljeća držali cieli Balkan do srednjega Dunava, i Bugari veći dio Balkana itd. Načelo narodnosti jest ono, koje danas vlada. Iztražuje zatim granice stare Srbije od Srba naseljene.

Izpitujuć jezik, kojim Macedonci govore, veli, da je to starobugarski, koj bi se dielio na dva glavna izgovora, jedan zapadni u Macedoniji pod uplivom srbskoga jezika, a drugi istočni medju Balkanom i Dunajem pod uplivom vlaškoga; ali da taj upliv neozledi ni najmanje glavni značaj bugarskoga.

Dalje pita, jesu li Srbi prije XII stoljeća imali svojih naselbina, ili kad vladali u Macedoniji; te dokazuje, da nisu, dapače da su svi stari spisatelji bizantinski i drugi, pisući o Macedoniji, zvali ju bugarskom zemljom, i da sam okridski patrijarkat nebje, kako neki misle, od Srba podignut.

Napokon baveći se macedonskim izgovorom bugarskim, iztaknuje njegove osebnosti, te ga sravnjuje s drugimi srodnimi izgovori, i s rumunjskim i arbanaskim jezikom.

Prilaže na koncu izvadak kritike g. Drinoffa o radnji g. M. Jastreboffa.

Sulla vita e sugli scritti di Luca Svilović. Cenni del canonico Dr. Andrea Alibranti. Ragusa 1888. — Svilović bjaše jedan medju prvimi, koji su u preporodu naše knjige stupili odlučnim korakom u narodno kolo. Tomu smo sami najbolji svjedok, jer nas s njim već od onda svezao tiesni vez iskrena prijateljstva. Radin kao mrav, znao se odlikovati na polju trovrstne literature, hrvatske, latinske i italijanske, tako da mu jedva premca za ono doba u Dalmaciji. Toga radi je sasvim pravedna pohvala, koju mu vije u neumrli vienac kanonik Alibranti, komu hvala i zato, što je obradio ono, čemu smo i mi dužni bili, naime da Lukovu uspomenu nasljednikom predade. Luka je mnogo na svietlo dao u prozi i u stihu, dosta prigodna, u sva tri jezika, a ne manje ostavio u rukopisu. Imao je ne malo oprieka i zavidnika, o čem Alibranti dubko šuti. Vječna mu pamet.

Poviest Venecije u životu privatnom, od P. G. Molmentia. Preveo prof. Ivan Rabar u Osieku. U Senju 1888. — Ovo Molmentijevo djelo sa svoje savršenosti tako je u svietu poznato, da hvaliti ga još dalje bilo bi isto po onoj italijanskoj rečenici kao *portare vasi a Samo*. Uprav srećna bjaše misao gosp. Rabara ponaroditi ga, te i zato, nebi li se tko našao i u našem narodu, koj bi po njoj izradio, barem u koliko se daje, našu poviest. Gosp. Rabar znao je pako odjenuti prevod tako sjajnim ruhom, da jedva bi i pomislio, da je to prevod. Ova dakle knjiga sama se preporučuje; te naša mladež nebi smjela da bude bez nje.

Nešto iz rimskih starina kao uvod u čitanje Caesarovih djela. Napisao prof. Mihajlo Špehar. — Ovaj liepi sastavak došao je na svietlo u programu kr. male realne gimnazije u Senju za školsku godinu 1887/8. Vriedni učitelj smjera na to, da lakim načinom uputi djake u čitanje Caesarovih djela, i da jim tim olakoti trud; a to mu po nas i pošlo za rukom.

Djelovanje Ferdinanda I. u Ugarskoj i Hrvatskoj od izbora u Cetinju do bitke tokajske i smrti Krste Frankopana. Napisao prof. Fr. Trnka. — Ova razprava tiskana je u izvješću kr. vel. Realke u Zagrebu za škol. godinu 1888. Pisac je upotrebio mal ne sve moguće izvore, te jih veoma pomno i viešto upotrebio.

Bullettino di archeologia e storia dalmata. Anno XI. 1888.
 — **N. 1.** — 1. Ai lettori. — 2. Iscrizioni inedite. — 3. Nadpis iz hrvatske dobe u Ninu. — 4. Najnovija pridhistorička odkrića na Hvaru. — 5. Le gemme del museo di Spalato. — 6. Notizia bibliografica. — **N. 2.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Rotna gomila. — 3. Le gemme del Museo di Spalato. — 4. O zvoniku Spljetskom. — 5. Dokumenti o kugi na Korčuli. — 6. Cenni di storia della epigrafia romana. II. Periodo. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 3.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Nješto o nadpisu iz hrvatske dobe u Ninu. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. O zvoniku Spljetskom. — 5. Dokumenti o kugi na Korčuli. — 6. Cenni di Storia dell' epigrafia romana. II. Periodo. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 4.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del Museo di Spalato. — 3. Dokumenti o kugi na Korčuli. — 4. Laureatae. — 5. Starinske izkopine u Tkonu na otoku Pasmanu. — 6. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 5.** — 1. Iscrizioni inedite.

— 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. Dokumenti o kugi na Korčuli. — 4. Cenni di storia dell' epigrafia romana. III. Periodo (II secolo XVI). — 5. Nadpisi dalmatinski iz mletačke dobe. — 6. Serie dei reggitori di Spalato. — 7. Scoperte archeologiche in Roma. — 8. Cesnola (Salamina). — **N. 6.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. Distrettuazione Giudiziaria della Dalmazia nel 1807. — 4. Nadpisi dalmatinski iz Mletačke dobe. — 5. Otok Korčula pod vladom engleškom. — 6. Serie dei reggitori di Spalato.

Старинар. Година V. 1888. — **Бр. 1.** — 1. Неки стари градови, од Јов. Мишковића. — 2. Манастир Витовница, од М. С. Ризнића. — 3. Старне ризнице цетињске, од М. Драговића. — 4. Две римске опеке с натписом, од М. Валтровића. — 5. Грбови босанскога илп српскога постанка у Корчули, од В. В. Вукосавића. — 6. Српске црквене старине, од М. Валтровића. — 7. Старински остаци у срезу звишком, од М. С. Ризнића. — 8. Разне вести, од М. В. — Са 4 тагле. — **Бр. 2.** — 1. Прилошци и грађа за повест о српским манастирима, од И. Руварца. — 2. Римски натписи, од М. Валтровића. — 3. Средовјечни натписи у Стону, од В. Вудетић В. — 4. Старински остаци у срезу звишком, од М. С. Ризнића. — 5. Српске црквене старине, од М. Валтровића. — 6. Допис, од Д. Сабољјевића. — 7. Разне вести, од М. В. — **Бр. 3.** — 1. О кучајинским манастирима по записима. I. манастир Раваница. Од И. Руварца. — 2. Римски натпис, од М. Валтровића. — 3. Надгробни натписи из Босне, од М. Валтровића. — 4. Белешке с пута, од М. Валтровића. — 5. Српске црквене старине, од М. Валтровића. — 6. Допис, од М. С. Ризнића. — 7. Разне вести. — Са две тавлице.

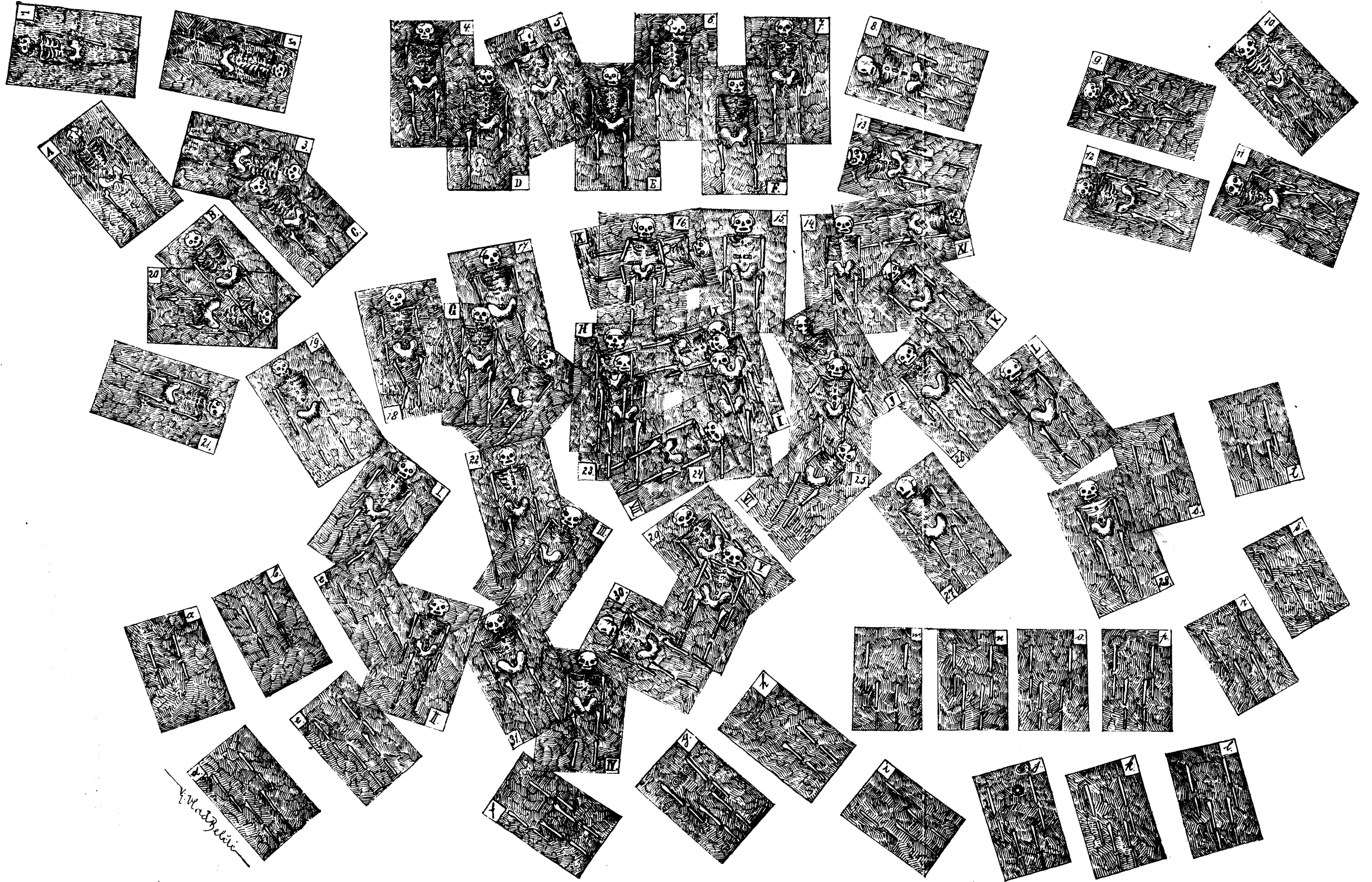
Koliko kod nekih vriede kr. naredbe. — Vis. Kr. Zem. Vlada svojom naredbom od 25 studena 1880 br. 3302, i Vis. C. Kr. glavno Zapovjedništvo kao krajiška zem. upr. oblast svojom naredbom od 12 lipnja 1880 br. 1566 suglasno naložiše podžupanijam itd. (dotično političkim oblastim), da u buduće strogo nad tim bdiju, da se nadjene starine na kupu drže i nerazdađu, prodađu ili snište prije, nego stigne odredba kr. zem. Vlade (dotično krajiške zem. upr. oblasti) na izvješće, koje se ima u takovom slučaju *odmah* ovamo podnieti

Prošloga listopada neki seljak iz Franjevca u kotaru Pakračkom, izkapajuć stablo, našao je u njegovom panju posudu punu srebrnoga novca od god. 1515—1522 (V. Agrar Zeitung od 25 listopada, te Obzor i Agr. Tagblatt od istoga dana). Pita se, što je pram pomenutim naredbama učinio ondješnji kotarski predstojnik?

Društvo zemalj. zavoda za uzgoj gluhozieme djece u Zagrebu — svojim *Pozivom* od studena 1888 obraća se na sve rodoljube, i pozivlje jih, neka pristupe kao članovi utemeljitelji (30 for. jednom za svagda) ili podupirajući (4 for. na godinu). Društvo se nada, da će odzivi na ovaj poziv biti dostojan Hrvatskoga naroda i iztakuete svrhe.

Svrha je sveta, te i mi toplo preporučujemo našim članovom, da stupe u to kolo. — Hrv. arkeol. Društvo.

W. B. R. 1811

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Nekoliko rimskih napisa iz Sriema.

Sljedeće napise, koji većinom još nisu poznati, prepisao sam na više izleta u zadnje dvie godine. Najviše sam našao na svomu zadnjemu putu po Sriemu, na kojem sam pratio negdašnjega svoga druga na sveučilištu bečkomu, dra. Alfreda Domaszewskoga, sada sveučilištnoga profesora u Heidelbergu. Pa ipak, na žalost moram priznati, uspjeh toga izleta nije bio osobit, jer se je za ovo zadnjih 7—8 godina, od kako sam zadnji put prošao Sriemom, dosta malo našlo, dapače mnogo toga, što je prije 8 godina tu bilo, sada više nema, ili se je tako izkvarilo, pošto su spomenici, mjesto da se čuvaju, izvrženi nevremenu, da ih je danas jedva moguće i čitati. Bilo bi zaista vriedno, da se političke oblas i za to zanzmu, te da naredu, osobito na selih, da se spomenici metnu gdjegod pod krov, da se tako od posvemašnje propasti sačuvaju. Kao hvale vriednu iznimku mogu spomenuti mitrovačko gradsko poglavarstvo, koje se od novijega vremena brine za spomenike, koji se nalaze na zemljištu drevnoga Sirmija. Isto je poglavarstvo dalo nekoliko većih spomenika postaviti u t. zv. Filipovićevoj promenadi, koji joj bez dvojbe na ures služe, ali žalibože na štetu po spomenike same, osobito po napise, kojim je lice okrenuto prama sjeveru, te će ih za nekoliko godina kiša i mahovina uništiti. Svakako bi gradskomu poglavarstvu, koje je neke nedavno nadjene predmete (medju ostalimi jedna liepa glava, kojoj crte sjećaju na Vitelija, i kip Attisa) smjestilo u svojih prostorijah, bili zahvalni svi, koji se interesiraju za stare spomenike, kada bi te svjedoke stare kulture smjestilo gdjegod u kakovoj sobi, gdje bi upravo tako mogli djelovati oplemenjujući na sadanji naraštaj a bez pogibelji za njihov dalnji obstanak.

Banoštor (Malata, Bononia).

Ovdje se u novije doba nije skoro ništa našlo, što bi spomena vrijedno bilo. Priobćujem kao nepoznato samo dva pečata na ciglama:

1.

CVIHNEX

Žensko odjelenje pravoslavne crkve taracano je rimskimi ciglami sa pečati, kojim je napis većinom izlizan. Na nekojih se vidi, manje više podpun, gore navedeni pečat, izražen više kurzivnim pismom, koje se valjda ima čitati: *l(egio) VI Hisp(anorum)*.

2.

LEG VI H.

Napis na podpunomu pečatu rimske cigle, u posjedu g. župnika Bogetića u Čereviću, nadjene u istomu Banoštru. Napis glasi *leg(io) VI H(ispanorum)*. U *Viestniku* (X. 59) priobćio Bogetić.

Mimogredce spominjem, potvrđujući donekle nazor g. V. Klaića (*Viestnik* II. p. 65ss.), da sam, tražeći u *Notitia dignitatum* spomenuti castellum Onagrinum na magjarskoj strani Dunava, nasuprot Banoštru, doveden na mjesto, za koje mi rekoše, da se zove Kuva, gdje se još i sada vide u zemlji fundamenti neke sgrade. Medju cigljom, koja se tu nalazi, vidio sam takovu, koja je bez dvojbe rimska, što međjutim ne izključuje, da je mogla biti npo-trebljena za kakovu kasniju, recimo sredovječnu sgradu. Ime Kuva svakako jako sjeća na glasovito Kewe ili Keu.

U seoskoj kući banoštarskoj vidio sam i suimio jedan čudnovat pečat, koji da još i danas rabi (barem još pred 8 godina). Na okruglomu pečatu, kojemu je promjer 0.027, izrezan je sv. Gjuragi, kako juri na konju na lievo i ubija zmaja, a napis naokolo glasi: * BANNOSTOR * WAROS 17809. *. Ono 9 iza 1780 imalo bi valjda biti g(odine). Kakova li je to varoš bila, kakova li je privilegija imala?! Danas je Banoštor neznatno selo na Dunavu.

Mitrovica (Sirmium).

3.

S

VLI · F · DERINI

· A E · II · PANNON ·

XXX II

S

= . . . . [?pa]uli f(ilius) Derini . . . [eques a]lue II. Pannon(iorum)
[qui vixit annos] XXXII . . . . . s . . .

Ulomak nadgrobne ploče od dobra vapnenjaka, u župnomu dvoru, visok 0.36, širok 0.57, debeo 0.16. U 2. redku DERINI može biti početak kakovoga panonskoga plemenskoga imena. U 3. r. iznad L se nalazi apex za A, koji fali.

4. SILV
VA

Malen fragment u sbirci g. Adolfa Milera, medicinara u Brodu na Savi.

5. CERIAE

Na svjetileci u velečestnoga g. opata Paje Milera u Mitrovici.

6. DEO SILVA
NO DOMESTI
CO AUR MAXI
MIANUS
STRATOR
V · L · P

Ara, uzidana u jednomu zidu stare pivare, u sredini izdubljena, 0.80 visoka, 0.30 široka. Izdao ju manjkavo g. I. Jung u Viestniku VIII. p. 24. Ima se čitati: [d]eo [si]lva[n]o [dome]sti[co] aur[clius] ma]XI[mianu]s s[trat]or v[otum] l[ibens] p[osuit].

7. I
AN · LV
IC AE
N WM
Γ II

= . . . . [?] qui vixit] an(nos) LV [et . . . .] cae [quae vixit annum u]num . . . . fil(iac) . . . . Fragment mramornoga nadgrobna spomenika kraj bunara stare pivare u taracu.

Napisi, postavljeni u Filipovićevoj promenadi publicirani su svi. Sljedeća tri publicirao je g. prof. S. Ljubić, koji jih nije sam vidio, po ponešto manjkavih prepisih, poslanih mu iz Mitrovice. Pošto se moji prepisi u nekih malenkostih neslažu, to ih ovdje opetujem.

8. IMP · CAES · M · AVREL
ANTONINVS AVG
TRIB · POTEST · XV · COS III · E
IMP · CAES · L · AVRELIVS
VERVS · AVG ·
TRIB · POTEST · COS · II ·
DIVI · ANTONINI · FILI

DIVI · HADRIANINEPOES
 DIVITRAIAN · PARTHICI
 PRONEPOTES
 DIVI · NERVAE · ABNEPOES
 SIRMI
 M · P · III ·

Miljokaz. Okrugli stup od vapnenjaka, nadjen izmedju Mitrovice i Šašinaca, prigodom kopanja kanala, zajedno sa sljedećim. Izdao Ljubić (Viestnik IX. p. 14) po prepisu g. Junga.

= *imp(erator) caes(ar) M(arcus) Aurel(ius) Antonin[us] aug(ustus) trib(unicia) potest(ate) XV co(n)s(ul) III et imp(erator) caes(ar) L(ucius) Aurelius Verus aug(ustus) trib(unicia) potest(ate) co(n)s(ul) II, divi Antonini fili, divi Hadriani nepotes, divi Traiani Parthici pronepotes, divi Nerae abnepotes. Sirmi m(ilia) p(assuum) III.*

9.

IMP CAES
 L · SEPT · SEVE
 RO · PIO PERT ·
 AVG · ARAP

5.   D   P

DI · AION · PI · NE
 DIV · AIA · PRON
 DIV · R · PART · ABN

sic

sic

10. DIV · NER · ABN · P · I

IMP · C · TR · P · VI · COS · II · PROCOS · E
 IMP · A · R · AN · NG · I · SEP
 SEVER · PER · AVG
 DIVI · T · N · DIV

15. AN · PII · PRO · N

DIV · HADR · ABN

//////////

sic

DIV · R · PAR · L · IV

ENP · ABEN · E

20. L · sep · get · nob · caes · AVG · N

FIL · CVR · TIB · CL · C · AV

DIANO · LEG · AVG

PR · PR

A · SIRMI

25. M · P · III.

Miljokaz. Okrugli stup od vapnenjaka, nadjen zajedno sa predjašnjim. Razlupan je pri vadjenju na tri komada, koji su — na žalost — opet spojeni, jer ih je dotični zidar tom prigodom sa cementom tako namazao, da je nekoliko redaka zamazao, koji se stoga sada više nedadu čitati, a sigurno nikada ni neće. Napis sam je veoma zlo napisan, tako da bih skoro podvojio, jeli dotični klesar čitati znao, svakako nije znao misliti. Stoga se i prepis g. Junga, koji je upotriebio Ljubić pri publikaciji u Viestniku IX. p. 15 dosta razlikuje od mojega prepisa.

U redku 8. ime je Hadrianovo krivo napisano »aiad«; u redku 9. kod skraćenoga Traianova imeua nema na kamenu »tr« (u spoju) nego samo r; kod skraćene rieči »nepos« fali ponajviše slovo e; redak 17. eradirao je sam klesar, jer ga je valjda pogriješno napisao; u redku 20. eradirano je kao obično na napisih ime Caesara L. (običnije je P.) Septimija Gete, brata cara Caracalle, koji je bio damnatae memoriae.

= imp(eratori) caes(ari) L(ucio) Sept(imio) Severo pio Pert(inici) aug(usto) ara[b(ico) adiab(enico) parth(ico) max(imo) divi M(arci) f(ilio) divi Com(modi) fr(atri)], di[v(i) An]ton(ini) Pi nep(oti), div(i) [H]ad(riani) pron(e)p(oti), div(i) [T]r(aiani) part(hici) abn(e)p(oti), div(i) Ner(vae) abn(e)p(oti), p(atri) p(atriciae), imp(eratori) [XI] t[r]ibunicia) p(otes'ate) VI co(n)s(uli) II proco(n)s(uli) et [im]p(eratori) M(arco) Aur(elio) Ant(onino) aug(usto) L(ucii) Sep(timii) Sever(i) Pert(macis) aug(usti) (filio), dir(i) [M(arci) An]t(onini) n(e)p(oti), div(i) Ant(onini) Pii pronep(oti), div(i) Hadr(iani) abn(e)p(oti), dir(i) Tr(aiani) part(hici) [et d]iv(i) Nerv(ae) abnep(oti) et (Lucio) [Sep(timio) Get(ae) nobilissimo) caes(ari)] aug(usti) n(ostr(i) fil(io). Cur(ante) Tib(erio) Cl(adio) C[l]audiano, leg(ato) aug(ustorum) pr(o)pr(actore). A Sirmi(o) m(ilia) p(assuum) III.

10.

D M
AVR · SIMPLICIVS
ANN · VI

Nadgrobnii napis sa skulpturami u dva reda, opisanimi u Viestniku (IV. p. 59.). Sam napis, ponešto manjkavo prepisan, glasi: D(is) m(anibus). Aur(elius) Simplicius . . . . . [?] qui vix(it)] ann(is) VI.

11.

LIO
 VIH
 PAVN
 I P SIGMS EGIT
 D · CIE · ER · SIVSGR
 RPCARTHACC

Napis na ovećem mramornom uloniku, u sokaku, nazvanomu »Brdo«, u dvorištu ciganina Mite Nikolića pri ulazku u kuhinju, gdje ga je kiša tako oštetila, da će se teško dati iz njega štogod učiniti. Kako mi rekoše prepisao ga je i Hytrek. Slova u 2. reduku VIH, u 3. r. AVN i u 4 r. GIT netko je kasnije izgrecao, te nisam mogao prosuditi jeli prvobitno tako napisano bilo. U 1. reduku čini se kao da je bilo kakvo nomen gentile: [ae]lio ili [aure]lio; u 6 reduku sasvim je sigurno r(es) p(ublica) Carthago.

Petrovci i Putinei (Bassianae).

Napisi na Petrovačkomu groblju trpili su za ovo 9 godina, odkako ih zadnji put vidjeh veoma mnogo. Neki se sada jedva više i čitati daju. Jedan odlomak nadgrobnoga napisu, o kojemu i Ljubić i ja držasmo, da se je izgubio, te sam ga samo po prepisu učitelja Dlustuša publicirao (Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen 1880. p. 111.), opet sam našao. Ovdje ga opetujem po svojem prepisu.

12.

d · m
 ? amANDVS · oinochoē.
 iNGENWS ·

Napis publiciran od Ljubića (Viestnik V. p. 40. br. 6) leži još uvijek pred crkvom petrovačkom. U 1. reduku u imenu »Dacmenus« nije jasno 1. i 3. slovo, koje bi možda moglo biti v i s, ali priznajem sam, da ni to moje čitanje nije sigurno, jer su od obijuh slova samo neznatni ostatci sačuvani.

Na napisu u dvorištu Mike Popovića u Petrovcih (Viestnik V. p. 40. br. 5.), koji je veoma iztrošen, čitao sam malko drugačije. Nekih slova, kojih je prije 6 godina još bilo, do danas je nevrime iztrošilo, jer se i taj kamen nalazi pod vedrim nebom sa napisom gore okrenutim. Nedvojbeno je, da je to nadgrobnii napis, što potvrđuje obična formula *filiae pie[nti]s[si]mae*, koja se jedina sigurno protumačiti može.

13.

V
 AMID MAE
 FILIAE PVL S
 MAE I
 C V

Sretniji nego li u Petrovcih bio sam u Putincih, gdje nadjoh na pravoslavnomu groblju dva dosele nepoznata napisa.

14.

Ara od vapnenjaka, ukopana koso u jedau grob. Duplarii bijahu vojnici, koji su radi osobitih zasluga ili sposobnosti dobivali dvostruku plaću.

= *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) patern(o). Ael(ius) Messius dup(larius) r(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*

15.

ILRD.   SVPER EST · IN   IRV   E VACO
 HICzHERzABI   CONsXIII

Dva velika komada od mramora na dva razna groba, koji bez dvoje spadaju na jedan te isti veliki spomenik. Napis, koji se neda protumačiti, kao da je bio sastavljen u stihovih, a polje mu je omedjeno stupovima. Točke, koje dijele pojedine rieči, imaju oblik slova z. Na prvomu ulomku ima srbski napis iz novijega vremena.

Zemun (Taurunum).

U realci ima nekoliko cigalja i svietiljaka sa napisi i nekoliko drugih sitnica, koje su sve u novije doba nadjene.

16.

LEG VII CL

= *leg(io) VII Cl(audia).* Podpun pečat na čitavoj ciglji.

17.

LEG VII CL K

= *leg(io) VII Cl(audia) K. (?)* Podpun pečat na velikoj ciglji (dvostruke obične veličine).

18.

L G II

= *leg(io) II.* ili možda *l(e)g(io) VII.* Podpun pečat na okrnjenoj ciglji.

19.

FORTIS

Napis na lampi od pečene zemlje, urešenj na gornjoj strani sa slikom (maska).

U Vinkovcih 5/3 1889.

Jos. Brunšmid.

Napisi.

Osiek (Mursa).

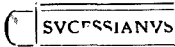
1.

KAIVE

VOCA

Malen odlomak ploče od vapnenjaka u sbirci g. medicinara Adolfa Milera u Brodu na Savi.

2.

= *Successianus.* — Napis na odlomku od pečene zemlje u sbirci g. Milera u Brodu.

3.

CRESC

S

Napis na lampi od pečene zemlje u sbirci g. Milera u Brodu.

Vinkovci (Cibalae).

4.

L L I S L

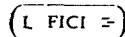
N S H I C

O S C A N

Malen odlomak ploče od mramora, 0.15 šir., 0.10 vis., 0.03 deb., nadjen u dvorištu g. Tomljenovića medju starom ciglom. Jeli iz rimske dobe ne mogu sigurno reći. Sada se nalazi u mojoj sbirci.

Magdalensko brdo kraj Celoveca u Koruškoj.

5.

Pečat iznutra na posudi od pečatne zemlje (terra sigillata), nadjenj u rimskom grobu. Sada se nalazi u sbirci g. Milera u Brodu.

Jos. Brunšmid.

Dvije drevne lubanje iz Bosne.

U selu je *Lipovicami* (Lipovice) na brdu kod jezera, t. j. u jafti *Zloselu*, biva u Zvorničkomu kotaru, okružju D. Tuzlauskomu (nsp. Viestnik 1888. str. 50) bila nekropola. U ovoj je nekropoli bilo do trideset ploča, te su dosada gotovo sve ispevaljivane, a

tuda je i voda prodrila. Mjeseca prosinca god. 1886 tu je naš vrli povjerenik g. Tomo Dragičević spasio dvije drevne lubanje podobro sačuvane s gornje strane, te mi jih darovao, a ja jih šaljem našem muzeju na sačuvanje, a uz to molim našega čuvenoga ravnatelja prof. S. Ljubića, da bi i ove dostavio slavnomu Dr. Zunkerhandlu, da o njima izreče svoj sud, pa da se i na polju kronologije pogdješto krenemo. Svakako, spomenute su lubanje iz najdrevnije bosanske dobi, a to je izvesti iz ovijeh podataka, te mi jih bilježi g. T. Dragičević: »Primjetiti mi je, da sam u tome mramorju (t. j. nekropoli), što ga je voda obatalila, našao kosti od čeljadeta. Pomunjivo sam jih pretresao, te sam se uvjerio, da je lubanja ciela s gornje strane. U zubima (?) sam joj našao komadić žice smotane poput vitice, te je na jednomu kraju oštra, a izgleda zeleno obojena (t. j. primila je zelenu patinu, kaonuti tuč). Ovu sam lubanju zabilježio slovom A.

Druga je lubanja B bila odaljena od spomenute jedan korak. Nemogu nikako zaključiti, kakav je na ovoj bio mramor, jer je ongdje dosta mramorja. Onuda je put i njiva, te je mramorje pozivaljivano. Tu su bili sve stećci i ploče, to jest pločasto otesato mramorje, biva ravno na sva četiri kraja. Na njima nema *nadpisa* niti *šara*. Tu je do deset omanjih spomenika, a pet jih je poput sanduka.«

Nadalje će g. Tomo Dragičević: »Dostaviti mi je još jednu alku, što sam je iskopao na jednom mjestu pod *mramorom* (?). Uz lubanju je bila spomenuta alka od tuča. Ova je alka veća od one iz Lipovica, pa nije ni oštra na kraju. Alka je svakako bila u ušima, jer se je našla kod lubanje kraj uha«.

Jedna alka od tuča, našla se je u zubima (kako je to spomenuo g. T. Dragičević) lubanje A. Zavitak joj je oštar, te se primičuje preko debljega kraja. Na njoj je krasna zelena patina. Teži gram 1 i 57 centigr., a debelina joj je 6 mm. Takodjer i druga alka je od tuča, a i na njoj je zelena patina. Svukuda se jednako sviija, te je presječena na jednomu mjestu, samo, da se može uvući u uši¹⁾. Teži grama 4, a debela je 8 mm.

¹⁾ Nekoliko sam puta spomenuo starobosanske stećke u tako rečenoj dubrovačkoj oblasti, pa eto ovoga mi je puta dostaviti i utarke lubanje pod C. sa Spasove crkve u Bršečinama, kod Dubrovnika. Ovo je druga godina, da su braća proširivala greblje, te su izvan crkvenoga osjena našli tako rečene *škrape*, a u svakoj je bio u zemlji pokopan mrtac. Tu je bila

Spomenute dvije lubanje spadaju najstarijoj bosanskoj dobi, a u toj su dobi obično stećci bez ikakvih znakova. Ovdje mi je doći do sljedećijeh zaključaka, a to se utanačilo kopanjem ispod starobosanskoga mramorja. Starobosanski *kristijani* (ovdje se razumijevaju *pristaše* narodne bosanske crkve, t. j. tako zvani *bogumili*) kopali su se gotovo kao i dan danas, biva *na uznač*, prekrštenijeh ruku na prsima, a nogama u istok. Nezna se, da je na njima bilo kakvih haljina, a tako isto i sanduka, jer nema obično traga predmetima baš ni u dobro zidanijem i suhijem grobnicama. Ovom mi je sgodom razdijeliti *mramorje* na tri vrste:

a) Prva vrsta, t. j. najstarija. Ovdje je različno *mramorje* biva sitno i vazda bez nadpisa. Tu je od prilike svaki kamen širok od 25—35 cm., visok (dug) od 40—60 cm., a debeo od 10—20 cm. U toj je vrsti gdje gdje (riedko u Hercegovini) mramorja okolo ogradjena kamenjem, a ima takijeh stećaka i na predhistoričkijem gomilama. U toj je vrsti stećaka (osobito u Hercegovini), te jim je odozgo ploča.

b) Druga vrsta — t. j. mramorje za *independentne dobi bosanske*, biva za zemana narodnijeh vojvodah, knezovah i t. d., to, kad su se vladali poput feudalista u ostalijem stranama Evrope. Tu je mramorje ležeće (najveće hridine), pa je stećaka okresanijeh poput kuće, biva odozgo mu je greben ili hrbtenjača (površnica), na krajima su okresani ravno, a pri dnu je gotovo na svakomu vienac, t. j. stećak je u dnu širi za jedno 10—20 cm. Ove sam stećke ovako opisivao: Stećak i t. d. Na podstavku je (može biti o sebi podstavak ili sve jedan komad sa stećkom). Svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra. Obično su na ovijem stećcima najstariji nadpisi. Još je u ovoj dobi ogromnijeh stećaka poput sanduka, a ima jih i širijeh u vrhu. Svi ovi stećci gotovo su na podstavku, te su joštera izradjeni arhitektonički, ornamentisani narodnijem motivima, zatijem slikama iz pokojnikova života; a tu je joštera vidjeti i alegoričkijeh slika, pa jim je udaren na nogama ili na glavi štit, a u njemu obično *bosansko zlamenje*, biva polumjesec i zviezda.

c) Treća vrsta t. j. ploče za *independentne dobi*, biva za dobi

---

nekropola (*Usp. Viestnik* 1889. str. 19), te je i spomenuta lubanja, po araldičkijem znakovima na stećcima, barem od XII—XIII. v., a možda i starija.

narodnijeh feudalista. Ove su ploče djelomice kresane, te ravno položene, a neke onako nauprav usadjene, te i na podstavku. Imaju ih usadjenijeh, te su visoke i do dva metra. U nekropolama je sličnijeh ploča izmjenice sa stećcima, te su obe vrste iz iste dobi, biva na jednijem i drugijem bude kadkada nadpisa, ali tu nije mnogo slika i ornamenata. Narod obično priča, da su se ženske kopale pod ploče a muški pod mramorje, t. j. pod stečke, al to je klapnja, premda na sličnoj ploči kod *Stoca* ukopana je *raba božju Marija god. 1139.* G. Tomo Dragičević ovako mi piše: »God. 1886 kopao sam ispod jednoga maloga stečka, te sam našao u grebu prost lonac vas smećen od zemlje. U njemu je bilo luga i ugljevlja, a na dnu srebrna parica, te sam je poslao u Beč, al je nijesu mogli opredijeliti radi slaba sačuvauja. Još sam na dva mjesta našao takovijeh lonaca, ali u jednomu nebi ništa nego ugljevlja, a u drugomu samo spuževa i sitna kamenja.

Ovo, po svoj prilici, nijesu starobosanski spomenici, jer, u koliko mi je poznato, naš narod, odkad podiže stečke, nije spaljivao svoje mrtve, te rek bi, da mu je malo ili nimalo bila poznata *kremacija* pokojnika. U starobosanskijem grebovima nema predmeta, pa, ako se riedko nadje po gdjejkoji novčić, to je obično dubrovački grošić. Gosp. mjernik A. Jedlička, nazad doba, našao je negdje u Gackomu u starobosanskomu grebu najstariji dubrovački grošić; a ja sam iskopao u Gracu, poviše Stona, Matijašev srebrnjak, u drugomu grebu nekoliko komada srme, pod Humcem na prsima mrtaca šaku oskoruša gotovo okamenjenijeh (Vidi *Viestnik* 1883. str. 21). Ovo sam naveo samo kao iznimku nadjenijeh predmeta, te mi je zaključiti, da navedene dvije lubanje spadaju najstarijoj dobi, a to nam potvrđuju i one alčice od tuči, te se mogu smatrati, da je najstarije starobosanske stečke dizao *slovinski narod* još prvijeh vjekova po Krstu, a drugu vrstu od XI—XVI v. Najposljednjoj dobi spadaju obično krstovi. Na njima su kadkada nadpisi, biva ti su spomenici obično od XVI—XVIII. v. Na sličnijem je spomenicima malo uresa, t. j. tu je češće ruža, grana djeteline, a riedko zvezda i polumjesec. Vid Vuletić-Vukasović.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

V. Viestnik God. XI. str. 8.

L.

Na glavi:

1. **⚡ (A)CE ZLAMENIE KNEZA** (u sv. **ΛΛM.**)

S donje strane:

1. **PAĐOŦ VELIKOGA KNEZA BOSANSKOGA**
2. **A POSTAVI EGA SINŦ NEGŦV** (manja ruža od 8 listaka) (zvezda jača od 7 zraka) (manja ruža od 8 listaka) **NEGOV** (u sv. **EG** u **EGA**.)
3. **B KNEZŦ RADNUŦ ZBOŽNOMŦ POMŦOŦIU**
4. **II SKONXŦ VŦRŦTXŦ A SINOMŦ NI SĐJ**
5. **OMŦ INOMŦ POMŦOŦIU NEGO SAMŦ S(TA)VI**

Čita se:

1. († A)se zlamenie Kneza
1. **Radoja Velikoga Kneza Bosanskoga**
2. a postavi ega sin negov
3. Knez Radić z božiom pomoćju
4. i svojih vjernjeh a sinom ni s d(ru)ž(in)-
5. om inom pomoćju nego sam s(ta)vi

Ovaj je čuveni spomenik kod Kreševa (u Bosni, gdje je bilo sjedište *gjeda* bosanskoga) u selu Toplici, u *mahali* zabrdju, a mjesto se nekropole zove *Brđanjak*. Ovaj krasni stećak, liep vapnenjak, svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra. Dug je m. 2,45; šir. (debeo) m. 1; vis. m. 1; visok s površnicom m. 1,24; visok s podstavkom m. 1,50. Podstavak je skupa (jednina) sa stećkom. Bezbožnici i ispod ove svetinje tražili su blaga, te su dosta izgrdili ovaj spomenik, a osobito su ga okrnili na glavi. Na glavi je stećka grb-štit od najstarijeh t. j. u okrugu je, te ga se imenuje *Ase zlamenie kneza* = *Radoja* i t. d. Štit je narešen naokolo s devet *liljana*. U štitu je (u polju) s desne put lieve do pola iza vienca *krilat zmaj* (poput vuka) izplažena jezika i pandžom na dvoru, biva ovo je *zmaj ognjeni po narodnijem pjesmama*. Na površnici je preko stećka s jedne i s druge strane poput nadramenjaka (*spalara*) premetnuta po jedna ruža od listaka, a stećak je naokolo prekrasno (za ono doba) zarubljen.

Oko podstavka je stećak zarubljen krasnijem užetom, a na površnici stećka bilo je i drugihjeh ureca, al su jih, u posljednje doba, bezbožnici skresali i pokvarili. Ispod stećka je bila sgradjena

krasna grobnica, al su ispod nje kopali, te se nezna kako je ležao *Radoje Veliki Knez Bosanski*. Tu se je našlo (kako mi kazuju seljaci) i ostataka *šrmali-čoh*.

Veselje me diže, a da svemu svietu svetčano kažem, da je za nas ovaj spomenik od najveće vriednosti, te se po njemu može zaključiti, da smo *jedini bili u nazivima i misli*, a to nam dokazuje: *Magnus dux* u staromu Kninu . . . Doba nam je jasna, te o tomu ostavljam boljemu od sebe, *da povjestnički raspravlja*¹⁾.

LI.

1. СЕИ СТИИ И БЖЕСТВЕННИЙ ЖЕРТВЕННИКЪ, ИЖЕ НА СЛУЗБѢ БЕЗКРОВОУЮ [ПЛОТИ И КРОВЕ ГДА БГА И СПСА НАШЕГО ИИСА ХРТА ПО ПРЕДАНИЮ СТИА ВОСТО-
2. УНЫА ЦРКВЕ:] НАПЕЧАТАСА, БЛГОСЛОВЕНИЕМЪ БЛЖЕННЫ ШАГО ГДА ГДА АРСЕНІА УЕТВЕРТАГО БЖЕСЮ МИЛОСТІЮ АРХІЕПІКА НЕКСВАГО, ВСѢХЪ СЕРБОВЪ,
3. БОЛГАРОВЪ ПОМОРИА, БОСНЫ, ОБОИЪ ПОДЪДЪНАА, И ЦБЛАГО ИЛУРИКА ПАТРИАРХА, ЛѢТА А П М Г. ^Г ВО ВІСНИИ
4. ИМѢЕТЪ ВЛАСТЬ СЦІЕННОДѢИСТВОВАТИ ВО ХРАМЪ ВЪВЕДЕНІА ВЪУЦЕ НАШЕЕ ПРЕПІЕ БЦЕ И ПРИИО ДКН МАРИИ В МОНАИРЕ ЗАВАЛИ
5. СЦІЕННОДѢИСТВОВАНЪ РЪКОЮ ПРЕО. ГНА. МИТРОПОЛИТА (U sv. ТРО) ХЕЦЕГО □ АКОГА КЪ ФИМЕІА. НА А П М С МАА БА

Čita se:

1. Seš stji i bžestvenni žertvennik/, iže na službu bezkróvnuju [plóti i króve gđ'a Bga i spsa nášegō Jisa Hrt'a po predániju stíje vosto-

¹⁾ V. Slovinac 1880, br. 23. str. 448.

2. čnije crkve:] napečatasje, bl̄goslovénjem, bl̄zennjéjšagō ḡdna, ḡdna Arsénije četvértagō b̄žieju milostiju 'arhieppka Pék'skagō, vsjeh Sérbov,
3. Bólgarōv, Pomórije, Bósnji, ōbōn, Pód, dúnaje, i cjelagō Illyrika patriárha, ljéta 1743. ḡō vo Vjénnje
4. imjét. vlást, s̄čennod̄jenstvovati vo hrámje Vavedenija vl̄če naše prētje Bce i prino dvi Mári v' monaire st *Zavali*
5. s̄ščeénnod̄jéstvovan, rukoju preō . gna. Mitropolita hercegovakoga ky ^r ^{le} *Fišeju*. na 1746 maa ⁱ 21

Ovaj je nadpis na *antiminsu* u čuvenoj crkvi na *Zavali* (u Hercegovini, u Popovu Polju). *Antimins* je uradjen od platna (postave). te je dug m. 0,70; vis. m. 0,53.

LII.

Na glavi: † АСЕ : ЗСЪУЕ : РАДОЕ : КОВАЧЬ

Čita se: † Ase : usječe : Radoe : Kovač.

Ovaj je spomenik u selu *Žakovu* daleko od *Dobromana* (na putu od Trebinja, put zapada) do dva sahata hoda. Ukraj sela je kod Šćepanove porušene crkve (V. Viestnik 1888, str. 124) golema slovinska nekropola. Ploča je duga m. 2; šir. m. 1,16; debela m. 0,27. Urešena je uzdignutiem granjem djeteline, pa i porubljena. Na ploči je golem štit-targa oskočen, a iza štita mač.

LIII.

Na glavi: ОБАИ : ОБА : КО/ЛЕНА

Čita se: Ovaj : oba : ko/lena

Ploča je prebijena preko nadpisa. Ploča vap. duga m. 2; šir. m. 1,12; debela m. 0,21.

Ploča je u selu *Žakovu* kod ploče pod br. LII. (Usp. Viestnik 1888, str. 124). Urešena je (kao pod br. LII) oskočenijem granjem djeteline, pa i porubljena, al na njoj nema štita.

Obedvije ploče odnose se na isto pleme.

LIV.

АСЕ : ЗСЪУЕ : И ПИСА : РАДОЕ : КОВАУБ

Čita se: Ase : usječe : i pisa : Radoe : Kovač.

Ploča vap. duga m 2,24; široka m. 1,62; debela m. 0,32.

Ova je ploča narešena lišćem djeteline, te se nalazi u selu Žakovu (Usp. Viestnik 1888, str. 125) i sačinjava celinu u smislu s pločama pod br. LII i LIII, biva u ovoj je nekropoli spomenuto do dva puta ime i prezime *Radoja Kovača*. To je protumačiti, da je on bio *majstor*, te je iskresao one ploče, a to nam izuose rieči **ЗСЪУЕ И ПИСА**, jer on nije slobodno usjekao za svoje pleme tri greba.

LV.

1. † АСНЕ ЛЕЖИ ДОБРИЛО БО Čita se: † Asie leži Dobrilo Bo-
2. БАНЪ И БРАТЪ МЪ ВИГАНЪ ban i brat mu Vigan
3. И СИНЪ МЪ ИВАНЪ ШЕБАВ (u sv. АВ) i sin mu Ivan Šebav
4. И ОБОЛЕ СО СЕЛО i öbole so selo
5. НА СОИ БАШТИНОМ na soi baštinom

Ploča vap. duga m 2; šir. m. 1,44; debela m. 0,21. Urešena je lišćem djeteline. Na ploči je štit. a za štitom mač.

Ovaj je spomenik u selu Žakovu, kod Popova polja (Usp. Viestnik 1888, str. 125), te se i dan današnji velika okolica (oko Popova polja) zove *Bobani*, biva plemenita zemlja ili baština *Bobanova*. U Žakovu su dan danas sve pravoslavni.

LVI.

АСЕ ЛЕЖИ СИНЪ МОИ ПРИБИЛО .....
И НЕГОВЪ .....
.....

Čita se: Ase leži sin moi Pribilo .....

i negov .....

Stećak vap. poput ploče u vrhu ravan. Dug je m. 2,8; šir. u sr. m. 0,60; vis. m. 1,26. Ovaj je spomenik u *Šćenici*, kod Gospojine, povrh Popova Polja (Usp. Viestnik 1888, str. 125—126). U vrhu je stećak (na ravnoj strani) vas bio ispisan, al je voda

odrla nadpis, te se samo razabire malo rieči. Kod *Lopoča* je blizu Šćenice *Čerovo Počivalo* (nekropola), pa i dan današnji narod priča, da su ovdje spomenici plemenite porodice *Pribjenovića*; te, po svoj prilici, i opisani stećak na *Šćenici* spada spomenutomu plemenu.

LVII.

... КНЕЗЪ ВУКОТИН ЖУПАНЪ А Ж.....

Čita se: (Ase leži) knez Vukotin župan a ž(upan).....

Ovaj je utarak god. 1888 počatao u Narod. Koledaru Maticе Dalmatinske na str. 113 g. Grgur Urlič-Ivanović, te naveo sliedeće nepravilno čitanje: »Čitaj — Knez Vukotin župan god. 905.« Ovdje se nije ni najmanje osvrnuti na čitanje g. Grgura Urlića-Ivanovića, kaonuti bez ikakve kritike, no je samo navesti sliedeće podatke po kojijem će se možda uči u trag tome spomeniku: »*Knez Vukotin*. Na to bi slutio nadpis urezan starom klimenticom i našast u *Sladincu* god. 1868. Ovaj odlomak ukresan starom glagolicom ili klimenticom, morao je biti snimak-precrt iz starije doba na istoj (!??), ili drugoj ploči ukresan. Klimentica počela se rabit 909 godine«.

Za mene bi bio spomenuti stećak od velike zlamenitosti, pa sam brže bolje privatno pisao g. Grguru Urliču Ivanoviću, da bi me potanko izvjestio o položaju mjesta, jer bi se uputio baš za to u Neretvu, da točno ispitam rečeni stećak; al ni je g. Grgur odgovorio sa *ibis redibis*, biva, da se *on nespominje*, te mi je s toga *za sada* navedeni nadpis uvrstiti samo u sumnjive starobosanske nadpise.

LVIII.

///КЕЖИ Р

Čita se: (Ase) leži R-

///КЕННТО (u sv. NH)

(adoe)...(na ple)menito-

///.БОРА

(i svoioi zemli kod). Bora

Utarak stećka vap. poput ploče. Dug je m. 0,66; šir. m. 0,56; debeo m. 0,36. Spomenuti je utarak sada u Sarajevu, u predstojništvu. Vlada ga je činila dovući iz Vogošća daleko 1 sahat od Sarajeva put sjevera. Spomenuti je kamen bio u vodi Sušici. Pri-povjeda mi Simo Dungević, da je tu malo dalje njiva, te se i dan današnji zove *Bor*, a to se baš sudara s navedenijem nadpisom.

LIX.

АСЕ ПИСАХЪ
ДИТЪКЪ НЪ
ГОЕ ЮСЪЪНИ
ЪЪ ПОПОВИ
ЪЪ ДА^И МИ Б
ОЖЕ КРЪСТИ
ЪНЪСКОЪ МИ
ЛОСТЬ И СВОЮ
Г^О С^Х С

Čita se: Ase pisa u

dijak Nje-

goe Jūni-

ć Popovi-

ć daⁱ mi B-

ožē krsti-

jansku mi-

lost i svoju

g^{o(odine)} 6670 (?) (t. j. po I. H.
1262).

U brojevima nije stalan posljednji broj, al je bez dvojbe desetica poput **С**, jer je u vrhu zakrivljena.

Utarak stupca vap. Visok je m. 0,25; šir. m. 0,17; debeo m. 0,11. Sada je u mitrop. Konsistoriji u Sarajevu (Vid. Viestnik 1887, br. II str. 42–43), a donešen je iz sela Potovića, u Sarajevskom polju, naspram sela i štacije *Daniću*, t. j. preko rieke Bosne.

LX.

† СЕ ЛЕЖИ БРАНКО БЕНКО^У НА (СВОЮ)
И ЗЕМАН НА ПЛЕМЕНИТОИ ТОИ (ПОСТАВИШЕ)
НА НЕМЪ БРАТИЪ БЪЛЪГЪ МИЛОБРА
ТЬ И МИЛКО И СИНТО (Ъ)СЪКО
А ПИСАО ГА БИО ТАДЪ ДИТЪ(КЪ) МАТИЪ (?)
НОВИУЪ

Čita se: † Se leži Braiko Benkov^{(i)č} na (svoio)
i zenli na plemenitoi toi (postaviše)
na nem bratija bjeljeg Milobra-
t i Milko i sin to (u)sjeko
a pisao ga bio tad dija(k) Matija (?)
Novič.

U zadnjem redku u svezi = **ЛО** u **ПИСАО**; **ЛВ** u **ГА БИО**.

Ovaj sam nadpis pročitao iz fotografije, te mi nijesu poznate sve okolnosti o spomeniku. Ovaj je spomenik iz *Tuzlanskeg kotura* (u Bosni), te je ongdje i dan današnji *Benkovića*.

Za **БРАТКО** Usp. Korijeni od Gj. Daničića na str. 139 od *Bratostlav*. U Dubrovačkomu (u Brsečinama) su i sada dvije obitelji *Benko*.
Vid Vuletić-Vukasović.

K r i t i k a.

Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz dobe narodne dinastije. Napisao Fran Bulić dop. član jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti. Svezak I. Izdala Jugosl. Akademija znanosti i umjetnosti. Str. 44 u četvrtini i 18 tablica sa dva tlorisa i 60 slika. U Zagrebu 1888. U knjižari jug. akademije Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Tisak dioničke tiskare. Ciena 2 for. i 60 novčića.

Ta je knjiga razdijeljena na dva poglavlja, A i B. Poglavlje A. Kninski spomenici, B. Pregled dalmatinskih ornamentalnih spomenika po dobi ili slogu srodnih hrvatskim spomenicim u kninskoj okolici. Poglavlje A razlučeno je pak u četiri dijela. U prvomu od njih spisatelj raspravlja o povijesti spomenika, koji su opstojali na Kapitululu i u Biskupiji kod Knina, gdje se je prosjekom željezničke pruge 1886 god. našla većina ulomaka. U drugomu dijelu nakon općenita pregleda o slogu ornamentalnijeh ulomaka, opisani su isti ponapose. U trećemu je čitanje i proučavanje povjesničke zlamenitosti epigrafičnih ulomaka. U četvrtom zaključnom dijelu nas spisatelj obavješćuje, da je uz kamenite ulomke nagjeno još i „novaca iz kasnije sredovječne dobe većinom ugarskih; nakitnih ulomaka iz kovine i kosti s ornamentalnom rezbarijom, koja odaje mnogo *narodne naše motive*; i da se „čuvaju“ u samostanu O. O. Franjevaca u Kninu“; te ističe zlamenitost kninskih iskopina „za povjestne, umjetničke i kulturne odnošaje naše domovine“ ne samo već i po „obćenitu umjetnost i uljudbu“ Spisatelj ispovijeda u tom IV-m dijelu prvog poglavlja kako je „rad nestasice izvjestnih podataka“ bio prisiljen da ostavi neriešena „tolika pitanja i na povjestnom, i na umjetničkom, i na paleografično-epigrafičnom polju, što su jih potakla ova kninska otkrića. Mnenje mu je, da sama dalja otkrića, jer dojakošnja „niesu ino no sretan doista, ali tek slučajni prvi početak“, mogu pružiti „riešenja na ta pitanja“. Tu je brigu stavilo na sebe „novoustrojeno kninsko starinarско društvo“, koje je „pozvalo rodoljube, da svaki prinese po svoje zrnice na sveti žrtvenik narodne nam povijesti“, i „bilo prilična odziva“, ali to nije dosta „za glavnicu, koja bi zajamčila poduzeće sustavnih iskapanja“. Novijeh novčanijeh srestava nada se spisatelj, da će nadoći požrtvovnošću onoga naroda, koji dičeć se svojom prošlošću, svojim žuljima iznaša ju na vidjelo sebi, a svekoliko učenomu svijetu na ogled; a najskoli brigom i nastojanjem onih njegovatelja naših starožitnosti, što za kratkoga razdoblja našega prepo-

roda, preporodiše i pomnožaše našu povjestnu književnost i izvore joj⁴. Ja mislim, da je dalmatinski sabor, koji je već do sada novčano pripomogao kninsko starinarsko društvo, u prvom redu pozvan, da mu opredijeli obilatu godišnju pripomoć.

Drugo poglavje razdijeljeno je u dva dijela: I. Objelodanjeni ornamentalni spomenici dalmatinski iz dobe hrvatske dinastije; II. neobjelodanjeni ornamentalni spomenici iz dobe hrvatske dinastije. Pri kraju rasprave navagja g. spisatelj 54 razna pomoćna naučna djela, s kojima se je služio, kad je nju pisao.

U povjesnom članku o spomenicima, koji su opstojali na Kapitolu i u Biskupiji, razumije se, e je spisatelj uvjeren, na temelju raznijeh podataka, da je najvjerojatnije, premda se nije još javilo nepobitnijeh dokaza, da je na Kapitolu bila biskupska crkva S. Marije s biskupskim i kanoničkim dvorovima, a u Biskupiji nagoviješta, da je po svoj prilici bio dvorac upravitelja biskupskih dobara.

Iz lista O. Vinjalića, koji je razvaline na Biskupiji vidio 1746 god., navodi spisatelj i ovo: „La seconda è una fabrica bislunga e vien chiamata al presente Chiesa di S. Luca; questa bisogna che fosse Parochia, perchè all' intorno ha un gran Cimitero con pietre di straordinaria grandezza sopra sepulture“. Spisatelj je o tomu kazao, da je O. L. Marun u zadnje doba otkrio tragove crkve S. Luke, pa rek'bi po tome, da oko crkvice neće biti više na vigjelu onog kamenja izvanredne veličine, što ga spominje O. Vinjalić, i o kojemu treba misliti, da je sačinjavalo nekropolu staro-hrvackijeh stećaka. Rezbarije na tijem stećcima bile bi od velike zlamenitosti po riješenje pitanja iz kojega li su doba. Ako nije više vigjeti stećaka, po svoj prilici neće biti ni zapali vrlo duboko u zemlju, kad jih je Vinjalić vidio polovicom prošastoga vijeka, pa bi trebovalo, da jih kninsko starinarsko društvo potraži u zemlji naokolo crkve S. Luke, kako je pisao Vinjalić.

G. Bulić je uvjeren toliko na temelju povjesničkih podataka, koliko i obzirom na ornamentalne ulomke nagjene na Kapitolu, da je crkva S. Marije „sazidana devetoga ili najkašnje desetoga vijeka“. Iz ovoga prema nauci zabitnog kraja, gdje neima ni javne ni privatne strukovne knjižnice, te neimam pri ruci ni desetog dijela onijeh pomoćnijeh knjiga, kojijema se je služio g. Bulić u sastavljanju svoje rasprave, teško će mi ispasti uz Bulićevo da istaknem i svoje skromno mnenje o dobi postanka gori rečene crkve, ali ću eto ipak pokušati, prema srestvima što su mi na raspoloženju. Ja mniim naime, da jest moguće, da crkva S. Marije bude sazidana u XI. vijeku, a to i na temelju istog povjesničkog svjedočanstva i obzirom na iste ornamentalne ulomke, po kojima g. Bulić misli, da je iz IX ili najkašnje iz X-a. Prvo svjedočanstvo napomenuto od g. Bulića kaže: „Voluerunt etiam Chroatorum reges quai specialem habere pontificem, posueruntque sedem ejus in campo in ecclesia S. Mariae virginis iuxta castrum Tiniense“¹⁾. Po tomu se razumije, da je biskupska stolica od hr-

¹⁾ Syn. prov. Spalat. circa a. 1045, Monum. spect. historiam Slavorum meridionalium, vol. VII. str. 200.

vackijeh kraljeva postavljena u crkvu S. Marije kod Knina. I tako se izrazuje „crkveni sabor držan u Spljetu oko god. 1045“, pa se stoga razabire „da se je ustrojenje kninske biskupije ovršilo bilo već prije ovoga sabora“, da „biskupska stolica nije bila u samoj tvrđji Knina, nego van nje, i to blizu, u polju“, ali ne „uz crkvu“ kako piše g. Bulić, već baš u crkvi S. Marije. Naddjakon Toma, kako piše g. Bulić, pripovijeda stvar istijem riječima, samo dodaje još „*petieruntque ab Archiepiscopo Spalatensi et fecerunt episcopum, qui chroatensis appellabatur*“. Bulić nastavlja: „Farlati¹⁾ obširnije i podrobnije pripovieda što i Toma, pripisujuć Petru Kresimiru zasnovanje kninske biskupije“. Nu prisposobljavući kninski sa zagrebačkim Kapitulom, govori Farlati po Bulićevu navotku i ovo: „Eodem fere modo S. Ladislaus rex Hungariae, cum Episcopatum Zagrabiensem fundavit, seorsum ab urbe, *proxime* tamen aedem cathedralem, palatium episcopale, domos canonicorum aliaque sacra aedificia construxit, quae loca nunc appellantur *Civitas Capituli*“, a to hoće rijeti ne samo, kako tumači g. Bulić „da van grada Knina, nu blizu svakako, jeste obostojala biskupska crkva S. Marije, biskupska palača, stanovi kanonika i ine sgrade službi crkve i odgoju sveštenstva shodne“ već još, da, kao što je S. Ladislav kralj ugarski *sagrado* kod Zagreba *katedralnu crkvu* i ine zgrade koje sačinjavaju skupa ono mjesto što se sada zove Kapitulom, da je tako i kralj Petar Kresimir kod Knina *sagrado* katedralnu crkvu S. Marije i druge zgrade koje skupa sačinjavahu ono mjesto što bje pak prozvano *Kapitulom*. Istina je, da Farlati pripovijeda, „da je kralj Kresimir uz crkvu S. Marije „*iuxta aedem cathedralem S. Mariae*“, osnovao kanonički zbor „*collegium canonicorum*“, pa njemu i biskupu sazidao udobne dvore „*ac domicilium illis et Episcopo sat aplum et commodum paravit*“ itd., istina je takogjer, da „najznamenitija sgrada“ „s kojom su sve ostale u tiesnom odnošaju i u blizini bile, j. st. „*crkva S. Marije*“ ali po tomu neslijedi, kako g. Bulić, neka mi oprost, ali bez svakoga temelja, ovgje kaže, da je ta crkva „*opstojala za cielo već davno prije* no Petar Kresimir u njoj ustožeri biskupsku stolicu“, niti se razabire da su samo biskupski i kanonički stanovi s nova od Kresimira sagradjeni, a ne crkva“. Mislim još, da g. Bulić neima razloga, da osnuje svoje mnenje na okolnost što Farlati nije naročito istaknuo to, da je Petar Kresimir dao sazidati i crkvu S. Marije. Kad Farlati piše, da je Petar Kresimir osnovao biskupsku stolicu, on misli da se po sebi razumije, da je *sagrado* i stolnu crkvu, pa je zato i zove „*aedes cathedralis*“. Da bude ona od prije opstojala, bila bi samo župna ili samostanska crkva ili druga kakva, pa bi bila Farlati-u nastala potreba, da iztakne okolnost, kako je bila pretvorena u katedralnu, ali on toga nije učinio, pa se razumi, da je bio osvjedočen, da je i nju iz nova, iz temelja *sagrado* kralj Petar Kresimir isto kao i ostale zgrade na Kapitulul. Dakako da je Farlati pogriješio, što je *sagrado* Kapitulula pripisao Petru Kresimiru, koji je vladao nakon spljeckoga sabora, u kojemu se spominje osnivanje biskupije u crkvi S. Marije, pa se slažem sa g. Bulićem, drom F. Račkijem i I. Kuk. Sakeinskijem, da

¹⁾ Illyr. Sacr. IV. Episcopi Tinniens. p. 281.

je crkva S. Marije opstojala prije 1042 godine. Što je crkva S. Marije god. 1203 bila posvema obnovljena, nije dobar razlog za misao, da je zato mnogo starija od prve polovice XI-a vijeka, jer je mogla bit obnovljena i s drugog kakvog razloga osjem toga, da je bila „valjda od drevnosti trošna“. Ona je mogla biti i preuzahna, a mogla je biti i pokvarena s drugog kakvog uzroka i osjem „drevnosti“. Cijenim i ja, da se „smije slobodno uztvrditi“ da je crkva S. Marije starija od 1042 godine“, ali mislim da nije mnogo godina starija od toga zemana“.

Ja mislim, da se natpis vigjen i pročitan 1690 god. od biskupa I. Vidovića odnosi baš na crkvu S. Bartula kaptolskoga pokrovitelja, a ne na crkvu S. Marije, pa da „je“ ova po svoj prilici imala napose bogomolju i žrtvenik na čast kaptolskomu pokrovitelju S. Bartulu“, a i Vidović sam da je pogrešno mislio, da je crkva S. Marije ona S. Bartula. Neznam na temelju kojijeh podataka, ali nađohim u Klaićevoj knjizi¹⁾ gje piše: „U sredini toga ogromnoga stana (kanoničkoga) uzdizala se je kaptolska crkva posvećena S. Bartolu“. Za to neka odgovara g. Klaić, ali mislim da n će ni on biti tu vijest isisao iz prsta. Natpis što ga je Vidović prepisao glasi po Buliću: „Anno ab incarnatione Dni nri Jesu Christi 1203 Regnante Rege Emerico aedificata est ecclesia ista a Venerabili Praeposito Dobroslavu filio Prodancii Comitiss Tiniensis nepotis Prodaslavi Comitiss ad honorem Domini et Sancti Bartholomaei et Sanctissimae Mariae et Sancti Petri pro redemptione animae suae et suorum“. Ako je crkva polag natpisa posvećena i S. Mariji i S. Petru, ali je ipak na prvom mjestu S. Bartul, pa nije u natpisu povoda sumnji da nije njemu posvećena. U takovu natpisu nebi se zaisto bila trpjela „pogreška“ urezačeva, već bi se bila odmah popravila. Natpis je dakle taj stajao uprav na crkvi S. Bartula. Da ta crkva bude bila katedralna, neznam kako bi natpis bio prešutio ime tadašnjega biskupa Jurja ili Mikuše²⁾ te spomenuo samoga prepozita, koji je jedino glava kapitola i kako bi tudanji biskup to dopustio bio. I po tomu se dakle razumije da su zbilja opstojale i crkva S. Bartula i crkva S. Marije i da su obedvije bile na Kapitolu. Svetoj Mariji, blaženoj Gospi su obično svekolike crkve bile posvećene uz Gospodina i druge Svece, ali se crkve vazda zovu po imenu prvoga Sveca, koji je u posveti iza Gospodinova. Ako je crkva Splječka bila posvećena bl. dj. Mariji, pa je potla prozvana S. Dujmom, bilo je tomu dovoljno razloga u prenešenju Svečevijeh kostiju u nju, ali toga nije bilo u Kninu. I ulomak natpisa br. 12 (Tab. VII.) Bulićeve knjige svjedoči nam, da je opstojala crkva S. Bartula, jer se u njemu spominje samo taj Svetac, a g. Bulić nadopunjuje natpis dodavajuć mu još, po gori navedenu natpisu, i Svetu Mariju na prvom mjestu te na drugom S. Petra, kako bi bolje odgovaralo njegovu mišljenju.

G. Bulić neima dovoljno razloga da nagagja e „je na Kapitolu bio i kraljevski dvor“, samo po riječima naddjakona Tome „regalis erat episcopos, et regiam curiam sequebatur, eratque unus ex principibus Aulae“

¹⁾ Vjek. Klaić. Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati. II. str. 55.

²⁾ Farlati. Illyr. Sacr. IV. str. 286.

„t. j. da je kod „regalis curia“ bila stavljena biskupska stolica“. Ako je biskup pripadao velikašima kraljevskoga dvora i slijedio dvor kraljevski, nije zato potreba da kraljevski dvorovi budu bili uprav na Kapitolu. Lasnje je, meni se čini, da kraljevski dvorovi budu bili u samoj tvrgjavi Kninskoj; jer je žena kralja Bele IV god. 1263 poslala svojijem sinom Belom u Knin, tu se je nastanila (*in castro Tiniensi*) i sazvala „sabor Hrvata, osobito velikaša i u njemu je dulje vremena boravila“ kako Klaić¹⁾ pripovijeda po Farlatiu, a to je znak, da su već od prije bili sagragjeni kraljevski dvorovi baš u tvrgji kninskoj.

* * *

U općenitom pregledu ornamentalnijeh ulomaka nagjenijeh na Kapitolu i u Biskupiji raspravlja g. Bulić o njihovom slogu, i naslanja se pri tom većinom na slične ornamentalne motive, što se nahode na crkvama sjeverne Italije, o kojoj on kaže, da „zastupa glavnije slogove“ „za razdoblja od VII. do X. vieka“. Naročito kaže, da se velika poraba „mističnoga ornamentalnoga motiva u graditeljstvu“ „tekom devetoga vieka“ može da vidi „na nadglavnike, abake, stupove pročeljih crkve S. Ambroza u Milanu, S. Mihovila u Paviji, na patrijaršku stolicu u Gradu, na crkvu Notre-Dame du Port u Clermontu“. O nekadašnjoj patrijarhalnoj crkvi u Grado piše F. Kugler²⁾, da joj se postanak pripisuje šestomu vijeku, ali da je u sušljednijem vjekovima, a navlaš u desetomu bila podložena promjenama i popravkama, te može bit da joj patrijarhalna stolica pripada i devetomu vijeku, kako piše g. Bulić. O crkvi S. Ambroza u Milanu veli Schnaase³⁾ da je iz XII vijeka, a Lübke⁴⁾, da može da pripada najdalje XI-u vijeku. Zna se, da joj je jedan zvonik sagragjen 1128 god.⁵⁾ Kugler⁶⁾ pak piše, da tribuna crkve S. Ambroza potiče iz starokršćanskoga doba, ali o predvorju pred pročeljem kaže u bilješci, da su J. Burckhardt⁷⁾ i Rumohr⁸⁾ i mjesni spisatelji toga mnenja, da je vjerojatno djelo IX. vijeka, ali njemu da se čini, da u svemu pokazuje posve razvijenu romaničku izradbu, a tijem hoće da kaže da je najdalje iz XI. vijeka. Iz svega toga proistiće, da je još prijeporno pitanje o dodi postanka pročelja crkve S. Ambroza, pa se meni čini da je slaba ona potpora, što ju g. Bulić traži u tom pročelju, da dokaže porabu „mističnoga“ motiva baš u IX vijeku. O crkvi S. Mihovila u Paviji veli Schnaase⁹⁾, da je za dugo držana dokazom sloga Longobarda, ali da ju uslijed novijih

¹⁾ Naved. djelo str. 55—56.

²⁾ Geschichte der Baukunst II. str. 35—36.

³⁾ Geschichte der bildenden Künste IV. str. 464.

⁴⁾ Grundriss der Kunstgeschichte I. str. 344.

⁵⁾ Schnaase nav. dj.

⁶⁾ Nav. dj. str. 79.

⁷⁾ Cicerone str. 77.

⁸⁾ Ital. Forschungen III. str. 183.

⁹⁾ Nav. dj. str. 462.

ispitivanja treba držati djelom mnogo mlađim i to iz XII-a vijeka. Kugler¹⁾ govori o toj crkvi, da je ona od prije služila kao bitno odlučujuće ishodište općenitijih opredjeljivanja u graditeljskoj povijesti prvijeh stoljeća srednjega vijeka, ali da je Cordero u svojoj knjizi „Dell'ital. architettura durante la dominazione lombarda“ dokazao pogrešnost toga mnjenja. On kaže, da sve u toj crkvi odaje doba svakako ne starije od XII. vijeka. Crkva Notre-Dame du Port u Clermontu je takogjer po Sehnaase-u²⁾ sagrađena svršetkom XI ili početkom XII vijeka; a i po Kugleru³⁾ pripada ona početku XII. vijeka. Sličnost dakle kninskih ornamentalnijeh motiva s onijema na istaknuta dva spomenika dolazi u prilog mojemu mnjenju, da je crkva S. Marije po svoj prilici najdalje iz XI vijeka. Fr. Radić.

(Slijedi.)

D o p i s i.

Stankovci kod Benkovca 18. siečnja 1889. — Veleučeni Gospodine! — Šaljem na dar nar. zem. muzeju (arkeologički odjel) *nožić* iz kremenca. Našast je u Ražancu na mjestu zv. „Opatija“ g 1886. po Boži *Perkoviću*, gdje i ostali predmeti iz kam. dobe, što sam ih ustupio slav. zagrebačkomu muzeju (V. „Viestnik“ br. 1. 1888). Nožić je malko zavinut; gladak s jedne strane, a s druge sa tri lica, koja se protežu uzduž s kraja na kraj. S jedne strane okrnjen je umjetno, valjda, da se vezom bolje utvrdi. Oba su brida zaoštrena, od kojih je jedan pri „umjetno odrezanom kraju“ teke otupljen. Dug je 0.062 mm., a širok preko 0.017 mm. Teži 6 gr.; a boje sive. Osobitim štovanjem Vaš

Pavao Roca, učitelj.

Ercegnovi 21. veljače 1889. — U ožujku godine 1887 u jednom zemljištu u Sutorini Ercegovnačkoj, daleko od morske obale jedno pedeset metara, našo se je jedan grob, u kojem bio je uzemljeni ljucki trup. Ovaj je bio u jednoj dubini od 70 cm., dug 180 cm., širok 44 cm. Koliko poklopnjača toliko straue njezine bile su tiglene, a u dno samo pjeskata zemlja, kako je ciela ona okolina. Svaka tiglena ploča imala je deblinu od 22 mm., duljinu okolo 40—45 cm., širinu 37 do 42 cm. Ležao je trup u njemu lubanjom put zapada na uznač. Lubanja bila je razkomadana, i samo našla se je strana zadnja. Kosti stegna bile su dvie, a drugo ništa. U istom na donjoj strani našao se je pienez srebrni samostalne obćine kotorske od onoga doba kad je bila pod okrilji Ljudevita I. kralja ugarskoga (1371—1378). Ovaj pienez ima piez od grama dva i 20 cg. Na jednom licu vidi se Sveti Tripun stojeći na noge, okružen su sedan zviezda petzdrakovitijeg, tri o jednoj strani a četiri o drugoj, nadpisom okolo: S. TRIFON-CATAREN. Na drugom licu paka kralj sjedeći, žeslom lierastim, kruglim križom; na gornjoj strani vidi se šest

¹⁾ Nav. dj. str. 77.

²⁾ Nav. dj. str. 498.

³⁾ Nav. dj. str. 146.

krstića koji po prilici mogli bi biti lieri. Okolo je nadpis *LODVICVS — R VNGRIE*. Pienez je u obće tako liepo uzdržat, da se točno ne samo slike, dali znakovi i slova mogu liepo vidjeti i čitati. Nik. Bar. Gjonović.

U Korčuli, dne 1. siečnja 1889¹⁾. — Veleučeni gospodine! — Najprije sam opisao u *Viestniku* starobosansku nekropolu u Gracu (poviše Stona), pa eto mi je i danas nešto o njoj napomenuti (a nek je o tomu besjeda na dulje na drugomu mjestu), biva, da je danas sasviem nestalo *tieh kamenova*, te su ugradjeni u novu crkvu. Kamenari su sve pusto skresali, a samo su (slava Bogu) uštedili sljedeći stećak: Ugradjen je u novu *Gospu Veliku*. Na stećku se dobro pozna grb-štit, te je izradjen na oskok (bossor). Ovo je prava *trokutna targa*, t. j. u vrhu svršuje na luk, a na luku je vješalo $\wedge$, da se štit može objesiti. Štit je razdieljen popriečnijem pasom (prečagom) s lieve put desne niz doli. U gornjoj mu je česti polja (u desnomu kutu) u štitu zviezda sa šest zraka. U donjoj je česti polja liljan ili krin, te sliči *alabardi* ili prnatoj strieli. Ovaj je štit visok m. 0,42; šir. m. 0,36. Ovo je najsavršeni araldički spomenik, a što sam ga dosada vidio na starobosanskijem štećcima. Nestalo je eto ove drevne nekropole, pa se eto jednom neće niti znati, (no samo u uspomeni), da je bila kod spomenute crkve. U ovoj sam nekropoli za uspomenu raskopao starobosansku grobnicu, te je bila okrenuta s istoka prama zapadu. Prije no sam otvorio poklopnice, našao sam srebrni novčić kralja Matijaša, biva u zemlji nad grebom. Greb je bio dobro sazidan, t. j. zaliepljen ilovačom i opkoljen pločicama. U greb su bila ukopana trojica, jedna ženska i dvoje muško, te jim je kostur dobro sačuvan, kaonuti što su sahranjeni u suhu. U grebu nije bilo predmeta.

Kod Graca je, daleko 1 s. hoda put zapada, selo Kiševo, te je kod *Kiševe lokve* neradjen *binjiš kamen*, a na njemu krst ovoga oblika: X. Kod sela je *Redžino* polje, a na brdu *Zečunu* nekoliko starobosanskih spomenika, al su slabo ukresani, te mi je spomenuti sljedeće: 1. Ploča. Na njoj je u vrhu s lieve strane polumjesec okrenut uzgori, a ispod njega zviezda. Na sriedi je, s desne strane polumjeseca, vienac, a ispod vienca kao dva *topusa*. 2. Ploča. Na njoj je u vrhu zviezda sa osam zraka. U ovomu je greblju do dvanaest starobosanskih spomenika, al su svi gotovo isprevaljivani. Tu su i dvie predhistoričke gomile, te je jedna i razmečana (prevrgnuta), a greb je u njoj otvaran. Ovaj je greb okrenut od jugozapada k sjevero-istoku. U grebu je samo nešto malo izrazbijanijeh kosti, biva dobro se razpoznaju dva ulomka od boka. Tu je joštera opaziti i utaraka od lonaca, te se vidi, da su slabo pečeni, kao na suncu, t. j. utarci su po sriedi crni, a sa strane su crvenkasti. Ovgdje je dosta greba, al na njima neima nikakva spomenika, t. j. stećka. Povrh sela je u ljutama *kumenolom*, te je tu neprenešenijeh starobosanskih stećaka. Nasred dolova, niže sela, je predhistorička gomila, a na njoj je ploča bez ikakvijeh znakova. Prama spomenutoj je gomili, u strani izvan dolova, druga golemu predhistorička gomila.

¹⁾ V. Viestnik 1889, str. 19.

Malo odalje, prama moru kod Kleka, je *Ranjevo selo*, te je tu ukrasj deline izmedju rimskih ostataka starobosanska nekropola, a u njoj mi je spomenuti sliedeće spomenike:

1. Stećak poput ploče. Na njemu je (niz stećak) upravna pruga, te je udubljena. 2. Ploča poput stećka. Na ploči je polumjesec uzgori, a ispod njega krst. S lieve je strane balčak od mača obrnut nizdoli. 3. Ploča. Na njoj je polumjesec obrnut nizdoli. Polumjesec je odignut (na oskok), a niže polumjeseca je krst. 4. Stećak poput ploče. Na njemu je polumjesec oskočen, uzgori. 5. Ogroman stećak poput ploče. U vrhu je ravan. Na njemu je ruža, al je pokvarila kiša, te se jedva pozna. 6. Ploča Slabo je iskresana. Na njoj je luk i striela. 7. Ploča. Na njoj je krst. Ova je ploča slabo iskresana. 8. Ploča. Na njoj je ruža sa osam listaka. 9. Ploča. Na njoj je krst. 10. Stećak. Uzak je. Na njemu je štit četvrtast, t. j. u vrhu je i u dnu ravan, a s desne je strane (s desne prama osobi) povijen kao *targa*. Za njime je upravan mač veoma dug, a na polju je (u štitu) kao srce. 11. Stećak poput ploče. Urešen je granjem, al se jedva poznaje. Na njemu je oduljast štit, a za štitom upravan mač. Maču je ispod balčaka, s desne strane, polumjesec uzgori. 12. Stećak. Malen je, t. j. dug. m. 0,78; šir. m. 0,35; debeo m. 0,17. Na vrhu mu je s gornje strane krst, a tako i na dnu. Po sriedi mu je udubljena kupa. 13. Stećak. Malo je veći od prijašnjega, t. j. dug je m. 0,94; šir. m. 0,36; debeo m. 0,29. Na ajemu je oskočeni znak poput krsta ili liljana. Kopao sam ispod obadva stećka, te sam našao pod prvijem: bakrenu čiviju s glavom, utarak cakla, komad *rotirana* lonca. Osim toga našo se je u grebu komada kostica, te se može zaključiti, da je tu bilo ukopano malo diete. Nije bilo ni traga lubanji. Ovgdje mi je opaziti, da je ova *slovinška nekropola* na rimskome tlu, te su svi predmeti, što se iskapaju u greblju, sumnjivi. 14. Stećak poput ploče. Na njemu su s lieve strane tri krsta ovoga oblika: 15. Stećak poput ploče. Na njemu je vienac okrenut put zapada.

U ovoj je česti nekropole do osamdeset i četiri stećka, a sliedeći su u dolini, gdje je rimskih omirina, kupa, cigala i t. d.¹⁾

1. Stećak s podstavkom (podstavak je skupa sa stećkom). Stećak se svršuje u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra. 2. Stećak Kao i pod br. 1. 3. Isto kao pod br. 1. 4. Stećak poput ploče. Urešen je u dnu granjem djeteline, te i porubljen. Niz stećak je divan krst pun crtarija, biva *pirilitan* je. 5. Stećak poput ploče. U dnu i u vrhu urešen je granjem djeteline. Naokolo je porubljen dvojakijem užetom. Ovaj je stećak okrenut put zapada. Ovgdje je u dolini u sve sedamnaest stećaka. Kod puta su izvan ograde sliedeći stećci:

1. Stećak poput ploče. Na njemu su kao dva topuza. 2. Stećak poput ploče. Na njemu je polumjesec nizdoli i sliedeći znak: . 3. Stećak poput ploče. Na njemu je kao ruža. 4. Stećak poput ploče. Bio je obrubljen

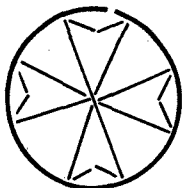
¹⁾ V. Viestnik 1888, str. 27—28.

kao užetom. U gornjoj mu se česti sa strane razpoznaje kao ruža, al je vrijeme otrlo¹⁾. 5. Stećak poput ploče. Na njemu je ruža sa osam listaka. 6. Stećak poput ploče. Na njemu je vienac, a u viencu ruža sa šest listaka. Ovdje je izvan ograde u sve dvadeset i pet stećaka, a u sve je u Vranjevu selu do sto i dvadeset i šest stećaka. U Vranjevu selu (kod Kleka) bez dvojbe je bila rimska naselbina, biva varošica, jer se tu osim nadpisa, opeka i t. d. nalazi i rimskih imperatorskih novaca od prvijeh viekova po Kristu I stećci su veoma stari, a mnogo jih je i pod zemljom, te jih se nije moglo ni popisati. Svakako nad ruševinama rimske varošice podiglo se *bosansko oveće selo*, a to, po onijem starobosanskijem znakovima, negdje od VIII—IX v., a najkašnji su stećci od XV v.

Neljetovina je na avstrijskomu (staromu) zemljištu kod Kleka po sahta daleko od *Kaserme* put istoka. I dan danas narod priča, da je tu bio grad, pa je tu eto dosta ostataka rimskih utaraka, biva opeka, arhitektoničkih komada²⁾ i t. d.

Kod Stona je *Topolo*, u dubrovačkoj oblasti, te je i u Topolomu kod crkve stećaka. Opisati mi je sljedeće:

1. Stećak s postavkom o sebi. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutiem unutra. Izradjen je arhitektonički, t j. s donje mu je strane šest redova stupova, na glavi tri reda, a povrh stupovlja je obrub poput užeta. Nad užetom je u viencu djetelinasti krst ovoga oblika:

Na glavi je spomenika isto. Ovaj je stećak bio na naslonu, al je sada prevaljen. 2. Kod ovoga je stećka ploča bez znakova. U Topolomu oko crkve je bilo starobosansko greblje, a tu je sada samo ostataka, te mi je zabilježiti sljedeće: 1. Ploča. Utonuta je u zemlju. Na njoj je vienac, a u viencu ruža. 2. Ploča. Zarubljena je užetom. 3. Stećak poput ploče. Na njemu je oskoden polumjesec, te je okrenut uzgori. Ovaj je stećak ugradjen u medju. 4. Stećak poput ploče. Urešen je granjem djeteline. Ugradjen je u medju. 5. Stećak urešen je arhitektonički sa šest redova stupova, a to u dvostrukom svezu (sglobu). Ugradjen je u medju. 6. Stećak poput ploče. Na njemu

je krst ovoga oblika: $\circ \overset{0}{\underset{0}{\circ}}$. Ovaj je stećak ugradjen u medju. 7. Stećak poput ploče. Izradjen je arhitektonički i urešen lišćem djeteline, al je pokvaren od kiše. Ugradjen je u medju. 8. Stećak poput ploče. Urešen je granjem djeteline. Na njemu je kolo od sedam osoba muških, te se kreću s desne put lijeve. I ovaj je stećak ugradjen, te i prevrnut s napaka. Svi su ovi stećci na putu, te sam jih popisao zapada k istoku. Sad mi je popisati stećke u baštini ispod *cimotora*:

1. Stećak poput ploče. Urešen je granjem, al se malo razpoznaje.
2. Stećak poput ploče. Urešen je sve naokolo, sa strana, lišćem djeteline.

¹⁾ Ovdje je utarak *skancelirana* (izvadjena) kamena, al je po vrsti radje zaključiti, da je iz rimske dobi.

²⁾ V. Viestnik 1888, str. 28.

U vrhu je osjećen koso. 3. Stećak poput ploče. Naokolo je zarubljen. Na njemu pobijen golem krst prošloga ili početkom ovoga vieka te se kaže, da su se pod spomenuti stećak kopali okuženjaci. 5. Stećak poput ploče. Urešen je lišćem djeteline, a naokolo obrubljen užetom. Ovgdje je u baštini u sve šestnaest stećaka, a u sve jih je ugradjenijeh četrdeset, pa jih je dosta i porazbijanijeh. Put zapada k Neretvi, daleko od Graca (kod Kleka) 2 sahta hoda, selo je *Govačići*, te je i tu po gdjekoji stećak. Zabilježiti mi je sljedeće:

Na *Kljusunića* njivama su tri stećka, te je jedan razbijen.

1. Stećak poput ploče (u vrhu ravan). S gornje mu je strane u

vrhu oskočen krst ovoga oblika: . S donje je strane ispod krsta

oskočen polumjesec otvorom uzgori, a poviše njega zvijezda sa osam zraka. Na drugomu stećku nema znakova. Kod spomenutoga su sela *Vidonje*. Kod *Vidonjske* su crkve dvije starobosanske ploče bez obilježja, a tako i golem krst. Na krstu je jabuka. Ovaj je krst u posljednje doba prekrasan, te su oko njega ploče, pa se tu i dan danas katolici kopaju i uzdrže svedno drevne motive na krstovima. U Herceg-Bosni **Inteligenciji** je svake ruke milo, da se naš list bavi proučavanjem starobosanskih spomenika, pa mi eto sa svake strane od rodoljubnoga sveštenstva jedne i druge ruke, od učitelja, oružnika i t. d. kratkijeh dopisa, te ću spomenute crtice odsada u kratko bilježiti u mome izvješću za naš *Viestnik*, a da se bolje svrne pozornost slavne Vlade i učenjaka na proučavanje starobosanskih spomenika. Ja sam, kao skroman čovjek, radio i radim, da se rečeno pitanje sviestno nputi, pa mi je do nade, da mi neće biti barem protivnika ni u *zemlji stećaka*, jer ja nedolazim u Herceg-Bosnu, da udaram kakvu *reklamu*, te da lovim časti, no samo radi stećaka, starobosanskih nadpisa i drugijeh starina. Dobro me razumiju barem neki tobože učenjaci kod muzeja u Sarajevu!

Evo uz to podataka od džandarskog vodje u *Streif baru* u *Kokorini* kod Gackoga, u Hercegovini:

1. U selu *Sodori* 12 stećaka. 2. U selu *Vratlo* 44 stećaka. 3. U *G. Bodežišti* 9 stećaka.

U Nevesinjskomu je kotaru:

1. U *Pridvorini* kod *džamije* 20 stećaka. 2. U *Jugovići* 13 stećaka. 3. U *Kokorini* 12 stećaka. 4. Na *Obadju* (kod crkve) 15 stećaka. 5. U *Morinju* (svatovsko greblje) 25 stećaka. Spomenuti vodja nadostavlja: „Ovud po Hercegovini ima dosta toga *grčkog mramorja* (kamenja), ali ja nevidih ni na jednom pisma“.

Piše mi g. Tomo Dragičević dne 4/8 1887: „Ljudi su kopali u *Pridvorničkom greblju*, te su našli malo novaca i dva prstena“.

Evo podataka g. Sima Simića iz Srebrenice: „Ima mramorja, u Kotaru *Srebrenici*, na brdu Topličkom, više sela *Šljivnice*, u selu *Šiljkovića*, mnogo ga je u selu *Čizmićima*, u selu *Drecelju* 150 stećaka (u *Kladanskom kotaru*), u *Kovačićima* (u *D. Tuzlanskom kotaru*) na jednomu

briegu, pa onda kod turskijeh Brgulja niže Zukića, u selu Požarnici, Čaklovici i u Matijevićim istočno od Tuzle“.

Evo podataka kapetana A. Tomaševića iz Košarnog Dola na Pelješcu (u Dalmaciji), a to od 26. srpnja 1888: „Povrh Trstenika (na Pelješcu) je na brdu *Ćučinu* ogromna spila, biva velika je koliko Korčulanska ili Trogirska katedrala. Spila je krasna, jer je narešena stalatitima i stalagmitima, a u nutrima je polutama. Ova se spila zove: *Pinčeva spila*. Kod spomenute je spile ploča duga m. 1,86; široka m. 0,75. Na spomenutoj je ploči nadpis, te evo vam nacрта u koliko sam znao i mogao“. Na ploči je starobosanski nadpis, biva naokolo je pisano, a na tri su kraja tri krsta. Posred ploče je monogram. Ovo je zlamenit nadpis, pa sam odlučio, da proučim bolje ono mjesto i nadpis, jer nam je poznato, da je dubrovačka republika prognala bogumilske svećenike iz Stona u Rat (Peljesac), pa jim i davala neku malu novčanu pomoć. Kaže se, da su bogumilski kalugjeri imali kod sebe po groša dubrovačkoga, a druga je polovica bila kod dubrovačke blagajne, te bi je haznadari u Dubrovniku pristavili uz ono po groša, što bi ga donijeli monasi s Pelješca, a to je bila tobože namirnica za Dubrovačku republiku. Kaže se, da je bilo utočište bogumilskim nonasima u Ratu kod sela kune, a tu je danas u prodolini razvaljena crkva, te je narod zove *Crkvice*. O svemu ću se tomu postarati, da na mjestu zabilježim točne podatke.

Vid Vulečić-Vukasović.

U Vinkovcih 7/3 1889. — Veleučeni gospodine! — Šiljem Vam obćane napise iz Sriema i još neke druge neznatnije od drugud. Doista svega skupa malo se je zadnjih godina našlo po Sriemu, ali ja mislim, da bi se mogao broj rimskih napisa znatno povećati, kada bi tkogod sva seoska pravoslavna groblja obišao i pretražio, navlastito u onih selih, koja nisu daleko od kakovoga negdašnjega rimskoga mjesta. Uz ovu zadaću, koja bi svakako nešto uspjeha imala, mogla bi se preduzeti i druga naime pretraživanje rimskih cesta po Sriemu. I ta zadaća nebi bila teška, pošto ima nekoliko stalnih točaka, od kojih bi se dalje moglo operirati. Takove točke jesu n. pr. kod Mitrovice: 1. mjesto prama Šašinčima, gdje su nađjena 2. miljokaza; 2. mjesto u Lačarku, gdje je nađjen poznati već miljokaz Severa Aleksandra i 3. mjesto gdje se vide ostatci rimskoga mosta preko Save. Takovih stalnih točaka ima i drugdje, a moglo bi ih se naći još mnogo više, da je komu proljećem putovati Sriemom, gdje se onda rimska cesta može konstatirati po tom, što na njoj hrana slabije stoji. Žalibože meni to nije moguće iztraživati, ali bilo bi dobro, da se upozore na tu okolnost društveni povjerenici, te bi se pomoću njihovom ipak u tomu pogledu *štogod moglo učiniti*.

Jos. Brunšmid.

U Bedniku 12. ožujka 1889. — Veleučeni gospodine! — U posebnoj kutiji. šaljem Vam na raznih mjestih nagjeni 19 komada starih novaca. Najstariji od ovih, nagjeni su oko gradine više Blinje. Oni mali posebno zamotani 4, nagjeni su po mojim seljanima u gradini više Bednika. Dogodilo se to pred dvije godine, kad je jedan od mojih seljana podigao njih nekoliko, da staru gradinu razkopaju, tobož da u njoj mora biti novaca. Kopajuć i prevrćuć tu razvalinu, naigju na tragove, da je gradina

popaljena; a razvaljena je u početku ovog stoljeća, kad je ovdje častnički stan gradjen. To je ono vrijeme kad su u krajini najviše oficirske stanove gradili, razvaljujuć stare naše gradine. U našoj gradini našlo se je motika, trnokopa, čekića, nekoliko kruglja od železa i t. d. Na jednom mjestu tik puta sadanjega tim pravcem vodijo je prastari put od Kostančice k Sisku; na mjestu gdje se i danas poznaju tragovi zidana stanja. oruč naišlo se je na tarac sastavljen od malih na pet čoškova opeka. Imam ih nekoliko; jeli bi ih vriedno bilo tamo slati?

Sakupio sam po potoci i jarci nekoliko okamenina; kad bi prvi imali za Vas kakovu vriednost, poslao bi Vam i ove potonje. O čem me izvolite obavjestiti.

Jovan Kottur, poštar i posjednik.

Razne viesti.

Naše arkeol. Društvo. — U svezki II knjige XII slavnoga arkeol. Društva od Bordeaux, gdje je tiskano izvješće sjednice, koju je to društvo držalo 11 studenoga 1887, na str. LXVIII govori se o raznih društvah inozmskih, s kojima je ono društvo stupilo u odnošaj po izmieni dotičnih izdanja; te o našem veli se ovako:

„L'assemblée procède au même vote et avec le même unanimité pour la *Société d'archéologie croate d'Agram* (Zagreb). La langue de cette partice importante de la monarchie austro hongroise n'est pas familière, il est vrai, à beaucoup de Français; *mais il existe en notre pays une sympathie réelle pour la nationalité croate* et les planches nombreuses des livraisons qui nous ont été adressées facilitent singulièrement la compréhension des sujets traités“.

Janko Jurković, pravi član hrv. arkeol. društva, umre 20 ožujka t. g. Rodjen u Požezi 21 listopada g. 1827. svrši gimnaziju u svom rodnom mjestu, a filosofiju i bogoslovje u Zagrebu. Malo prije zaredjenja ostavi svećenički stališ (1848), te izučivši prava u Zagrebu, bude namješćen kod podžupanije u Vukovaru. Ali mu i to zvanje do mala omrzlo, te još g. 1852 ostavi ga; bude pripomoćnim učiteljem na gimnaziji Zagrebačkoj, a g. 1854 ode u Beč, da se za klasičku filologiju uzposobi. Dopršiv te nauke, prodje g. 1855 za giun. profesora u Osiek, odkle g. 1860 u Zagreb, gdje je tada uredjivao „Naše gore list“. God. 1862 imenovan perovodjom za školstvo kod hrv. dvorske kancelarije u Beču, dodje g. 1865 kao školski nadzornik u Zagreb. God. 1869 za Raucha bana stavljen u razpoloživost radi njegove žarke rodoljubivosti, bude još 8 siečnja 1871 imenovan tajnikom kod vlade. Za Mažuranića bana sastavi osnovu zakona o uredjenju pučkih škola i preparandija, te kao nagrada za tu radnju bje imenovan g. 1874 odsjednim savjetnikom i nadzornikom pučkih i srednjih škola. Iste godine predloži ga sbor filosofičkoga fakulteta za profesora hrvatskoga jezika na sveučilištu, ali se on na tu čast zahvali. Dne 25 srpnja 1867 bje izabran kao pravi član jugoslavenske akademije. God. 1885 za bolesti vlad. predstojnika Iv. Vončine obavljao je njegove poslove tako vješto, da je odlikovan bio redom željezne krune III. razreda.

Uz svu tu tešku službu našao je ipak još dosta vremena, da obogati našu narodnu knjigu izvrstnim djeli svoga uma, koja će mu osjegurati dično mjesto u povjesti naše književnosti. Mnogo je preveo iz tuđih jezika. U Radu akademickom ima liepi broj njegovih znanstvenih razprava. Osim toga iz njegova pera poteklo je više veselih igra i drugih šaljivih spisa, što je izdala hrv. Matica, koje bjaše predsjednik ili podpredsjednik. Njegove književne radnje osobito se iztiču po uzoritom slogu; a poznao je jezik svoj kao malo tko drugi. Viečna mu pamet!

Karlo Dešman, ravnatelj slovenskoga muzeja — član raznih učenih društva i vitez reda željezne krune, umrie 11 ožujka t. g. u Ljubljani u 69 godini svoga života. S prva se tvrdo držao svoga naroda; kašnje okrenu kabanicom, i posta jedan od najvećih njegovih dušmana; a takav i umrie. Uz veliku djelatnost, koju je razvijao na politickom polju, ne manju je posvećivao svomu zvanju kao čuvar slovenskoga muzeja, te ovdje si steče neumrlih zasluga. Slovenski muzej u Ljubljani, može se reći, djelo je mal ne njegove brige i uma; a taj zavod dan danas navlastito u nekih strukah stoji jamačno medju boljimi u Austriji. Sbirke imenito predhistoričke, koje su sve plod njegova sama rada, uprav sjaju, tako da jih najveći strukovnjaci neprestano posjećuju i proučavaju. Mnogo je na svietlo dao i kao prirodoslovac i kao arkeolog uvaženja vriedna, najviše u spisih bečke akademije znanosti i antropologičkog društva. Pokoj mu duši!

Florian Rómer. — U Velikom Varađinu umro je 19 ožujka naš začastni član Florijan Franjo Rómer uslied dugog bolovanja u 72 godini života svoga. Rómer bio je utemeljitelj magjarske arkeološke literature i kao profesor arkeologije na budimpeštanskom sveučilištu odgojio je cieli mladji znanstveni naraštaj magjarski. Rómer bio je opat sv. Ivana, kanonik Veliko-Varadinski, kr. savjetnik, vitez reda željezne krune i portugalskog reda sv. Jakoba, doktor mudroslovja, pravi član budimpeštanske akademije znanosti i akademije znanosti u Krakovu te začastni, pravi i dopisujući član mnogobrojnih učenih društva i zavoda. Do god. 1878 bio je Rómer ravnatelj arkeološkog odjela magjarskog narod. muzeja. U svojoj mladosti boravio je više godina u našem Varađinu kao odgojitelj grofova Erdödy. Kod otvorenja hrvat. sveučilišta zastupao je Rómer budimpeštansko sveučilište. Tkogod ga je poznao, uvijek će se veseljem sjećati učenog i ljubeznog starca. Vječni mu pokoj!

B.

Rimske starine u Novih Banovcih. — U Viestniku g. 1879 br. 4 str. 97 prigodom nekih starina našastih u Surduku, dokazali smo, da je u Surduku ležao rimski *Rittium* a u Novih Banovcih *Burgeis* (Tab. Pent., *Burgenas* po Notitia dignitatum, *Burgenis* po Geog. Raven). Mi smo početkom prošloga lieta iztraživali našu dunavsku obalu od Osjeka do Zemuna, te smo tom prigodom razgledali za nekoliko satih i položaj Novih Banovcih. U to kratko doba ipak mogli smo se osvjedočiti i na licu mjesta o jasnih tragovih, koji tu ostaju još danas rimske kulture, i da je upravo tu ležao rimski *Burgeis*, ali nedostajalo nam tada vremena da se izkapanji bavimo. Ovo je koncem srpnja i. g. donekle izveo muz. pristav Dr. Iv. Bojničić. Gosp. Bojničić kopao je na tako zvanj Gradini, gdje je stari grad ležao, i naišao je na množinu rimskih opeka, od kojih su nekoje

imale tvornički pečat [CH·I·TCR] (cohors prima Thracum civium romanorum) poznat u Ugarskoj i u Daciji iz „Privilegia Veteranorum de civitate et conubio“, te [COH·HI]. Odkrio je dalje jednu zlatnu naušnicu proste radnje, srebrnu fibulu, jedan okrugli olovni amulet sa nadpisom ΦΥΛΑΣΕ, i drugi četverouglasti sa nadpisom ΑΡΧΑΝΓΕΛΟC ΜΙΧΑΗ po svoj prilici bizantijski, te još drugih predmeta i ne malo rimskih novaca iz kašnije dobe. I uz sadašnje groblje dao je kopati, te odkrio i tu više grobnica od velikih opeka na četverokut položenih, ali nenadje u njih nikakvih predmeta, buduć od prije razrované. Iztražujuć napokon po selu, naidje u kući Blaža Petrovića na odlomak pješčenika sa nadpisom Α·ΔΟΛΙΕ t. j. *Jovi optimo maximo DOLICHENO*, Jupiterov naslov običan u onih stranah (V. Viestnik 1879 str. 100), a u kući Samuela Schleichera na u dva komada razstavljenu aru (žrtvenik) sa nadpisom:

I · O · M
 PRO salute
 I · CO · . . . .
 V · S · M ·

Uz ove vesti o Novih Banovcih drago nam je priobćiti još ovo, što nam ovih dana naime 20 ožujka pisao vrijedni ondješnji občinski načelnik gosp. M. Gallo o novih otkrićih u onom selu: „Prigodom danas preduzetoga poravnjivanja nekijh gudura za nove dudare našao sam raznih i to finih stvari od bakra, 2 zemljene lampice, 3 krčaga za vodu, 1 lonac sa zaklopcem, 1 šiviju i 3 crno glazirana tanjura i više koješta, te hitim du vas o tom obavjestim, dodajuć, da će se ciela ploha do 3' dubljine ovih dana urediti. Molim za naputak“.

Grobovi Iločkih knezova. — U posljednjem broju časopisa magjarskog arkeološkog društva „Archaeologiai Értesítő“ (IX svez. br. 1) razpravlja dr. Ljudevit Thallóczy o grobnimi spomenici naslovnog bosanskog kralja *Nikole Iločkoga* i njegovog sina *Lovre Iločkoga*. Ovi spomenici nalaze se sada u crkvi oo. Franjevaca u Iloku. Grob *Nikole Iločkoga* (unro 1478) neima nadpisa, samo je na njemu predstavljen kralj Nikola u krasnom oklopu, stojeći na lavu, sa jabukom i žezlom u ruci. Kraj njega u polju grb Bosne, grb Iločkih knezova i još dva dosada nepoznata grba. Na spomeniku *Lovre Iločkoga* predstavljen je isti u oklopu, stojeći na lavu, u desnici kneževskom zastavom a u lievici mačem. Do njega u polju grb Bosne (tri krune), grb Iločkih knezova, grb obitelji Pongracz de Dengeleg i još jedan nepoznati grb. Nadpis ovoga spomenika glasi: *Hic est sepultus illustris dñs Lavrencius dux de Wilak, filius olim serenissimi dñi Nicolai regis Bozne, vna cum consorte sua dña Catharina (Pongracz, qui obiit Anno MCCCC . . . .* Godina smrti (1524) nije izpunjena, a pošto se na spomeniku nespominje naslov „dux Bozue“, kojega je Lovro god. 1518 poprimio, vidi se, da je ovaj spomenik izradjen za života kneza Lovre izmedju god. 1500—1518, po svoj prilici od istog umjetnika, koji je izradio spomenik otea mu kralja Nikole. Pošto su ovi od crvenog mramora izradjeni veleliepi spomenici po svoj prilici radnja istog umjetnika, a pošto su prava remekdjela, to misli Thallóczy, da ih

je izradio *Ivan Trogirski* („nobilis magister Johannes de Tragurio, Statuarius sive marmorum sculptor“), koji je radio na dvoru kralja Matije, te je od ovoga 3. srpnja 1489 dobio na dar imanje Majkovec u županiji križevačkoj. Thallóczy nadalje misli, da je ovaj Ivan Trogirski jedna te ista osoba sa umjetnikom Ivanom Dalmatincem (Joannes Dalmata), koji je oko god. 1470 živio u Rimu, te tamo u krypti sv. Petra zajedno sa umjetnikom Mino da Fiesole izradio glasoviti spomenik pape Pavla II. Ovo je doduše samo hipoteza, ali svakako imade više dokaza za njezinu istinitost, nego li proti ovoj.

B.

Grb Radoslava Gorjanskoga. — U istom broju „Archaeologiai Értesítő-a“ dokazuje poznati mađarski heraldik Géza pl. *Csergheö*, da je grb na grobnom spomeniku Radoslava *Gorjanskoga*, kojeg smo u zadnjem broju „Vistnika“ priobćili, zbilja stari grb plemena Družina, te da je iz ovoga nastao kasniji grb obitelji Gorjanske. Pošto je ovaj stari grb prava heroldslika, kakovih inače u mađarskoj i hrvatskoj heraldici neima, to misli *Csergheö*, da Gorjanski knezovi nisu niti hrvatskog niti mađarskog porijekla, nego da su izvorno romanskog (latinskog) porijekla, te da su u prastaro doba, možda preko Dalmacije, iz Italije došli u Hrvatsku. B.

Kaptolski arkiv u Spljetu — toliko važan za našu narodnu povjest, već je liepo uredjen trudom vrloga spljetskoga kanonika *Ivana Devića*. O tom nas obavješuje učeni gosp. G. Zarbarini gimn. prof. u Spljetu, koj je lanjske godine ondje izdao veoma zanimivu razpravu pod naslovom *La festa di san Trifone*, gdje točno i kitno opisuju starodavne običaje kotorske. Zarbarinijev dopis glede arkiva glasi ovako:

„M. R. illustre Signore! Questo chiariss. canonico Giovanni Dev'ch, dopo 6 anni di lavoro, ha messo in ordine lo Archivio Capitolare di Spalato, di cui Ella deplorava il disordine in una Sua pregiatissima a me anni fa diretta. Annuntio tibi, A. R. Colendissime Domine, hoc gaudium magnum. Tib'que kal. Jan. cuncta fausta adprecor! — Di V. S. illius umō devmo Prof. G. Zarbarini, Spalato 31 dec. 1888.“

Ova vjest razveselit će jamačno sve izpitatelje naše narodne prošlosti. Željno očekujemo izdanje Devićeva popisa.

Posljednji bosanski kralj. — Priobćuje *Dom i Sviet* br 4 t. g. „Kako javlja *Bosnische Post*, stigao je već u Sarajevo sarkofag, u koji će se sahraniti ostanci posljednjega kralja Stjepana Tomaševića, te je iz Sarajeva odpremljen u Jajce. Sarkofag je iz staklenih ploča u mjednom okviru, a položiti će se na drveni stalak, na kojem se čita napis. Kostur Stjepana Tomaševića sasvim je složen, a trebalo je za to dosta muke i brige, jer su kosti sasvim iztrunule, te će se odpremiti u Jajce i ondje sahraniti.“ — Trebalo bi ipak najprije dokazati bar prividno, da su to uprav kosti Stjepana Tomaševića!

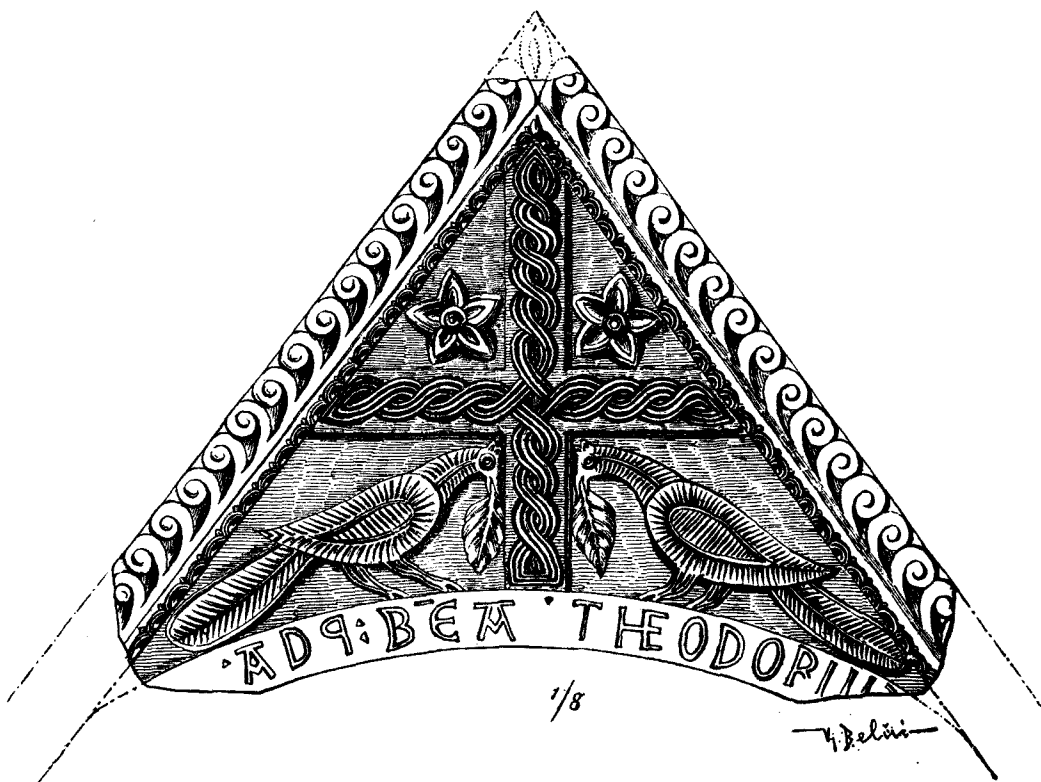
Izpravak. — Ocienjujuć na str. 31 liepu knjizicu kanonika Alibrandia o Luci Sviloviću, rekli smo, da je Luka imao ne malo oprieka i zavidnika, te dodali „o čem Alibrandi dubko šuti“; dočim ovo nije istina. Na str. 77 reče i sam Alibrandi: „altre onorificenze erano riservate allo Svilović, se le mene e gl'intrighi di malevoli detrattori non le avessero stornate“ i t. d.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Jedna bolska uresna ploča sa natpisom iz
IX. vijeka.

U Bolu na otoku Braču više vrati dvorišta dominikanskoga
manastijera uzidana je ova trokutna ploča od sitnozrnata lijepa bijela

mramora. O njoj je moj časni drug V. Vuletić Vukasović ovako pisao u spljeckomu »Bullettino«¹⁾:

56.

· TDQ · BEAT · THEODORI II

»Ovaj je nadpis ugradjen poviše manastjerskiah vrata O. O. Dominikanaca. Ploča je mramorna na trokut, te je izradjena na zavojke, a u njoj je križ opleten, te sliči vizantinskomu. U vrhu su, s gornje strane, oko njega dvije ruže, a u donjoj strani (dakako uz križ) dva pauna, glavama prama križu te drži svaki u kijunim kako grančicu ili grozd. Opazit mi, da je nadpis na kviru (na rubu), te je na svršetku i na početku okrnjen. Ovo je moglo služiti za vrh kakvu otaru . . .« Ja sam ovu ploču nacrtao bio jesenskijeh praznika 1887 god. i poslao nacrt na ogled slavnomu kršćanskomu arheologu G. B. de Rossi u Rim, nebi li mi on izrekao svoje muenje o njoj. On mi je u malo dana ovako odgovorio, i neka mu je zato ovjge srdačna hvala:

». . . La lapide triangolare, che Ella mi delinea, è senza dubbio il fastigio del teguvium (cioè tabernacolo sostenuto da quattro colonne) d' un altare del secolo in circa uono. Intorno a questi tabernacoli Ella può consultare per la loro età e forma più antiche il mio Bull. di arch. crist. 1877 p. 98 e segg., per le forme di tutte le età l' opera del Rohault de Fleury *La Messe*. Scrivendo io dalla campagna (Albano Laziale), non posso indicarle il tomo dell' opera voluminosa (*La Messe*), ove sono i tabernacoli: credo sia il secondo.

L' iscrizione dice: (in honorem dñi nri Jesu XPI) ADQ ue BEA: (*beati*) THEODORI . . . . Il culto del Theodoro megalomartire della chiesa orientale dee esser stato fiorente anche nell' Illirio occidentale . . .«

Natpis stoji ovako:

· ADQ · BEA · THEODORI II ·

te je Vuletićevo izdanje pogriješno: jer, 1. u početku nije sama tačka već je prije nje gori vodoravan potez; 2. prva skraćena riječ nije TDQ već ADQ, t. j. *adque* mjesto *atque*; 3. iza ove riječi su dvije a ne sama jedna tačka; 4. treća riječ je BEA, a ne BEAT i ona ima pokratu nad slovima B i E; 5. treća je riječ THEODORI a ne THEODORI. U njoj su u svezi H i E Iza treće riječi vide se

¹⁾ Bullett. di arch. e st. dalm. An. VI. N. 9 str. 143.

ostanci od dvije okomite crte, te iza njih komadić vodoravne (zar ostanci slova MA riječi MARTIRIS).

U drugoj je riječi E nucijalno a u trećoj kapitalno. Slova su jednake visine. Oblik slova A svojijem gornjim vodoravnijem potezom i razstavljenošću krakova odaje deveti vijek, a miješanje oblika slova E deseti, tako da se može uzeti da je ploča iz kraja IX. vijeka, kad je Brač bio pod vladom neretvanskih Srbalja. U nutrinosti otoka negje oko Nerežišća opstoje, kažu mi, joštera tragovi ruševina starinske crkvice S. Todora. Sva je prilika, da ovaj ulomak bude njoj pripadao.

Grančice, što jih na ovoj ploči drže paunovi u kljunovima. jesu bez sumnje paomove grančice, kao biljeg mučeništva S. Todora. Zlamenito je na ovijem paunovima, što imaju uši. U djelu g. Jacksona¹⁾ o Dalmaciji i Istri nacrtana su dva slična pauna iz stolne crkve u Poli, megju kojima je urezana godina 857. Oni se razlikuju od ovijeh u Bolu tijem, što po srijedi repa mjesto proste rebrenice imaju niz pera, svako sa karakterističnom kružnom pjegom perja u paunovu repu.

Ova je bolska ploča okružena na sva tri kraja, ali vrlo malo na gornjemu. Visoka je 61 cm., široka u osnovici 89 cm., a strane su joj duge po 75 cm. Izragjena je tačno i pomujivo u svijem pojedinostima osjem noga dva pauna. Natpis na traku u dnu ploče teče u luku, koji se je s obedvije strane nadopunjivao u polukrug, kao i na sličnom komadu, što ga je veleuč. g. prof. Frano Bulić objelodanio u svojem djelu »Hrvatski spomenici . . .« (Tab. XVI, br. 48), i čuva se u crkvi S. Petra na Lučcu u Spljetu.

G. Bulić piše da mu je poznat sličan komad, što ga on zove *timpanom*, samo još »na ciboriju u Bolsenni iz devetoga ili desetoga vieka, koji jedini ima isti oblik kao naš (spljecki), kako smo se mi osvjedočili, sravniv naš naris s narisom Bolsenskog ciborija, koji je još neobjelodanjen kod g. Stevensona mladjega«. Bolski *vrh* (*fastigio*) ciborija razlikuje se u glavnom od spljeckoga u tom, što je manje oštar, što je bogatiji kompozicijom i što je finije izragjen, premda mi se čini, da nacrt spljeckoga nije najtačnije izveden, te da je sva prilika, da se u originalu izradbom više približuje bol-skomu. Po onomu što piše slavni de Rossi rek bi, da će i više ovakvijeh vrhova ciborija iz IX. i X. vijeka biti objelodanjeno toliko

¹⁾ Dalmatia, the Quarnero and Istria. III. str. 295.

u njegovom »*Bollettino di arch. cristiana*« koliko i u Fleury-evom djelu *La Messe*, a da će se biti samo potkrali pogledu g. Bulića. Tijem ipak ni spljecki, ni bolski negube velike svoje zlamenitosti po povijest domaće nam i opće umjetnosti i po kršćansku arheologiju.

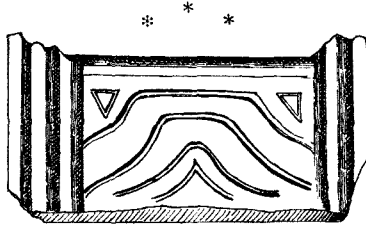
Kompozicija u trokutnom polju bolskoga vrha srodna je onoj na komadima br. 51 i 53, što jih je g. Bulić objelodanio u spom. djelu, prvog iz spljecke crkve S. Petra na Lučen a drugog sa zida Gjeremijine kuće blizu crkve S. Duha takogjer u Spljetu, te su sva tri po prilici od istoga zemana. Obedvije spljecke jesu obložne ploče žrtvenika. U sredini svake od njih je po križ »ukrašen gajtanom«, kako ga zove g. Bulić, ili dvostrukom prostom pletenicom poput raspredena užeta, kako ću ju ja nazvati u nastavku kritike Bulićeva djela; »pod njim (križem) po dvie simbolične palme, a nad njim dvie simbolične ruže. Nad arkadom (komada sl. 51) dvie simbolične ptice lete prema zrnu simboličnoga groždja«. Na sredini bolskog vrha *ciborija* takogjer je križ urešen dvostrukom, ali ne prostom, ravnom, već dvožlijebnom pletenicom poput raspredena užeta, izragjenom uprav onako kao što je na tri prutka grebenasto izragjena na sličnijem pletenicama na ulomcima br. 26 i br. 36, i kao što su izragjeni svi trakovi pleterova kuinskih spomenika. I to mi je opaziti, da pletenica bolske ploče nije onako raspuštena kao na ona dva spljecka spomenika, nego da je čvršće, žilavije utegnuta. Križ na bolskoj ploči prostire se od vrha do osnove i od desne do lijeve stranice trokutnoga polja, te se i pletenica na svakomu kraju križa pregiblje prema odsječenom kraju na tri različita načina, dočim na obadva spljecka završuje na isti način na sva četiri kraja, i to kao na donjemu boljskoga. Na ovomu je gornji krak križa najdulji, pa se na njemu pletenica i previja 6 puta, dočim se na ostala tri previja samo 4 puta. Na bolskoj su ploči takogjer pod križem dvije simbolične palme, ali se ne dižu samostalno uzgor, već vise iz kljunova simboličnijih paun-tica. I na njoj su nad križem dvije simbolične ruže, ali su one peterolatične, i latice jim se prosto pružaju, dočim su na dva spljecka spomenika mnogolatične, i sve su jim latice savijene.

Spljecki vrh *ciborija* (br. 48) urešen je motivima, koji megjusobom nijesu u nikakvoj ni organičnoj ni stilističnoj svezi. Oblik križa bolskoga vrha prilagogjen je trokutnom obliku polja, na kojemu je urezan tako, da bi bio nespretan i ružan na svakom

drugom polju, dočim križ spljeckoga vrha nezavisi nimalo od oblika polja i razlikuje se od drugih običnijeh latinskih križeva. Paun-tice pod križem i ruže više njega zgodno i lijepo izpunjaju praznine među križem i stranama polja bolske ploče, dočim dva kolobara sa umetnutom višelatičnom ružom u jednom a višezrakastom zvijezdom u drugom pod križem spljecke nespretno ispunjuju one dugoljaste praznine. Rub okolo trokutnog polja bolske ploče izdignut je za 1.5 cm. iznad plohozbarija u njemu, a, po slici, nezna se, kako je to na sličnoj spljeckoj ploči. Na nutrnoj nagnutoj strani izdignuta ruba izrezani su na bolskoj ploči polukružni lukovi, koji se na slici rad nagnuća prikazuju spljošteni. Takve polukrugove zove naš narod *sрпиćima*. Megju svaka dva luka u kutićima, što ostaju među njima, stoji kao pupoljak. Na istom mjestu spljecke ploče jesu, mjesto polukrugova (*sрпиća*) »arkade«, a u praznim kutićima kao rek bi po rupica. S vanjske strane ruba, ali na niže, urezane su zavojice, što ih g. Bulić zove Vitruvovijem volutama, a naš jih narod zove *kukicama*. Te su kukice na spljeckoj ploči svaka o sebi, dočim na bolskoj niču iz zajedničkog traka i naslanjaju se jedna na drugu onako isto kao na kninskom ulomku br. 1. Bulićeve knjige.

Sa ornamentalnog i stilističnog gledišta kao i rad ljepše izradbe bolski je vrh ciborija zlamenitiji od spljeckoga.

Ovaj ulomak uzidan je u pročelju kuće Jurja Karelovića, takogjer u Bolu. S desne i lijeve strane mu je po okomit trak na tri prutka, a među dva traka su 4 krivoertne zarezotine simetričnijeh strana. Pod njima desno i lijevo je isto tako zarezan po trokutić. Taj je ulomak od žutkastog gustog vapnenjaka.

Pod njim je druga pločica od bijela gusta vapnenjaka, na kojoj je urezan križ, a oko njega godina 17†89. Sva je prilika, da ta godina naznačuje doba gragjenja kuće a ulomak poviše nje da je nagjen u zemlji, kad su se kopali temelji kuće.

U Korčuli, maja mjeseca 1889.

Frano Radić.

Izkapanje na Gradini kod Petrovasela blizu Nove Gradiške.

Početkom travnja t. g. Mihajl Gluić, kovač u Petrovomselu, kopajuć na gornjoj Gradini, koja leži na iztočnoj strani toga mjesta, a na svom zemljištu nazvanu *Top* (top br. 1046) kamenje i cigle za sgradju nove kuće, naidje na zidine i pločnike ogromne starodavne sgradjevine. Zidine su se sterale prepletene na dugo, označujući velike prostorije, koje su medju njimi ležale, a zidane su bile običnim potočnim kamenjem i krečom, te razne debljine od 50 cm. do puna metra. Pločnici pako medjuzidnih prostorija pokazaze mu se stoprv na jedan metar dubljine; ali treba opaziti, da je na mjestu, gdje je Gluić kopati započeo, kao glavica prostranoga a niskoga brežuljka, te da se isto takovi pločnici, koji stoje sa prvimi ravno, očituju sve dalje od glavice postupno na manjoj dubljini, kako smo se sami osviedočiti mogli. Pločnici pako tih prostorija, do 30 cm. debeli, bjahu sastavljeni ili od malenih tročetvero- i šesto-uglastih opeka od 4 do 6 cm. visokih i nješto manje širokih. Jedna od tih prostorija bjaše pako betonirana sa neugasanim vapnom mješanim tučenom ciglom a na tom utisnut pločnik od malenih zeleno-sivih kamenčića. Stiene od zidina čini se da su bile bojadisane, pošto se našlo izpod njih nekoliko klačastih pločica crveno-modro bojadisanih.

U jednoj prostoriji razkopa Gluić taj debeli pločnik, te udari na veliki tvrdo uzidani svod. Tu nad svodom opazi i ostanke od dva čovječja trupla, ali tako raztočene, da se jedva sačuvati mogla gornja strana jedne lubanje, koja prodje u ruke g. Dra Veisa liečnika u Novoj Gradiški, a njegovim darom u naš muzej. Gluić podje dalje i provali svod. Ovaj je sastavljen bio od cigala razne veličine i debljine. Njeke su 18 cm. šir. i duge a 6 do 10 cm. deb.; njeke 15 šir., 46 duge a 5 deb., a njeke napokon 30 cm. šir., 46 dug. a 5 deb. Na nijednoj se nije našao do sada ni trag pečatu, ali je bezdvojbena, da su rimske. U prostoriji izpod svoda, koja siže do 4 metra duboko, te je četverouglasta, nije se ništa našlo osim jedne olovne cievi 30 cm. duge a promjerom od 10 cm., koja se već darom g. Gluića u muzeju nalazi. Ali do nje našle su se kamenite stube, koje su u nju vodile. Stubi su 2 m. dugi, 40 cm. šir. a 25 cm. debeli.

Tragovi sličnih sgradjevina po ispoviedi ondješnjih seljaka vide se sve naokolo za kilometar i pol, a potvrđuju to i oni nizki humci, koji se opazuju na onoj ravnici, i množina hrbina od cigala svuda razsijana. Na južnoj strani Gradine izpod glavne ceste još jedan drugi seljak otvorio je jamu na svom zemljištu i našao u zemlji sve što i Gluić, te kani i on do mala nastaviti rad obsežnije i sviestnije.

Nije sumnje, da je ovdje bilo u rimsko doba prostrano selište, ali je po dosadašnjih znacih vjerojatnije, da je to prije bio rimski utvrđeni tabor ili vojnička postaja, negoli oveci grad. Takove su vojničke postaje ležale obično na blizu kojeg znatnijega grada. Uprav takovu našli smo u petrovačkoj gradini, ležećoj na blizu Bassiane (Solnok) u Sriemu. Teško je opredjeliti, koj se je grad dizao na blizu ove naše postaje, jer su do sada slabo iztražene bile ove strane naše domovine, a s toga velika oskudica na rimskih spomenicih. Jedino nam vrielo, iz koga nam može doći ponješto svjetla, jesu stari zemljopisi, naime Antoninianski Putopis i Peutingerska Tabla. Ali ni po ovih nije lasno točno ustanoviti, kuda su polazile ceste od *Sirmium* u *Siscia*. Evo kako nam jih bilježe ona dva putopisa:

<i>Itinerarium Antonini Augusti</i> (Berolini 1848).		<i>Die Peutingerische Tafel</i> (Ravensburg 1888).	
str. 121—122 ¹).		str. 128.	
Sirmi		a Sirmio Salonas	Sirmium
		Budalia VIII	
		Spaneta VIII	Spaneta XIII
Ulmos XXVI		Ulmo X	Ulmo
			Consilena XI
Cibalis XXII		Cibalis XXII	? (<i>Cibalis</i>) XI
Cirtisa XXII		Cirtisia XXIII	Certis XXIII
Leucono XII			Marsonie XXV
Picentino XXVI		Urbate XXV	Urbate XXXIII
Incero XXV		Servitti XXIII	Servitio XXIII
Menneianis XXVIII		<i>dalje preko Bosne</i>	Ad pretorium XXX
Varianis XXVI		<i>u Solin.</i>	Siscia . . . .
Siscia XXIII			

¹) Preokrenuli smo red, da nam sravnivanje bude jasnije.

Po ovih izvorih dakle dvie su ceste vodile iz *Sirmium* u *Siscia*. Obe su pako tekle zajednički od *Sirmium* do *Cirtisa* (*Cirtisia*, *Certis*), te su se stoprv ovdje razstavljale na dvie, jedna je raime tjerala napried sredinom Slavonije do Siska, a druga kretala se južno pram Savi, a zatim je tekla dalje uz nju do *Servitti* (*Servitio*), gdje se opet razdvajala, t. j. s jedne strane slazila je preko Bosne u Solin, a s druge išla je dalje upravno kroz *Ad pretorium* u *Siscia*.

Obzirom na gori navedena mjesta i na dotične daljine njihove dale bi se ustanoviti obe ove ceste po prilici na ovaj način:

I. Medjuzemna cesta:

Sirmium (Mitrovica)
 Budalia (Martince¹)
 Spaneta (Baćince²)
 Ulmo (Tovarnik)
 Cansilena (Orolik)
 Cibalis (Vinkovce)
 Cirtisa (Djakovar⁴)
 Leucono (Gasinci)
 Picentino (Lonjica)
 Incero (Vetovo)
 Menneianis (Pakrac)
 Varianis (Kutina)
 Siscia (Sisak)

II. Posavska cesta:

Cirtisa (Djakovar)
 Marsonie (Brod⁵)
 Urbate (na ušću Vrbasa)
 Servitio (Stara Gradiška⁶)
 Ad pretorium (Dubica)
 Siscia (Sisak).

Starina rimskih na prvoj cesti izkopalo se je osim u Mitrovici i u Sisku još u Vinkovcih (Mom. III. p. 422) i u Vetovu (l. c. p. 507). Glede ove ceste opaziti nam je, da po Antoninovu putopisu (p. 125) polazila je od *Incero* u *Varianis* ne samo cesta kroz *Menneianis*, nego još jedna druga malko sjevernija, t. j. preko *Aquis Balissis* (Darugar), malko duža. Oko Djakova izkapaju se velečesto rimski noveci i vide se tragovi starodavnih zidina.

Na drugoj t. j. posavskoj česti našlo se rimskih starina i jedan nadpis u Brodu, i jedan rimski diplom ondje na blizu u Grabarju

¹) Hierosol. p. 562 *Vedulia*.

²) Raven. 4. 19. *Spanetatis*.

³) Hierosol. p. 562 *Celena*, Raven. 4. 19. *Ansilena*.

⁴) Raven. 4. 19. *Certisia*. Ptolem. *Κέρτισσα*.

⁵) Ptolem. *Μαρσόνις*, Raven. 4. 19. *Marsonia*.

⁶) Ptolem. *Σερβίων* (*Σερβίτιω*); Not. Dignit. *Servitio*.

(Mom. III. p. 422), te novaca i ostanaka starodavnih zgradjevina, grobova i t. d. u St. Gradiški i u Dubici, ovdje dapače i jedan olovni sarkofag, sada u nar. muzeju. Opazit je još, da Anton. putopis ne spominje *Marsonie*, te broji od *Cirtisia* do *Urbate* XXV milja, dočim Peutling. Tabla meće medj ova dva grada *Marsonie* sa daljinom od *Cirtisa* do *Urbate* LVIII milja (t. j. od *Cirtisia* do *Marsonie* XXV u od *Marsonie* do *Urbate* XXXIII); iz čega se jasno vidi, da je *Marsonie* iz Ant. putopisa izčezla s nepomuje prepisača.

Još nije sigurno, gdje je *Urbate* ležao. Pogledom na daljine gori označene *Urbate* imao je ležati na ušću *Vrbasa*. Ovoga je mienja i Mom. III. p. 422 gdje kaže, da je Otto Blau pomnjivo iztražio ove strane i stavio *Servitium*, gdje *Vrbas* utieče u *Savu* »sed fortasse probabilius ad confluentes eos collocabitur statio *Urbate* propter nomen, cum praesertim etiam fluvius nominetur *Urbatus* (Plin. 3, 25, 148) is ipse sine dubio, qui nunc dicitur *Vrbas*«. Uzme li se dakle, da je *Urbate* ležao na ušću *Vrbasa*, onda nije dvojbe, da je *Gradina* uz *Petrovoselo* spadala na *Urbate*, pošto ova leži prama onom ušću i veoma blizu.

S. L.

Rimski nadpis u Bosni.

TERM.

Vap. ploča izvan zida. Duga m. 0,81; vis. m. 0,46. Ugradjena je u crkvu *Hercega Stjepana u Goraždi*, t. j. s desne strane unutra kod otara. Ploča je u vrhu nešto radjena, al je obieljena, te se nepozna kakav je motiv na spomenutoj ploči.

I . O . M . COR

IAND . ARMIC .

SATVRNINVS .

CONS.¹⁾

Ploča vap. ugradjena u zidu. Duga je m. 0,75; vis. 0,47, t. j. izvan zida. U istoj je crkvi ova ploča u *Goraždi*, biva s lijeve strane otara, te je obieljena japnom kao i prva. Kod vrata s desne je strane u crkvu s dvora ugradjen *reliev*, te prestavlja *Merkurija* sprieda. *Merkurij* u desnoj drži kaducej, a u lievoj kao kratku toljagu (*klavu*). Obučen je u kratkoj haljini, a straga mu divski

¹⁾ Nadpis kod Grutera 18.6: *Ex voto suscepto aram consecravit. Alia ibidem 867. 5. — Ured.*

binjiš. Na glavi mu je laka kaciga sa sa strana, a krila (kao obično) povrh kacige, pa tako i na nogama. Na tomu je kamenu vapnenjaku (gdje je relief), vis. m. 0,47; šir. m. 0,20, izdubina vis. m. 0,67; šir. m. 0,44. Vid Vuletić-Vukasović.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

V. Viestnik God. XI. str. 50.).

LXI.

Tekst nadpisa po Dr. Ćiri Truhelki:

1. ВЪ НМЕ ОЦА Н СНА Н СВЕ-
ТОГА ДХА † СЕ ЛЕЖИ ВЛАТКО
ВЛАВНТЬ КОН НЕ МОЛШЕ
2. ИИЕДНОГА УЛОВЕКА Н (. . .
А ОБИДЕ МЛОГЕ ЗЕМЛЕ А ДОМА
ПОГНЕБЕ АЗ А ИИМЬ Н СИН Н
БРАТЬ
3. АИАНЬ . . ЗСНУЕ КАМН НЕГО
ВЪ ВОЕВОДА МНОГОШЬ С ЛЪ-
ЖИНА А БОЖНОМ ПОМОТЮ
Н КНЕЗА ПАВЛА МНЛОСТОЮ
4. КОН ЗКОПА ВЛАТКА ПОМЕНЗ
Б(о)ГА¹).

Po Vidu Vuletić-Vukasoviću:

- I) sa zapadne strane: ВЪ НМЕ ОЦА Н
s gornje strane: СНА Н СВЕГО ДХА АСЕ ЛЕЖИ ВЛАТКО
ВЛАВН
s istočne strane: ТЬ КОН НЕ МОЛШ^ε
- II) sa zapadne strane: ИИЕДНОГА УА ВКА Т^o
s gornje strane: АК МОГНА А ОБИДЕ МНОГО ЗЕМЛЕ
А ДОМА ПОГНЕБЕ АЗ

¹) Ovaj je nadpis uz *fac-simile* (nije strogo izveden) objelodanjen sadašnjom ćirilicom u „*Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*“ na str. 74 od Dr. Ćire Truhelke (kako gori), pa od g. Asbótha u djelu „*Bosnien und die Hercegovina, Reisebilder und Studien von Johann v. Asbóth, Wien 1888*“, te i u *Slovincu* god. 1884 (VII) br. 27. na str. 429. Usp. *Viestnik* (list Dr. Hoernesa i t. d.) god. 1886. str. 54—55.

s istočne strane: **СЕ ОСТА**

Б НИМА НИ СНА НИ БРАТА

III) sa zapadne strane: **А НАНЬ ЖСНУЄ КАМН НЕГО**

s gornje strane: **ВЪ КОЄВОДА МИОТОНЬ С ЛЪЖИЦА
БОЖНОМЪ ПОМ**

s istočne strane: **ОТЮ И КНЕЗА ПАВЛА МИЛОСТОЮ**

IV) s istočne strane: **КОИ ЖКОПА ВЛАТКА ПОМЕНЪ БГА**

Čita se:

1. V ime oca i sina i svego Dha ase leži Vlatko Vlavić, koji nemolaše
2. niednoga čovka tak mogna a obide mnogo zemle a doma pogibe az nima se osta ni s(i)na ni brata
3. a nan usiče kami negov vovoda Miotoš s Lužica božiom pomoćju i kneza Pavla Milostoj
4. koi ukopa Vlatka pomenu Bga

Ovaj je stećak s nadpisom na *Lagjevini* kod Rogatice (u Bosvi). Slova su s desne put lieve kao u zrcalu gledana, kad se knjiga okrene prama istomu.

Stećak je od vapnenjaka. U vrhu je ravan. Dug je m. 2,95; širok m. 1,12; visok m. 1,40; u zemlji je m. 0,66. Stećak je na podstavku. Podstavak je debeo izvan zemlje m. 0,37; širok m. 1,62. Na stećku nema obilježja osim nadpisa. U rieči **ВЛАКНТЬ** ono je drugo **К** ukresano naopako kao u svezi **ОВ**, al to nije. Po drugomu nadpisu ispada, da je pokojnik **ВЛАТКО ВЛАТЄВНТЬ**, a ne **ВЛАКНТЬ**, te se izgovara *Vlagjević*, jer je i sada poznato u Dubrovniku krstno ime *Vlagje*. Vovoda se zove **МИОТОНЬ**, a ne **МИОГОШЬ**, te se to može dokazati po drugomu nadpisu u *Seljanima* (selu kod Rogatice, na putu od *Višegrada*. Tu je ukopana **ГРЪБАУА ВО(ЄКО)ДЕ МИОТОНА**. (Usp. Slovinac god. 1884 (VII.) br. 21. str. 334.). *Lužine* su na nšću *Drežanke* (u Hercegovini), gdje su bili dvori *Vovode Masima i negoviju sinu* . . ., a poznato je i selo *Lužina* kod Fojnice put istoka, te je tu golem stećak i *gjedov-dô*, t. j. baština poglavice bosanske crkve. Ja sam na mjestu pročitao s *Lužica*. Zlamenite su one rieči nad crtom kao umetak: **АЗЪ НИМА НИ СНА НИ БРАТА**, a nad njima: **СЕ ОСТА**, t. j. da je sve koljeno š njime ongdje svršilo ongdje u crnu zemlju.

LXII.

Nadpis po Dr. Ciri Truhelki:

I.

ВЪ НМЕ ѠЦА Н СНА Н СВЕТОГА

II.

1. ДХА СЕ ЛЕЖИ ВОСВОДА МНОГОШЬ СВОИМЪ
2. КОН МЪ ПОСЛАЖИ ЖИВЪ А МРТВА ПОБНАЖИ БОЖИОМЪ
3. Н ПРАВИ ВОСВОДА МНОГОШЬ Н МНОГО Ѡ МОЕ РЪ
4. ОГЪ НЕБИ МРТВА НИ КРИВО ЖБИТЬ

III.

1. (С)ИНОМ СТЕПКОМЪ СВОМЪ
2. ПОМОЋЮ Н КНЕЗА ПАВАА МНОСТНОЮ
3. КЕ НА ЗЕМАН БИ . . . . . НИК

IV.

1. ГДИЪ ВЛАТКЪ ВЛАЖЕВИТЪ КОНЪ НОГЪ
2. АН СЕ КОПАТЕ НА ПАСЕМЪ . . ТОМЪ¹⁾

Po Vidu Vuletić-Vukasoviću:

- I) Sa zapadne strane: † ВЪ НМЕ ѠЦА Н СНА Н СВЕТО
s donje strane: (ГА) ДХА СЕ ЛЕЖИ ВОСВОДА МНОГОШЬ
СВОИМЪ
s istočne strane: (С)ИНОМЪ СТЕПКОМЪ СВОМЪ
s gornje strane: ГДИЪ ВЛАТКЪ ВЛАЖЕВИТЪ КОНЪ НОГЪ
- II) s donje strane: КОН МЪ ПОСЛАЖИ ЖИВЪ А МРТВА ПОБНАЖИ
БОЖИМЪ
s istočne strane: (П)ОМОЋЮ Н КНЕЗА ПАВАА МНОСТНОЮ
s gornje strane: АН СЕ КОПАТЕ НА ПАСЕМОМЪ
- III) s donje strane: Н ПРАВИ ВОСВОДА МНОГОШЬ Н МНОГО Ѡ
МОЕ РЪ
s istočne strane: КЕ НА ЗЕМАН БИ А Ъ НИ ѠСЕННИК
s donje strane: ОНЪ НЕБИ МРТВЪ НЕХ ГА ЖБИТЬ . . . .

¹⁾ Ovaj je nadpis uz neke nedostatke prije objelodanjen u „Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“ na str. 76 od Dr. Cire Truhelke (kako gori), pa od g. Asbótha u djelu „Bosnien und die Hercegovina, Reisebilder und Studien von Johann v. Asbóth, Wien 1888“, te i u *Slovincu* god. 1881 (IV.) br. 3, str. 45 i god. (u Slovincu) 1884 (VII) br. 28 na str. 446.

Čita se:

1. † V ime tca i sna i sveto(ga) Dha se leži voevoda Miotoš, svojim (s)inom Stjepkom svomu gdnu Vlatku Vlagjeviću kon nogu
2. koi mu posluži živu a mrtva pobiliži božim (?) pomoćju i kneza Pavla milostiju aise kopaite na plemenitom
3. i pravi voevoda Miotoš i mnogo o moe ruke na zemli bi a
^t
 ja ni oenenik on nebi mrtv neh ga ubit . . . .
^p

I ovaj je stećak s nadpisom na *Lagjevini* kod Rogatice (u Bosni). Stećak je od vapnenjaka poput ploče. Dug je m. 2,64; šir. m. 1,70; visok m. 1,07, t. j. s podstavkom je izmjerena visina. Podstavak je visok m. 0,36; širok m. 0,18. Na stećku nema nikakva obilježja osim nadpisa. U prvomu su nadpisu slova s desne put lieve, a u ovomu su udarena pravilno, al rek bi, da su od iste ruke, tako su slični potezi. Ono je pisano navlaš s desne put lieve, da bude nadpis kao kakva zagonetka. Sličan je nadpis na *Gorici* kod Stoca (u Hercegovini), biva slova su preokrenuta na različit način. U rieči **БОЖИМЪ** propušteno je **О**, a **ПЛЕМЕТОМЪ** je skraćeno, te se ima popuniti **ПЛЕМЕНТОМЪ** (t. j. zemljištu, biva *plemenitoj baštini*). Rieč je **ПОБНАНЖИ** od **БНАНГЪ**, t. j. *postavi biljeg* (stećak, kamen i t. d). Rieč **ОПЕНЕННИК** se može usporediti sa današnjijem *opna* i *opanak* (Vidji Korieni Gj. Daničića na str. 281), te znači: a ja nijesam bio dostojan, da budem ni njegov *podplat* (t. j. od crevalja). Rieč **НЕСХ** je mješte **НЕСГО**, te rek bi pogrešno ukresana, kao i **НСКЪ** (Usp. »Рјечник Ђ. Даничића« na str. 136).

LXIII.

1. **МЦА МАРТА АИ ПРЪСТАВИ СЕ** (U svezi **МЦ**, **АР**, **ПР**, **АВ**).
2. **РАБА БЖИНА МРНЪ А ЗОВМЪ ДВЦА ППА** (U sv. **АБ**, **АБ**, **МР**, **МЪ**).
3. **ДАБИЖВА ПОДРЪЖНЕ** (ВА U sv. **АБ**, **АВ**).
4. **МЪ** ^Т **С** **Х** **Л** **О**

Čita se:

1. Mca Marta 11 prjestavi se
2. raba bžia Mrija a zovm dvca popa
3. Dabižva podružie va
4. lje 6639 (po Hr. 1131).

Za rieč ДѢВЦА usp. *Рјечник из књижевних старина српских* написао Б. Даничић, на стр. 325, те значи *virguncula*. У споменици је рјечнику *Dabiživ*, те га се може успоредити са ДАБИЖВА = Dabiša(?). За rieч ПОДРЪЖИЕ usp. споменути рјечник на стр. 355 под ПОДРОЖИЕ = *conjux*.

Овај је споменик на *Vidoštaku* код Стôца (у Херцеговини). Надпис је био објелоданjen год. 1884 у *Viestniku* на стр. 75—76, ал је била погрешеана година, што је најглавније, па и двије rieчи погрешно су штапане. Исти је надпис штапан год. 1871 у »*Гласнику Српског ученог друштва*« у св. XXIX (старога реда) на стр. 186—187, ал дакако уз неколико знатнијех погрешака. Овај је надпис од велике зламенитости, јер спада најстаријој нашој доби

LXIV.

ПЕРА МАТЕР ФРА ШН
МЪНО□А КОНА ЗАСПА Ж
ГОСПОДИНЪ
НА 1779

Cita se: Pera mater fra Ši-
munova koja zaspа u
gospodinu
na 1779

Овај је надпис ударен на камен вар. вис. м. 0,78; шир. м. 0,37; дебео м. 0,20. На камену је оскочен крст висок м. 0,49; у перима му м. 0,36. Овај је камен doneшен из Банје Луке, а сада је у авлији Симе Дунђеровића у Сарајеву. Својина је г. Милутина Кukuljeвића-Сакциnskoga. Надпис је примјер fratarsке bosанџице, која је слична полјиџкој, те би користило, да се штампа и facsimile.

LXV.

1. ИЗЪВОЛЕНІЕ · ОЦА · И ПОСПИШЕНІЕ, СНА · И САВРЪШЕНІЕ ≈ СТАГО ДЪХА.
2. БОЖЕ · СТАНИ · ХРАМЪ · БЛАГОВЪЩЕНІЕ ПОПИСАСЪ · И СА КРЪШН СЕ · · ·
3. МЕСЕЦА · МАИЪ · Ё · ДАНЬ · ВА ЛЕТО · З Р ЗІ: ПОВЕЛЪНІЕМ · ЕРМОНАХА:.
4. ИГЪМНА · САВЪ · ПОТРЪДН · СІЕ · ПИСАНІЕ ≈ ТЕРМНА · МАЖН = І ПААТІ · БЪ · ДА ГА П = У св. прво АГ у ДА ГА.

Cita se:

1. Izvoleniē . ōca . i pospišeniē , sina . i savršjenje = stago Duha
2. Bože . stavni . hram . Blagovještenie popisje . i savrši se . .
3. Meseca . Maija . 5 . dan . va leto . 7117 (t. j. po Hr. 1609) . : .
poveljeniem . ermonaha . :
4. Igumna . Sava : potruđi . sje . pisanje = jermona . Maxi = j
platj . B . da ga p̄ (t. j. Bog da ga . prosti) .

Ovaj je nadpis u Žitomišljicu (u Hercegovini, kod Mostara) unutra nad vratima crkve onoga čuvenoga manastjera. Nadpis je liepo popisano, te je u dulj. m. 0,86; vis. m. 0,15. Ovo je slavna zadužbina Miloradovića, te i danas na daleko se čuje radi dragocienijeh knjiga, crkvenoga posudja i t. d. Usporedi opis i popise od N. Dučića u *Magazinu srpsko-dalmat.* od god. 1861 str. 51.

LXVI.

МИРОСАВ (u sv. КР) СНАХА

U crkvi je u Žitomišljicu bila na zidu, s lieve strane vrata, slika *Mirosava Miloradovića*. Živopis je po crkvi počeo strašno opadati radi vlage, pa su jeromonasi ponovili crkvu, i tako je nestalo toga drevnoga živopisa, te i spomenute slike. Po sreći je činio starešina manastjera fotografati, te se tako u biblioteci barem uzdržala fotografija i neka nova uljena slika, što ju je, doduše slabo, naslikao nekakav slikar iz Makarske. Miloradović (po fotografiji) kao, da drži na ruci (kao *klitor*) žitomišljicu crkvu. U pokorničkoj je dugoj dolami. Na glavi mu je kao *okrugli klobuk ili kalpak*¹⁾, a to u znak pokore. Mirosav je u položaju, da *prilaga priloge crkvi*. Uz sliku je s gornje strane udaren spomenuti nadpis, te mi nije poznato, jeli još štogod bilo uz klitorovo ime i naslov mu. Vj. Klaić u djelu *Bosna na str. 203* piše o Mirosavu: »Liepi i prostri samostan²⁾ ovaj sagradio je god. 1585. hercegovački spahija

¹⁾ Ovakijeh je okruglijeh kalpaka i na starobosanskijem stećcima, te jih nevješti ljudi zovu *galičkijem*, a spominju se i u pjesmi.

²⁾ U manastjeru je u Žitomišljicu dosta drevnijeh knjiga, te se većinom čuvaju u crkvi, pa bi bilo sgodno, da se i one prenesu u biblioteku. U biblioteci se čuvaju dragocieni predmeti, te ima dosta i knjiga. Ovgdje mi je uzgrede spomenuti sljedeće stvari: a) Sbirka krasnijeh drevnijeh krstova. b) Vladičeska štaka spletena od srme. c) Golem rog od jelena. Po prilici je dug m. 1,50. Iskopali su ga u Popovu (u Hercegovini) iz

Miroslav Miloradović, te ga je nadario mnogimi zemljama, i izhodio u turskoga cara potvrdu svojih zadužbina. Kasnije podje isti Miloradović u Rusiju, gdje je porodica njegova stekla velikih zasluga i imetka. Najstarije je prezime Miloradovićima *Hrabreni*, a to je zabilježeno u *Opštaku na Zavali* (u Popovu) i u prvoj, biva najstarijoj, zadužbini Miloradovića na *Ošenićima* (kod Stôca, u Hercegovini), gdje su *Hrabrenovi stolovi* i *Hrabrenov greb* pred crkvom.

LVVII.

S lijeve strane:

Čita se:

Maistora Vukašina
ot manas(ti)ra
Rahovice

Ovaj je nadpis sprieda na četverouglastu pilovu (pilastru). S desne je i s lijeve krsta, prama perima, po cviet od četiri listka, pa opeta dva uniže ispod rečenijeh. Na pilovu, na podvratniku kapitela, su s desne i s lijeve po dvije jabuke, a poviše njih kao po dva pupka skupa skopčana. Na svakoj je čošci pilova po golema kruška, biva u sve četiri. Na lievoj je strani pilova:

ВЪ ЛѢТО ꙗ̄ ꙗ̄ ꙗ̄ ꙗ̄ | Čita se: V ljeta 7217 (po Hr. 1709)
ПОСТАВИШЕ СЕ | postaviše se
СН ~ СТМН | sji ~ stlpi

Ono sam drugo $\overline{З}$ uzeo kako $\overline{С}$ (200) jer, kad bi ga se uzelo kako $\overline{Р}$ (100), onda bi bilo 7117 (t. j. po Hr. 1609), biva prije sto godina. Od prvoga su mnjenja i jeromonasi u Žitomišljicu, biva, da su oni *stlpi* iz novije dobi. Tako je *majstor Vukašin od munastjera Rakovice* živio u početku XVIII v.

duboke jame. d) Kalpak od gvozdja. Visok je m. 0,30. e) Nadramenice od gvozdja. f) Nadlaktice (po dvije) od gvozdja. g) Bakrač (drevna posuda za kuhanje od mjedi). Ova su četiri posljednja predmeta iz pećine više Zatona blizu Bune (kod Mostara, u Hercegovini). Spomenuta je pećina u brdu, te se ispred nje svalio kamen, pa su se tako tu našla četiri spomenuta predmeta, koja zaslužuju osobitu pažnju radi primitivnoga oblika, te je željeti, da se potanko prouče. (Predmeti su bez dvojbe iz željezne dobe. — Ured.).

Ovdje mi je opeta napomenuti, da su pilovi četverouglasti, a to radi obilježja, jer je na stranama simboličkih znakova kao i na starobosanskim stećcima, te su s toga ovi žitomišljčki pilovi i zlameniti.

Prvi je pilov (na njemu je nadpis) straga narešen sa sedam koncentričkih zvijezda spojenijeh u kolobaru. Svaka zvijezda ima po šest zraka. Kod opisanoga je kolobara, s desne i s lijeve, po kolobarić koncentričkih zvijezda od tri zrake. Spomenuta su dva kolobarića u viencu od zraka, t. j. svaki pojedini. S lijeve je strane stupa kolobar od trinaest koncentričnih ruža, te izgleda poput krsta. Oko kolobara je, s desne i s lijeve, po golemu ružu, te se svršuje kao u krst, a krst je u dnu spojen za opisani kolobar presječijem viencem. Nadstupina je vis. m. 0,26; šir. u vrhu m. 0,60. Podstupina je (bez podstavne je ploče) vis. m. 0,30; šir. m. 0,61.

Na drugomu je pilovu sprieda čovjek. Zapeo je strielu za tetivu. Oko glave mu je samurli-kapa poput torca. Za kapom mu je šest perjanica. Na junaka je napala zvier, t. j. izplazila je jezik, a zakovrcala rep, te nahrupila prama junaku. Opeta prama junaku leti s kraja put lijeve strane grabežljiva ptica, te se spustila, kao, da će slećeti. Na svakoj je čošci pilova po cviet usadjen u grastu, t. j. u sve su četiri. Svaki je cviet na tri listka, te se nije dobro razpupčio. Na desnoj je strani pilova jelen put desne, a naniže ispod njega put lijeve ovca. U istomu je redu jelen na mjestu. Ovca ostaje prvomu jelenu s lijeve. Straga je na pilovu u lievomu kutu kao sokô okrenut put lijeve, a s desne je strane, u gornjemu dielu, golubica okrenuta, s protivne strane, t. j. put desne. U dnu, t. j. uniže, s lijeve strane pješi jelen put desne. Na lievomu je polju (strani) dostignuo, s desne strane, sokô golubicu, te se vrenuo ispod nje, pa se izvratio i hoće, da je pandžama (noktima) prikolje. Malo naniže huće se sokô (krunica mu je, t. j. perjanica na glavi) za golubicom, a golubica se udaljila. Sve su ptice sklopjenijeh krila. Kod ovoga je obilježja naprieda (u više) pas dostigao zeca (zec bježi put desne), te hoće, da ga prihvati za hrbat. Pas je zakovrcana repa, produljasta tiela, a oko vrata mu ogrlica, te je zaključiti, da je hrt. Ispod psa, put desne, bježi životinja kao lisica. Nadstupina je visoka m. 0,27 $\frac{1}{2}$: šir. m. 0,61. Podstupina (podstavna joj je ploča utonuta u zemlju) vis. m. 0,30; šir. m. 0,61. Nadstupine sam mjerio bez vienaca. Pilovi su od vapnenjaka. Ovo simboličko obilježje usporedi s obilježjem na stećku na Brot-

nicama, u Konavlima (V. Viestnik, 1887 str. 90—92). Zasluđuje, da se narišu ovi pilovi, jer imaju osobit starobosanski tip.

LXVIII.

1. † СІА ПЕТІХЛЕБНИЦА МОНАСТІРА (u sv. ТН, НИ, ТНР.)
ЖИТОМНСАНТЬ ОКОВАСЕ НАСТО
2. ІАНИЕМЪ ХАХИ ІЕРЕМНЕ ІЕРМОНАХА (u sv. ІАН, МЪ, МН)
ТОЄЖДЕ ОБИТЕЛЬ
3. ИКОГ ДА БЕШЕ ѿ САРАЄВЪ ПЪТНИКЪ (u sv. ИК, АР, НИК)
И : БИСТЪ ЦЕНОЮ : ІД : U sv. ИБ
4. АСПРИ ЛЪТО РО ХВА : $\overset{\pi}{\text{A}} \overset{\sigma}{\text{X}} \overset{\text{C}}{\text{H}} \overset{\text{D}}{\text{A}}$: (u sv. ПРН)

ѿ МЕСЪ САРАЄВЪ

Čita se:

1. † Sja petihlebnica monastira Žitomislić okova se nasto
2. janjem hadži Jeremie jermonaha toezde obitel
3. ikog da beše u Saraevu putnik i bist cenouju : 14 :
4. aspri ljeto ro Hvs : 1684 : u mesu Saraevu

Ovaj je nadpis na srebrnoj petohljebnici. Nadpis teče naokolo petohljebnice. Promjer joj je m. 0,25; a na gornjoj česti promj. m. 0,14. Ovgdje mi je uzgrede spomenuti tri krasne čaše izradjene majstorski u filigrani. Oko čaša su svetitelji, te je djelo od XVII v. Sada je u crkvi u Žitomišljicu. Vid Vuletić-Vukasović.

K r i t i k a.

(Nastavak. Vidi str. 50).

Meni je nepoznato, rad njegove skupoće i rad moje daljine od znanstvenijeh središta, omašno i zlamenito djelo F. Laya o jugoslavenskim uresima narodnog domaćeg i umjetnog obrta, ali g. Buliću imalo je biti svakako poznato i stojati mu pri ruci u obragjivanju ove česti njegove rasprave. Naš narod, kao što je u pričama i pjesmama sačuvao uspomenu prvobitnijeh svojijeh vjerskijeh osvjedočenja, drevnijeh svojijeh junaka i povjesničkijeh dogagjaja, tako je još mnogo bolje i jasnije na svojoj nepromjenjenoj nošnji, na ćilima, torbama, na sviralama, preslicama, vretenima, na pokujstvu i na ostalijem predmetima, što su u odnosaju sa domaćijem životom, sačuvao motive svoje bogate ornamentike. Tijeh motiva cijenim, da će biti krasan bir u Layevoj knjizi, pa mislim, da se nebi snjelo ništa da piše ob ornamentici našega naroda bez pomoći toga djela, koje bi trebalo da bude temeljem i ishodištem za dalnje istraživanje i za prikupljanje nova gradiva iste struke. Počeci kulturnoga razvika kod svijeh

su naroda jednaki. Prvi tehnički proizvodi jesu jim *tekstilni*: pletivo i tkanje, t. j. slaganje naravskih proizvoda, koji se mogu lako da pregiblju, savijaju i prepliću, i njihova uporaba za prve životne potrebe. Redom druga vrst proizvoda jesu *tehtonski*, i to od mekšeg gradiva, što ga je lako dobiti, kao što je drvo. Gjegod je drvo zamjenivalo pletivo ili tkanje, naravski je bilo, da je primalo na sebe one motive uresa, kojijema su oči naroda obikle bile od onog vremena, kad je za iste svrhe najviše upotrebljavao pleter i tkanine. Iz drva prelazili su pak malo a malo ti oblici i na kamen, koji ga je zamjenio u graditeljstvu. Nego, na putu napredovanja i sve to opširnijega uljudbenog razvijanja, obraćala se pažnja naroda još i na one pojedine predmete iz naravi, što su ga najviše zanimali, te je nastojao, da jim oblike prenese kao ures na rukotvorne predmete, i tako su postajale druge dvije vrsti uresa: *bilinski* i *životinjski* ili *figuralni*. Pošto je u prvijem vjekovima nakon svojega doseljenja na jug naš hrvacki i srpski narod, gubitkom svoje političke samostalnosti, bio obustavljen na stazi svojeg umjetničkog razvitka, to je on ostavio u spomenicima, kao što su kninski, a sačuvao u domaćem obrtu jasan i vidljiv trag stepena, do kojega se u vlastitoj svojoj narodnoj umjetnosti bio uspeo do XII. stoljeća potla Isukrsta.

Ovijem načinom tumačim ja motive spletenijeh, zauzlanijeh i protkanijeh trakova iste širine, što se nahode na novo-otkritijem zlamenitijem kninskijem ulomcima. Ja te motive zato nevolim zvati *mističnijema*, pa neka su jih slobodno tako prozvati duhoviti Francuzi. U tijem motivima nazire se samo stanovit, općenit stepen razvitka umjetnosti u svakoga naroda. Ako tjih motiva ima i na talijanskijem, i na francuskijem spomenicima, što jih napominje g. Bulić, ako jih ima na mauričkijem u Španjolskoj, na rumunjskijem, armenskijem i georgijskijem malo da ne iz istog zemana, svemu tomu uvigjam jedan jedincati te isti uzrok. Taj prvobitni način ornamentacije pojavlo se je na crkvama, tjem i najsajnijim i najtrajnijim spomenicima kršćanstva, netom su jih počeli graditi svojijem rukama iz istoka u Evropu doseljeni narodi, koji se svi od prilike nahogjahu na istom stepenu kulturnog razvitka. Takova dakle ornamentacija nije posebna svojina nijednoga naroda, već je svjema uopće zajednička. Ona nije, kako piše g. Bulić, da „njeni spisatelji hoće“, „porjeklom ni iz Švedske ni iz Irske“ niti je samo „osebujština starih Kelta“, niti „je osebujština germanskih naroda, te preko Langobarda doprla u umjetnost evropejsku“, niti je „to narodno obilježje starih Gala“. Svikolici narodi na svijetu imali su na onom stanovitom stepenu umjetničkog razvitka te vrsti uresa, a imaju ga neki još i sada. Eno jih urezanih na starinskijem predmetima Feničana, Asiraca, Kelta i Grka, a eto jih sada opažamo na tijelu, na oružju i na lagjama divljijeh stanovnika otoka Velikoga Oceana. Ljučki duh razvijao se je i razvija se još i dan danas vazda polag istijeh općenitijeh zakona.

Meni se čini, da nije ni to što se čini g. Buliću, da se „poraba tako zvanoga mističnoga motiva opaža“ „samo kod naroda kršćanskih i to u doba, kad je vladao njihovim zemljama mir, glavni uvjet za razvitak umjetnosti“. Mir istina da je glavni uvjet za razvitak umjetnosti, ali je

politička sloboda još zlamnitiji uvjet, pa bez nje nije ni sam mir dostatan. Sam je g. Bulić u svojem govoru izrečenom u prvoj glavnoj skupštini „Starinarskoga kninskoga društva“¹⁾ dne 3 srpnja 1887 rekao, da bez političke slobode „kako nam poviest svih naroda kaže, nema u narodu na nikakvom polju nikakvog napredka“.

Motiv spletenijeh trakova neopaža se *obilno* upotrebljen nego samo kod *varvarskih* naroda, koji su primili kršćanstvo, a ne i kod *obrazovanih*, kao što su bili Grci i Rimljani, jer su ovi nakon pokršćenja upotrebljavali na svojijem kršćanskijem spomenicima takogjer i neke od svojijeh surovijeh pradjedova baštinjene motive pletera, ali *obično* iste one motive bilinskog i figuralnog uresa, što su jih i od prije posjedovali, uza sami dodatak strogo kršćanskijeh simboličnijeh uresa i uz prilagodjenje starijeh motiva novijem potrebama.

Što g. Bulić piše, da kompozicija motiva spletenijeh trakova „u osnovi nije no daljni razvitak već odavna rabljenih starokršćanskih motiva“, i da taj „motiv nije ino, no puniji i razvijeniji tip već davne starokršćanske kompozicije“, i još da „porjeklo tomu motivu moramo tražiti jedino u starokršćanskoj umjetnosti, a ne u osebujštini ma kojega naroda“ tumači se takogjer gori istaknutom mišlju, da su taj motiv upotrebljavali svi varvaraki narodi, netom su nakon svojega doseljenja u Evropu primili kršćanstvo i stali da grade crkve i da prave druge predmete crkvene službe. Porijeklo tomu motivu nije dakle u starokršćanskoj umjetnosti, već na onom stepenu umjetničkog razvitka u Evropu doseljenijeh naroda, na kojemu jih je zatekao oživljujući duh kršćanstva, koji je njima dao samo potaknuće, da iznesu na vigjelo blago umjetničkijeh pojmova, što jim je do tada skriveno bilo u skromnosti domaćećeg života. Kako je koji narod primao kršćanstvo, onako je i iznašao na crkvama i crkvnijem predmetima na vigjelo prvobitni svoj način kićenja. Naš je narod odnosno kašnje primao kršćanstvo, pa mu se je i zato kašnje desila prilika sa drvenijeh i pletenijeh ili otkanijeh predmeta da prenaša urese na kamen onako, kao što jih sad radošću vigjamo na dragocjenijem ulomcima kninskijeh iskopina. *Starokršćanskijem* se mogu dakle zvati slični motivi pletera, što se nahode u Italiji i u drugijem zemljama prema ovijem našijem hrvackijema samo u toliko, u koliko potiču od naroda, koji su nekoliko vjekova prije našega primili kršćanstvo, jer su se prije našega i doselili na jug, ali se zato ipak nemogu da smatraju porijeklom ovijeh našijeh, što no se javljaju u istijem prilikama, ali samo kašnje, u usporednu teku razvijanja. Oni su starokršćanski za njih, a ovi su za nas. Stoga i ako oni nijesu isključiva naša osebnost, jesu ipak svojina našega naroda, kojom možemo i smijemo da se ponosimo, i koju treba da ispitujemo pomnjom i napetom pozornošću, jer i ako jesu ovi motivi svikolici megjusobom slični, uopće govoreć, nijesu ipak tako samovoljno ni besmisleno sastavljeni, da se nebi dali megju sobom razlikovati, klasifikovati i dovesti do nekog sustava. Samo kad jih tako budemo poredali, proučivši jim sklop do najsitnijih potankosti, bićemo u stanju, da jih strogo znanstveno prispodabljamo s onijema, što se nahode

¹⁾ Izvješće starinskoga kninskoga društva 1888. Str. 21.

u drugijem zemljama i što potiču od drugih naroda, pa ćemo vrlo lako u sličnosti otkriti i razlike, te uhvatiti kraj ovoga do sada samo zamršenoga klupka, i razumjeti, kojoj uprav vrsti tih pletera je više naginjao ukus našega naroda, koji li je uprav strogo *hrvacki*. Ako drugijem narodima nije bilo stalo do sada, da se prime toga posla, već su Nijemci n. pr. prosto tvrdili, da je pleter trakova germanski motiv, i ako su na svojem sada zemljištu našli dosta kovinskih spona i drugih predmeta¹⁾ urešenijeh pleterom, o kojijema nehotice i sami ispovijedaju, da su pripadali onijem starijem Slavenima, kojijema su oni pomeli već svaki trag, lako se može opravdati. Taj posao bi za njih imao tek strogo znanstvenu arheologičko-umjetničku zlamenitost; ali za nas nije tako. Kninski ulomci potiču od našijeh pradjedova, to je stvar jasna, to uam niko neće zanijekati, jer od sedmoga vijeka pa do današnjijeh dana samo je naš hrvacki narod stanovao u Kninskoj okolici, pa isti taj narod čuva na predmetima svojeg domaćega obrta iste one ornamentalne motive, što jih je naslijedio od pradjedova svojijeh. Ta nas okolnost s jedne strane potiče na spomenut posao, a s druge nam obećaje potpore i olakoćenja u tom mučnom istina, ali blagorodnom, rodoljubivom pregnuću. Ko se zauzme oko toga ispitivanja treba svakako da ima pred sobom spom. Layevo djelo, pa i sam da putuje kroz narod i da prikuplja narodne motive uresa, osobitijem obzirom na različite načine pletera. Ja bi se sam dragovoljno latio toga rada, ali mi toga nedopušta moja učiteljska služba. Tomu bi se hoćela osoba posve slobodna, a viješta crtanju i umjetničkoj arheologiji, jer je rad to, koji se nebi mogao da izvrši ni u mjesec ni u dva, već samo u više godina dana.

(Slijedi.)

F. Radić.

D o p i s i.

Knin, 20. svibnja 1889. — Veleučeni gospodine! Ova je godina 1889 sretnije od prošastih starinarskomu društvu započela, jer se dobar broj rodoljuba srđeno odazvao i zauzeo na njegovu korist sa svih strana hrvatske domovine. Neki obilatimi milodari, drugi kao članovi utemeljitelji treći kao prinosnici, dobar ih broj kao društveni povjerenici; svi kao péele radilice doprinose u ovo ulište slave i narodnoga ponosa.

Kao odjek onoga oduševljenja, društveno upraviteljstvo pridvojstručilo je svoj mar i rad, i najsajjniji uspjeh dostignulo. Štovani čitatelji dobro se sjećaju narisa priloženih liepoj i mudroj razpravi veleučenoga Bulića, lani od naše Akademije pečatanoj, narisa koji su iznenadili i začudili učenjake starina! Danas možemo s ponosom pokazati našu sbirku svake vrsti predmeta kašnje nadjenih, prama kojimi, oni pečatani u spomenutoj knjizi nisu nego jedan mali dio.

Velika se radnja obavila u Biskupiji na groblju Sv. Luke, gdje su razkriveni zidovi veličanstvene stare crkve na tri broda sa predvorjem, triputa veće od one na kapitolu i druge na stupovih. Ta je crkva puna

¹⁾ Schnaase-Gesch. d. bild. Künste. Sv. III, str. 595.

grobova i u predvorju izmedju grobova nadjen je jedan *sarkofag*; nadjeno je preko pedeset komada ornamentike sa prebogatimi motivi različitih narisa i uresa; nadjeno je mnoštvo komada nadpisa, po kojih bih rekao, da je u onoj crkvi bio arkiv narodne poviesti, ali na žalost! kako je crkva vatrom spržena, tako ogorjeli mramor i razne vrste kamenja, većom je stranom razdrobljeno i razkomadano, da se mučno može sastaviti smisao nadpisa. Nadjeno je rimskoga sloga nadgrobna, arkitrava, kipova i ornamentike, ali najveće našega hrvatskoga narodnoga sloga. Velimo *našega*, jer nam se još neda vjerovati, da bi to bio slog Longobarda iz dobe Karlovinga; jer nam se čini, da bi oni bili u svojoj otačbini ostavili veći broj spomenika, kada u samu Kninu ima ih veće nego u svoj Italiji, Francuzkoj i Njemačkoj. Naši gradovi pri moru, puno napredniji nego su hrvatski bili, u svojih gradjevinah ne održaše biljega onoga sloga, s kojim obiluje naš Nin, Biograd, Knin i sama sela Kotara i Bukovice kao i Solinskoga polja. Sve kada bi se taj slog od Longobarda začeo, stanovito je, da se je u našoj Hrvatskoj razvio i oplemenio. Da se uvjerimo o bogatini ovog sloga spomenuti ćemo, da samih stubovnih nadglavaka (*copitelli*) biti će do 15 različitih vrsta, a narisa u prepletajih, kolobarih, pticah, živinah, granah i cvietovah, zar koliko je komada, onoliko je različitih motiva.

Izvan kamenih spomenika, nadjen je dobar broj kovina: novaca, prstenova, naušnica, od srebra pozlaćenih oprava, i nakita izvrstne radnje, što će pokazati napredni stepen onih doba, zanata i radnje u našoj domovini. Nadjeno je gvozdenih predmeta, ključa, čavala i halata, u porabi onoga vremena, te se možemo stalno nadati, da, ako bi do sada nadjeni predmeti mogli u svakom i najobilnijem muzeju sačinjati dičan osjek naše domovine, kada se iztraže druga mjesta i sabere silno arkeologično blago, koje je društveno upraviteljstvo na mnogim mjestim u Dalmaciji spazilo, moći ćemo skupiti u hrvatski muzej preobilnu sbirku narodnih predmeta.

Skoro obadjosmo ruševine starih hrvatskih gradina Otona, Tuklaca u Plavnu i Kegljevića grada u Mokrom polju, i kod svih tih mjesta namjerismo se na davna grobišta, crkvine i manastirine, gdje opazismo komada ornamentike od IX. do XI. vieka, kojom su se Hrvati dičili za narodne dinastije, što još bolje potvrđuje starinu tih gradova i njihovih stanovnika, kao i naprednu prosvjetu puka. Mi se opet obraćamo srcu Hrvata, koji ljube svoju domovinu i njezinu slavnu prošlost, i vapijemo: *narode pomagaj!* Pruži sredstva, da se sagradi hrvatski muzej u Dalmaciji, u koga ćemo sahraniti ostanke slavne domovine naše, koji no će glasno posvjedočavati svima i svakomu, što je Hrvatska bila, i da je i Dalmacija hrvatska domovina.

Kninsko starinarsko društvo najvećom ljubavi, i postojanosti stupa napred, a uspjeh svud ga sretno prati; ono zaslužuje pouzdanje rodoljuba i pomoć celoga naroda.

Kada se protraži groblje Sv. Luke u Biskupiji i razčiste zidovi one znamenite crkve, koja ako se dokaže, da nije stolna Sv. Marije, koju toliki povjestnički podatci spominju, istinito je, da je jednako veličanstvena bila, kako dokazuju do sada izkopani spomenici ornamentike i nadpisi odnosni

na Bogorodicu. Uz ovu crkvu stajala je neka velika sgrada, puno veća od same crkve, koja će se jedino moć označiti, kada se razčiste temelji i prosudi sva osnova sgrade.

Pošto je bilo nešto zaprieka, da se dovrše te odkopine na Kapitulu, one su srećom poravnate, te će se ondje nastaviti radnja i dogotoviti ove godine. Narode do tebe je da se uspješno prosliedi! F. S. Z.

U Korčuli, dne 1. svibnja 1889¹⁾. — Veleučeni gospodine! Kod manastjera Žitomišlića (blizu Mostara), prama staciji su dva starobosanska spomenika. 1. Stećak od vapnenjaka na podstavku. U vrhu je ravan. Na nogama je bassor, t. j. igraju karmine (kolo) tri junaka. Svakomu je na glavi zašiljen kalpak, a obučeni su u kratkoj dolami. Igraju kolo s lieve put desne, biva s naopaka. U ruci su jim, držeći se u kolu, kao po tri jabuke u obliku djeteline. Kolovodja sam drži u ruci tu kitu. Na glavi stećka igraju žalostno kolo četiri ženske, te su svčđno uhvaćene kao i muški, a u ruci drže kite. Ispod nogu jim je za obrubak uže. S donje je strane stećka lov na jelena, biva junak je na konju, te je položio koplje, pa hoće, da sgodi jelena. Jelen bježi put desne, al ga dočekuje drugi junak na konju, koji jezdi put lieve, i pogadja jelena kopljem u gubicu. Prvomu je junaku o bedri mač, a na glavi oštruljast kalpak. pa tako isto i drugomu. S gornje je strane stećka, u prvomu redu put desne junak pješe. Na glavi mu je oštruljast kalpak, a o bedri kao topuzina. Zapeo je strielu za tetivu, pa čeka tri jelena, a oni idu prama njemu put lieve. Povrh jelena je opeta kao kolo od sedmero ženskih, biva vide se dobro povrh prvoga jelena dvije ženske, a povrh zadnjega tri. Na drugomu je razdjelku (razdjeljak je poput užeta ispod obruba) isto kolo, ali je u kolu šest ženskih. Ovo kolo izgleda kao da ženske stoje na jelenima. Uniže je naokolo stećak obrubljen užetom, a povrh užeta je unaokolo ures od granja djeteline. 2. Ogromna ploča od vap. Prosto je obrubljena obrubom poput pruge i liepo urešena liščem djeteline. Nad pločom je usadjen golem krst, a u vrhu mu ruža od četiri listka, slabo ukresana. Narod priča, da je pod pločom ukopan *Joban Rajković*.

Kod Mostara je put sjevera $\frac{2}{3}$ sah. hoda jahudijsko greblje. To se mjesto zove u *Zaliku*, te je tu u sve devet starijih stećaka. Zahudijski su stećci ukresani poput starobosanskih, al su manji. Podstavak je skupa sa stećkom, te je veoma širok i golemiji od starobosanskoga. Ovgdje se svaki stećak svršuje u trostan ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Ovgdje je na svakomu stećku na zapadnoj strani jahudijski nadpis, te su slova velika. U greblju su i dva nova jahudijska stećka, te su različiti od starijih, biva nesvršuju na oštro šljeme, nego jim je svedenije kao površnica na kućama. I na njima su nadpisi, te je na jednomu sviećka godina, arabskijem brojevima, 5645. Ovaj posljednji stećak najbolje se približuje starobosanskijem stećcima. Stari su stećci od krupnoga kamena žrvnjaša, a oko Mostara od toga kamena nema stećaka. Ovi su jahudijski stećci u toliko zlameniti, jer su kašnja imitacija starobosanskih stećaka, te je ovo znak, da su se starobosanski stećci dizali i po jahudijskomu

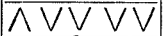
¹⁾ V. Viestnik 1889, str. 60.

doselenju iz Španjolske, jer se jahudija najbolje pripitomljuje i hoće na silu, da se prilagodi svakomu običaju, a samo, da bi mogao bolje trgovati. Opazit mi je, da je blizu jahudijskoga greblja jedan starobosanski stećak.

U Mostaru je na tri mjesta pravoslavno greblje: a) Suodolsko — u sriedi. b) Bjelušinsko — s desne strane, od juga. c) Greblje poviše stare crkve.

I ovdje ima po gdjejkoji krst od XVIII v., a riedko od XVII. Daleko 1¹/₄ s. voza s diližencom od Mostara put sjevera (k Sarajevu) su ukraj puta četiri storobosanska stećka, a to s lieve strane puta.

Opisao sam spomenik *voevode Masima* na ušću rieke Drežanke (u Hercegovini) na *Lužinama* u *Viestniku* god. 1889 na str. 11—13, a sad mi je navesti ostale stećke u selu Drežnici kod spomenute rieke. Kod sela su *Sritne njive*, a na njima je u sve osamnaest stećaka, te su obrasli dračom, pa su većinom bez obilježja. Samo mi je spomenuti sliedeći stećak: Stećak poput ploče u vrhu ravan. Naokolo mu je sliedeći ukras (ornament): ~~~~~ S gornje je strane spomenute doline do dvadeset stećaka, te mi je spomenuti sliedeće: 1. Ploča. Na njoj je čovjek kao gô okrenut put desne. U lievoj mu je ruci koplje, te se na nj podupro. Za čovjekom je kratak mač. Mač stoji o sebi. 2. Ploča. Preko ploče je okomita pruga, te je udubljena. Malo odalje je greblje u *Čelovnjim*, te je tu u sve šest stećaka, al je na mjestu sve greb do greba bez *biļega*.

Opisati mi je dva sliedeća stećka: 1. Stećak poput ploče. Zarubljen je i urešen kao ustrišcima ovoga oblika: . 2. Stećak poput ploče. Urešen je naokolo ogromnijem liščem djeteline. Odignuta je gornja ploha poput štita, a na njoj je kao ogroman štit. U dnu je na štitu, s lieve strane, kao topuz.

Proputovao sam i Ramom, te je u njoj slabo starobosanskijeh spomenika, a što jih je, to su primitivni. Narod u Rami gotovo govori crnogorskim nariječjem, te se malo od Crnogoraca u tomu razlikuje, al mi nije za to ovdje mjesta, samo mi je očitovati unaprieda, da se Rama gotovo u svemu odlikuje od ostale Herceg-Bosne, te joj i goroviti briegovi strašno i okomito strše nad bučećom i hitrom riekom Ramom, pa se može zaključiti, da je čovjeku u ovijem krajevima od pamtivieka valjalo lov loviti na svaku krvoločnu zvierad. Na podnožju briegova nije mu bilo moguće stanovati, no mu je valjalo u visoku graditi kolibe. Taki mi je utisak učinila i dan danas Rama, jer valja, da se i sada oni stanovnici bore drvljem i kamenjem proti zvieradi, a da usčuvaju svoje siromaštvo. Uz riek su Ramu dakle po bokovima briegova težačke kolibe, a na podnožju zimi niti zaviri sunce, no je kao u kotlini¹⁾.

Kod *Usti-Rame* (ušća Rame) je inženjer g. Oto Kaut kopao temelje za *barake*, te je našao ostataka cigala i posvodjenja. Cigle su obično šir. m. 0,17; visoke m. 0,17; debele m. 0,5.

¹⁾ Tu je kamenje *crna žulja* Sada je u Rami izobilja divokoza, srna, divljih krmaka, jazavaca i t. d.

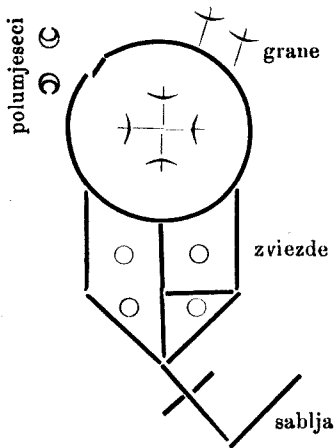
Daleko od sela *Uduckoga* $\frac{1}{2}$ s. je potok *Tosjanka*, a tu je (put sjevera) selo *Tosjenica*. Kod sela je osamnaest stećaka poput ploča, ali su bez znakova, a samo sam vidio na stećku polumjesec. Ovaj je stećak u šikarju. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra. Ovgdje sam u riei vidio stećak zasujen. U selu (turskomu) je *Tosjenici*²⁾ ogroman stećak u vrhu ravan, ali na njemu nema znakova. Na *Toboljku* su kod *Tosjenice* dva stećka poput ploča bez znakova.

Bila su na *Repovačkomu* polju dva stećka (kod *Uduckoga*), al su razbijena za inženjersku kuću, te se sada vide uzidani utarci. Narod kaže, da je na jednomu bilo pismena, al su to, po svoj prilici, bile šare, t. j. uresi.

U *Uduckomu* su polju sljedeći stećci, te jih narod zove isključivo *mašetima*: Šest ploča (od crnkaste žulje) bez znakova. Niže spomenutih stećaka drugih je šest ovisokijeh poput ploča, te mi je spomenuti sljedeće: 1. Ploča. Od žulje je, t. j. od kamena *modrca*, kako ga narod zove. Na ploči je ukresan kao lemeš. Još malo dalje je šest stećaka, te su dva na podstavku, al slabo ukresanu. U gori je poviše polja ploča poput ravna stećka, a malo dalje razbijen stećak. Kod spomenutoga je stećka kosti i jedan prag.

Pod *Slatinom* je kod *Stare Mostine* nad Ramom stećak poput ploče. Pokvaren je i rdjavo ukresan. Od kamena je žrvnjaša. Na njemu je u vrhu vijugasta udubljena crta, te narod kaže, da je to zmija, al nebi niko mogao to pogoditi po onoj prvobitnoj slici. Daleko $\frac{1}{2}$ sahta hoda od *Mosta Rame* put *Prozora* su *Bare*. Tu je stećak u vrhu ravan. Na njemu nema znakova. Na *Glavici* nad *Barama* je dosta stećaka (*mašeta*), te sam jih nabrojio do sedamdeset i četiri, te su neki kao prosto kamenje, biva tako su slabo izradjeni, da bi rekao, da su izvadjeni iz kose, te istom sgrušani. Većinom su od tvrda *modruljaša*, a nekoliko je i vapnenjaka, premda tu nema toga kamena, pa je zaključiti, da su iz daleka dosmucani na onu humku. Tu je na humci obilježja i predhistoričkoj gomili, biva oko tri stećka je po predhistorička gomila. Ovgdje mi je opisati sljedeći stećak od vapnenjaka. Naslonjen je na slabo ukresanu podstavku. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra. Zarubljen je naokolo užetom. Na glavi mu je oskočen polumjesec okrenut nizdoli, a tako isto i na nogama. Na gornjoj je strani bio po svoj prilici nadpis, al je stećak izlizan, pa se nepozna gotovo ni cigloga slova, a samo u vrhu, na stegnutoj strani, dobro se razaznaje sljedeća godina **Z** t. j. po Hr. 1492. I dan današnji u *Rami* narod *nabode* ruke, te nacрта na desnici različita obilježja, a to *sickanje* (tako zovu tu vrstu tatuaza) sudara se sa znakovima na starobosanskijem stećcima, biva ovgdje su znakovi *modruljaste boje*. Navesti mi je *sickanje* s desnice *Stipa Drinovca*, težaka iz *Slatine* (u *Rami*): Ovo se *sickanje* donekle može usporediti s obilježjem na starobosanskijem stećcima, a osobito je ovgdje zlamenita sablja, biva sablja je *tradicio-*

²⁾ U ovomu su selu *Bošnjaci*, muhamedovske vjere, te mi je spomenuti sljedeće težačke porodice: 1. *Peralići*. Doselili se (po njihovu kazivanju) iz *Budima*. 2. *Vila*. Iz *Kovačeva Polja* jun *didovina*. 3. *Husrep* iz *Slatine*. Došao na materinstvo *Peralića*.

nalno zlamenije Rame, t. j. grb-štit Rame po *Fojničkomu kodeksu* pod br. 11 sastoji se od trouglaste targe u dnu stegnute na oštri ugao¹). Polje je crveno. Ruka je oklopljena plavkastijem oklopom. Na laktu je pozlaćeno, taka je rukavica, te i ručica (balčak) od sablje, a sablja je plavkasta. Ispod štita je: o PRIMORDIÆ o

Fra Jeronim Vladić ovako piše o stećcima u spomenutom djelu na str. 10: „U ovoj pokrajini od starina jošter je viditi nekoliko mašeta, ali tako rekuć brez ikakove važnosti, pošto na njih niti je naći kakovih nadpisa, niti kakovih znamenitih slika. Pošav od Varvare prama Rumbocim,

ima nešto kraj puta razbacanih i povaljanih, brez ikakovih znamenitosti; i jedini onaj na kraj ovog sela na sjever, što stoji na jednom brežuljku kraj puta, vriedan je nešto obzira, buduć da na njem imade sa jedne strane čovjek, predstavljajući lovca²), za kojim ide vižle, s druge strane opaziti je dvije jabuke ili su to dva hljeba (to su obično ruže ovako ukresane ⊕), a s treće bi rekao križ, na četvrtoj neima ništa. Od svih brez nadpisa mašeta u ovoj pokrajini najobsezniji su oni u područnoj kotlini kod sela Doljana i dva niže Ustjerame. Jošter ih mnogo imade većinom po šikarah obrastlih mašinom, ali do kojih sam ja dopirao, nevirede spomena³). Na Rami je kod sela *Slatine* stariuska čuprija (most). To je gradja od velike zlamenitosti radi čvrstoće i ukusna izvršenja. Čuprija je duga 35 koračaja, a široka do 4 koračaja, t. j. duga po prilici m. 30, a šir. m. 3¹/₂. S lijeve je strane mosta udaren u kamen krst poput zvezde sa osam zraka, a s desne strane oskočen polumjesec okrenut put desne. Ovgdje narod priča, da je ovaj most gradila careva mati, a pr. O. Antun Vladić kazivao mi je, što je priličnije, da je ovo djelo hercega Stjepana⁴).

U Podboru kod manastjera je Šćita u sve dvanaest stećaka, ali su bez znakova. Ovi su stećci na humci. Niže spomenutih stećaka, s desne

¹) Usp. *Uspomene o Rami* i t. d. od Fra Jer. Vladića. U Zagrebu. Dion. tiskara 1882, str. 17, te uz ostalo piše: „Ovaj je grb sa nadpisom narisani i na zastavi, što se nosi među ostalimi pri krunisanju kralja ugarskoga“.

²) Ja ga nijesam žalibože vidio, jer bit će bilo s neruke, a moj se vodja nehtio vele mučiti.

³) Ovgdje su u Rami najstariji i najprvobitniji stećci, te je na njima paziti na svaki i najmanji znak, biva ovi stećci spadaju prvoj vrsti (Usp. *Viestnik* 1889, str. 42—43).

⁴) Matija Korvin god. 1463 pokloni Ramu Ladislavu sinu hercega Stjepana Vukčića s tvrdjom Prozorom (I. Vladić ib. str. 15.)

su strane do četiri stećka, al su kao prosto kamenje, a samo je na jednomu rupa, pa možda je to kupa. S lijeve je strane uz manastjer na Šćitu udarena ploča, a na njoj sliedeće obilježje: S lijeve je strane polumjesec niz doli, al malo nagnut, a ispod polumjeseca je zviezda sa šest zraka. U redu je, uz mjesec i zviezdu, latinski krst, onda redalo, a ispod redala zidarski čekić. Ovo je djelo novije dobi.

U Podboru je kod Šćita¹⁾ staro greblje sa starinskijem krstovima, a u sve jih je jedanaest krstova, baš krasno izradjenijeh.

Od Prozora put zapada su I saht hoda *Gmići*, te je tu na *Mejdanu stećak*²⁾. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutiem unutra. S gornje mu je strane golema oskočena jabuka, iza nje golema četverolista ruža, onda jabuka, ruža, pa napokon jabuka (sada razbijena). Ovo je sve uporedo. Na nogama su sa strana dvije jabuke, u sriedi ruža, a to sve uporedo. Na glavi je stećka isto kao i na nogama. Stećak je s donje strane zavaljen zemljom, al narod kaže, da je s donje strane konjanik na konju, pa vižle za zecom. I ovaj se stećak razlikuje od hercegovačkih, a to u izradbi. Oko stećka su bile četiri ploče. Ispod rečenoga je stećka kopao predstojnik Branković, te se kaže, da je našao boca. I sada, osobito pravoslavni u Hercegovini, stave u greb bardak (bokaricu) vina, dobro začepljen, pa, ako komu u porodici umiru od sičije, kad se otvori onaj greb (gdje je prije bio ukopan sičijavac), dobro je, da se bolesnik napije oduška iz onoga bardaka, pa će mu odma na bolje. I ona je boca mogla biti jednom puna vina radi spomenute slutnje. Štovanjem

Vid Vuletić-Vukasović.

Razne viesti.

Znanstveni sastanci. — Antropologičko društvo u Beču, koje će svoj četvrti sastanak tek. godine obdržavati skupa sa antropologičkim društvom nemačkim od 6 do 12 kolovoza u Beču, pozvalo je ravnateljstvo našega nar. arkeol. Muzeja, neka sudjeluje u antropologičkoj izložbi, koja će se tom prigodom prirediti ondje u prostorijah novoga prirodoslovnoga muzeja. Pozvan je pako ravnatelj istoga muzeja prof. Sime Ljubić, da kao član učestvuje na isti sastanak. — I internacionalni sastanak za predhist. antropologiju i arkeologiju, koj se ove godine sastaje za deseti put u Parizu od 19 do 26 kolovoza, pozvao je svoga dopisujućega člana a muzeal. ravnatelja prof. S. Ljubića, da učestvuje u tom sastanku.

† **Bartul komand. Cecchetti** — nadglednik svih arkiva mletačke pokrajine, ravnatelj cent. mlet. arkiva i t. d. umrie 16. ožujka t. g. 1889. Udari čvrst temelj sustavnomu uređivanju istoga arkiva, i napisao sjaset djela i razprava tičućih se mletačke republike te donekle i naših zemalja; a rado je pružao svoju pripomoć svakomu, koj bi se bavio proučavanjem i iztraživanjem u onom gorostasnom zavodu, navlastito pako našincem kao njegda podanikom one slavne republike.

¹⁾ Ima *Šćit* i kod Kreševa.

²⁾ Možda je ovo stećak, što ga spominje o. I. Vladić l. c.

Nov prinos k predhist. iztraživanju u Dalmaciji. — K desetomu svezku Spljetskoga „*Bullettino di archeologia e storia Dalmata*“ od prošle god. 1888 priloženo je izvješće o izkapanjih obavljenih od g. G. B. Novaka u špilji zvanoj *Grabak* na otoku Hvaru u jeseni 1887. Gosp. R. Gasparini gimn. prof. u Spljetu opisuje točno i obširno sve, što se do sada otkrilo u toj špilji. Čini se, da svi ondje nadjeni predmeti potiču iz kamene dobe; ali se s izkapanjem još nije došlo do najstarijega tla. Obiluju predmeti od raznih živina i mekušaca, te ima dosta i ostanaka ljudskih okostnica. Među predmeti umjetno izradjenimi našlo se pet bridnjačkih noževa od kremenca, poveći odlomak mlata od žrvnjika, pet bijača kao kruglje, jedan šiljak i jedna pruga na način dlietašca od kosti, i sjaset hrbina od raznih posuda. Osobito se iztiče odlomak jedne žlice, i komad posude luknjami na dnu, razporedjenimi na način zvijezde, te se misli da se rabila u gotovljenju sira. Na temelju tih čina zaključuje g. Gasparini, da ova špilja podpunoma se slaže s drugimi otkritimi u Istrii i u Dalmaciji; da je iz neolitičke dobe; da je bila naseljena od naroda, koj je u isto doba i u drugih mjestih stanovao; da su ljudi medjutim jedanaest put tu špilju posjeli; da su se hranili živinami ondje običnimi, i da su rabili sprave i oružje od kamena i kosti; da su stajali u odnošaju sa stanovnicima Istre i Italije; i da su se bavili pastirstvom, i donekle lovom i ribarstvom. Za poljodjelstvo nema do sada dokaza.

Stari nadpis u Zagrebu. —

✓
 CIRCO
 IOSTRI.
 INFERNO
 REDEM

Na istočnom uglu bolnice milosrdne braće na Jelačićevom trgu, dolí pri zemlji, uprav ondje gdje se obično prebivaju oglasi, buduó opao kreč, dodje na vidik odlomak staroga nadpisa. Zamoljen od muzeal. ravnateljstva, prečast. gosp. predstojnik onoga zavoda rado ga dade izkopati, i posla ga u dar narodnomu muzeju, na čem mu najtoplija hvala.

Staroslavenska liturgija pred okružnim sudom u Rovinju.

— Poznato je i babam kod nas, da su se i staroslavenska liturgija i glagoljako pismo već od stoljeća rabili po Dalmaciji, Istri i Hrvatskoj, i ne samo u crkvi i od crkvošnjaka, nego i u javnom životu. O tom nam ostaje danas sjaset živih dokaza u spisih, u knjigah i na kamenu. Tu nedavno puljski list „*Il Diritto Croato*“ u dva članka jako umjerena trudio se je oživjeti u našem narodu tu ljubav napram tim narodnim svetinjam, ali članci od naših dušmana budu zapljenjeni s bezumnoga razloga, da se tim buni uprav slavenski narod. Smješno. Urednik lista proti takovoj riešidbi prizva se na okružni sud u Rovinju, ali ovaj neznajući ni toliko, koliko znaju naše babe, odbi pritužbu. Sudci bjahu pako sve sgojlni slaveni: Flegar, Burić, Petrov i Orlić. Smješno. A na kom temelju? Vele oni:

1. Što se u onih člancih uzveličuje spljetski biskup Kalogjerà, koj starosl. liturgiju brani, a ponizuju biskupi primorja, koji joj se protive. — Ali Kalogjerà, Hrvat, braneći ju, izvršivao je samo svoju dužnost pa-

stirsku, a znao je što brani; oni pako, nam tudji, nemaju ni pojma o onom, čemu se protive.

2. Što se onimi članci živo nastoji, da se starosl. liturgija sve više širi medju Slaveni; — a to je uprav svake hvale vrijedno, i sveta dužnost za svakoga Slavena.

3. Što su ju biskupi Primorja u Gorici g. 1887 zabranili. — Ali biskup u Krku, gdje je starosl. liturgija i danas u porabi, i koj sam ju zna te u stanju da ju ocieni, nije ju a nije ni mogao zabraniti, dočim oni drugi niti ju znaju, niti imaju ikojega prava, da ju zabrane, gdje je već davno kod kuće.

4. Što papa Lav XIII, ako je i komu dozvolio starosl. liturgiju, nije jamačno Primorju. — Papa se je višeput svečano izkazao naklon starosl. liturgiji u obće; nije pako trebalo, da ju Istri, Dalmaciji i Hrvatskoj dozvoli, pošto ove pravo na nju uživaju već od pamtivieka, te zato nitko ga ni molio nije.

5. Što nastojanjem, da se starosl. liturgija medju Slaveni sve bolje razplodi i oživi, nastoji se navesti slavenski narod, da ne sluša svoje vrhovne pastire i da se zagrive s drugimi narodi, koji sa Slaveni u Istri zajedno živu; — ali i to je neistinito i bez smisla, jer tim Slaveni neodriču posluha ni ma komu, niti u ma koga zadirkivaju; nastoje samo, da si svoje staro pravo u svojoj kući obrane i obezbjede, i zato Slava jim!

Dodatak panagiji iz Blata (u Dalmaciji). — Našao se je i drugi zaklopac panagije iz Blata (na o. Korčuli), a sada je (Usp. Viestnik 1889, str. 11, br. XLVIII) i taj komad kod zlatara Iva Caenazzo u Korčuli, te teži grama 14,20 centigr. Vanka je na zaklopecu (srebrn je, a u nutrima pozlaćen na vatri) krst. Unutrima je krštenje Kristovo, t. j. Hristos u vodi, a nad njim loza(?). Iza Krista su tri angjela u molitvi jedan povrh drugoga. Angjeli su obučeni, a gornji je otvorio krila. U Krista su gole noge, a Jovan je na hridi napola go. Kristu je oko glave zlatna sjenica (nimb), a Jovanu *torac* (aureola). Nad Jovanovom je glavom oskočena rupa (jamica) u vrhu za mošti, pa je na zaklopecu i *ušica* za viešanje, a sa strane zaponac za zapučanje. V. V. V.

Просвјета, лист за цркву и школу. — Издаје књ цр. министарство Просвјете и Црк. Дјела. — Organ dakle ministarstva prosvjete u Crnoj Gori. Izlazi u polovini svakog mjeseca na 2—3 i više tabaka u 4i. Ciena je u Crnoj Gori 2, a izvan nje 3 for. na godinu. Dieli se na službeni i neslužbeni dio. Predplata se šalje uredničtvu Prosvjete na Cetinju ili na g. P. Ramadanovića u Kotoru, a za Srbiju knjižari Valožića u Biogradu. List je dobro uredjen, te ga toplo preporučujemo.

Nov rukopis solinskih nadpisa. — Gospodinu Jos. Jelčiću, profesoru kod nautičke škole u Dubrovniku, podje za rukom naći još jedan rukopis rimskih nadpisa od Petra Alek. Bogetića kanonika Spljetskoga († 1784); te ga posla gosp. Rob. Schneideru u Beču na ocieniu i da ga na svietlo dade. Schneider ga u tu istu svrhu povjeri g. A. v. Domaszewskiu prof. u Heidelbergu, koj ga ocienjuje i u koliko treba izdaje u „Archaeol. Epigr. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XII. I. p. 26—

38". Cijeli rukopis sastoji se od 5 listova sa 92 nadpisa u dva stupca priredjenih a pod naslovom: „Inscriptiones ex marmoribus Salonitanis a Petro Aleksandro Boghetich cive Spalatensi fideliter descriptae“. Bio je već poznat jedan rukopis Bogetičev kao kod Lanze sa 100 nadpisa i pod istim naslovom. Samo 32 nadpisa Lanziava rukopisa opetuju se u ovom novom. Domaszewski sravniva s ovimi ono što je Zaccaria po Bogetiču izdao.

Alcuni cenni sopra Verlika, le sue acque ed il suo territorio, scritti dal Dr. Nic. Catanj. Spalato 1889. — Knjižica malena (32 str.) ali od znatne praktičke vrijednosti imenito za onaj kotar. Dobro poznati pisac izpituje ga iz gledišta geologičkog, igjeničkog i terapičkoga navlastito u pogledu njegovih živih voda, koje od dana na dan sve veći glas u narodu stiču radi njihove ljekovite moći; te dodaje i liepi vienac ekonomičkih opazaka i o poboljšanju onoga tla na sve veći razvitak i razcvat onoga kotara.

Lettere preparatorie alla introduzione della causa per la beatificazione di Stefano Cupilli arciv. di Spalato ecc. raccolte e annotate dal sac. Matteo Ivčević. Spalato 1888. — Vrli naš pisac M. Ivčević u ovoj knjižici daje na svietlo, prigodom jubileja pape Lava XIII, četiri poslanice, dvie pape Grgura XVI, jednu O. M. Paltriniera i jednu P. K. Miosića, u kojih se govori o proglašenju blaženikom Stjepana Cupilli nadbiskupa Spljetskoga; te jih razsvjetljuje obilnim opazkami, koje posviedočuju liepu njegovu učenost.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. — U Sarajevu 1889. — Organ zemaljskog muzeja u Sarajevu. Izlazi tromjesečno u sveskama od 5 do 6 tabaka velike osmine. Stoji 2 for. na godinu. Članovi muzej. društva dobivaju Glasnik bezplatno. Članci tiskaje se naizmjenice latinicom i ćirilicom.

Već u ovom prvom svezku odlikuje se „Glasnik“ s obilnoga gradiva arkeol.-historičkoga i prirodoslovnoga. Ostavljajući strukovnjakom, da ociene prirodoslovni dio, nama je za sada samo da prosborimo nekoliko o arkeol.-historičkoj strani. Članak „Gomile u Glasincu“ od Dra Cira Trnhelke, veoma je pomnjivo i u koliko se čini točno izradjen; dalo -bi se samo o tom prigovoriti, što se na koncu bulazni o njekom odnošaju medju predmeti grčkimi iz historičke dobe i medju predmeti na Glasincu izkopanimi iz predhist. dobe. O tom dalje razglabati bilo bi suvišno. Isto su hvale vrijedni i sljedeći članci od istoga pisca, naime: „Afrikanski novci od tuča nadjeni u Vrankamenu“ (uredjeni po Ch. Müller: Numismatique de l'ancienne Afrique); te „Zanimiv turski novac kovan u Sarajevu“; a napokon i onaj pod naslovom: „Epigrafičke crtice iz Bosne i Hercegovine“. Ovdje se najprije govori o nadpisu hrcega Stjepana na crkvi u Gorazdu. Pisac iztražuje, kad i kako si dobio naslov hrcega (*dux*). Veli, da mu taj naslov daje za prvi put listina od 12 lipnja 1446, koju je na svietlo dao Kačić a po njem Farlati, ali da ju Rački smatra patvorenom, pošto je Stjepan taj naslov dobio tek g. 1448(?), i da u mletačkih listinah ovaj mu se naslov daje stoprv g. 1451. Da je pisac u naše „Ogledalo knjiž. povjesti jugosl. I. 261 povirio, bio bi našao, da je republika mletačka priznavala Stjepanu naslov hrcega još god. 1445, i to u svečanoj nagodbi mira, koju

23 kolovoza sklopi sa Stjepanovimi poslanici u Mletcih. Već u naslovu pogodbe stoji ovako: *Pax cum magnifico domino Stefano de Sochol magno vojvoda regni Bossine ac duce terre Huminis*. Zatim slijedi: „anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto, indictione octava, die vero XXIII mensis augusti etc. Pošto već od duga postoji rat medju republikom *et magnificum et potentem dominum Stefanum de Sochol magnum vaivodam regni Bossine ac ducem terre Huminis* etc. (Commenoriali XIII. c. 176, i kod Šafařika Glas. XIV. str. 111.). Pravost toga spomenika stoji jamačno van svake sumnje. A pošto je Stjepan nosio taj naslov već god. 1445, otpada sve, što pisac kaže, da ga je nastojao dobiti od aragonskoga kralja i t. d.

Smiešno je pako, što pisac kaže o Spljetu. Veli naime: „da li je hrcceg Stjepan uopće težio za hrcegovinom spljetskom tko zna? . . . kralj Aragonski bio je Veneciji trn u oku, a Hercegovina spljetska bjaše glavna cijelj svijeh težnja ponosne republike, koja je željela prisvojiti taj grad, a za njim i čitavo dalmatinsko primorje“. Uprav tada mal ne čitavo dalmatinsko primorje bjaše već odavna mletačko, te republika nije mogla težiti za Spljet, koj je njezin bio. U ostalom Spljet nije bio hrcegovinom. Ladislav kralj napuljski kao kralj hrvatski podieli g. 1403 taj naslov spljetskoga hrcega vel. bosan. vojvodi Hrvoji, a ovaj ga nosio samo za nekoliko godina, i to kad Spljet nebijaše još u rukuh Mletačkih.

Der Process des Panduren-obersten Franz Freiherr von der Trenk und seines Haft auf dem Spielberg. — Razprava u „Ungarische Revue“ 1889. V. Heft p. 362—384 od Gj. Deutsch. — O iztragi proti Trenku jedva da je govora, i to obćenito i bez dokazivanja; te se pisac bavi poglavito njegovim živovanjem u Spielbergu, njegovom oporukom, koja se ciela navadja, i njegovom tobož čudnovatom smrtju (28 trav. 1746 do 4 list. 1749.) Otrovao se je naime u 34 godini svoga života.

Bullettino di archeologia e storia dalmata. Anno XI. 1888.
 — **N. 7.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. Otok Korčula pod vladom Engleškom. — 4. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 8.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Iscrizioni trovate nella Basilica cristiana a Salona. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. Nadpisi dalmatinski iz mletačke dobe. — 5. Otok Korčula pod vladom Engleškom. — 6. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 9.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Osservazioni. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. Nadpisi dalmatinski iz mletačke dobe. — 5. Otok Korčula pod vladom Engleškom. — 6. Il monastero e la chiesa dei SS. Cosmo e Domiano sull' isola di Pasmano. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 10.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Glamoč in Bosnia. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. Predhistorička špilja u Zatonu Šibenika. — 5. Starohrvatski nadpisi. — 6. Otok Korčula pod vladom Engleškom. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — **N. 11.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Iscrizioni inedite dell' epoca veneziana. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. Epetium ed i suoi dintorni. — 5. Otok Korčula pod vladom Engleškom. — 6. Serie dei reggitori di Spalato. —

N. 12. — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. Eretium ed i suoi contorni. — 4. Otok Korčula pod vladom Engleskom. — 5. Serie dei reggitori di Spalato. — 6. Elenco degli oggetti di arte antica acquistati nell' a. 1888 dal' i. r. museo archeologico di Spalato. — 7. Indice del foglio.

Старинар. Година V. 1888. — Бр. 4. — 1. Белешке с пута (Наставак и свршетак.) Од М. Валтровића, стр. 109. — 2. Српске црквене старине. VI. Чаше. (Наставак и свршетак.) — VII. Црквени печати. Од М. Валтровића, стр. 123. — 3. Римски натпис. (Из Београда.) Од М. Валтровића, стр. 137. — 4. Немачка надгробна плоча од године 1689. Од М. Валтровића, стр. 138. — 5. Разне вести. Од М. В. стр. 139. — Са две литографисане таблице. — **Година VI. 1889.** — Бр. 1. — 1. Римски натписи. (Из Ђуприје. Из Доње Каменице.) Од М. Валтровића, стр. 1. — 2. Српски печати у Херцег-Босни. 1. и 2. Од Вида Вул.-Вукасовића, стр. 4. — 3. Средовјечни натпис у Грацу (у Херцеговини.) Од Вида Вулетић-Вукасовића, стр. 6. — 4. Старобосански грб у Грацу (Херцеговина.) Од В. В.-Вукасовића, стр. 7. — 5. Примједбе из „Биљешке о неким старинама у граду Корчули“ од В. В.-Вукасовића. Од Франа Радића, стр. 8. — 6. Допис. Од Мите Димња. у Зајечару, стр. 28. — 7. Разне вести. Од М. В. стр. 30. — Са две литографисане таблице.

Što se troši na korist starina u Cislajtaniји. — U budjetu ministra za bogoštovje i nastavu za tek. g. 1889 opredjeljuje se dotacija centralne komisije bečke za iztraživanje i sačuvanje starina sa 11,430 for., a uz to dodaje se kao paušal za popravke starih spomenika 2,500 for.; a to je normalni trošak.

Za razne pako svrhe arkeološkičke dopitnje se za cielu Cislajtaniју 113.000 for Od ovih odpada na Dalmaciju:

a) za toranj spljetske crkve kao peti obrok	5000 for.
b) za crkvu u Šibeniku	2000 „
c) za izkapanja i nabave muzeju u Spljetu	1400 „
d) za izkapanja u Solinu	2000 „

U sve . . . . . 10400 for.

Ovako: Mittheil. der k. k. Cent. Commis. XIV. Bd. str. 277.

Ulaznica za posjetitelje muzeja u Spljetu. — *Narod* u br. 2 od 4 siečnja t. g. priobćuje sljedeću vjest o arkeološkom muzeju u onom gradu. „Počamši od mladoga ljeta, ministarstvo nastave udarilo je ulaznicu od novčića 30 za posjetitelje muzeja. Dohodak je namjenjen na korist dotacije muzeja za nabavu predmeta. Ulaznica, koja se dobiva za 30 nvč., vriedi za sva tri odjela muzeja (arkeološkoga): pri tlehu kuće Brajnovića, pri tlehu c. k. gimnazije i za izkopine u Solinu. Svake nedjelje ulaz je slobodan od 10 do 12“. Čujemo, da je ulaznina početkom godine uvedena za posjet arkeol. muzeja i u Pešti.

Godina XI.

U ZAGREBU, 1. LISTOPADA 1889.

Broj 4.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

---

† Ivan Kukuljević Sakcinski.

Ivan Kukuljević rodio se je dne 29. svibnja 1816 u Varaždinu od oca Antuna i majke Antonije rodjene Labaševе. Otac mu Antun, kralj. savjetnik, iztaknuo se kao poslanik na ugarskom saboru u Požunu g. 1825—1836 i velikih županijskih spravištih u Zagrebu time, što je odvažno branio prava hrvatskoga naroda i svjetovao, da se uvede hrvatski jezik. Po narodnoj rieči »jabuka nepada daleko od stabla«, moglo se je slutiti, da će i njegov sin mladi Ivan nastojati, da nastupi težku, ali slavnu stazu, kojom mu je i vriedni otac koracao, a ta slutnja obistinila se posvema; jer on ne samo da je otca u svih vrlinah i kriepostih dostigao, nego ga rodoljubnima svojimi podhvati daleko pretekao.

Nauke toli niže, koli i više izučio je u Zagrebu, bivši kroz 8 godina u zagrebačkom plemićkom konviktu, dočim su mu roditelji obitavali na svom dobru u Tonimiru kraj Varaždinskih Toplica. God. 1833 izučiv nauke stupio je u c. kr. vojsku, pa je tu do godine 1840 služio u ugarskoj gardi u Beču, a odavle bi premješten u Italiju k ugarsko-slovačkoj regimenti u Bakonji kao nadporučnik. Kako se je upravo u ono doba počeo ponajviše buditi u našoj domovini narodni duh, a taj se duh silno i naših hrvatskih vojnika dojimao, nije krasna Italija za našega Ivana dovoljno čara i ljepote imala, a da si i on nezaželi približiti se krasnoj svojoj domovini i prihvatiti u narodno kolo tadanjih naših umnih pobornika, i tako umoli, da ga premjeste u koju graničarsku regimentu, ali mu želja nebi izpunjena, a on čvrste i odlučne volje mladić ne htjede više služiti, te izstupi godine 1842 iz c. kr. vojske i vrati se u svoj mili zavičaj, gdje dobi odmah službu začasnoga maloga sudca u županiji zagrebačkoj.

Godine 1845 izabran bi u varaždinskoj reštauraciji sa 534 glasa za kotarskoga sudca u županiji varaždinskoj, gdje ga odmah narod veoma zavoli radi njegove nepristranosti i podpune pravедnosti. G. 1848 pako postade zemaljskim arkivarom, ali kako je upravo ta godina najviše sudbinom Hrvatske odlučila, nije mogao niti Kukuljević ostati u svojoj službi zemaljskoga arkivara miran, pače kocka je pala, a on sa Gajem i A. Vranicanijem bili su prvi pozvani, da domovinu brane od neprijateljskih nasrtaja. U velikom bo ožujskom spravištu g. 1848 izabrana budu ta trojica u odbor; komu bi povjerena sreća i život Hrvata.

Prvi je bio posao tomu odboru dobiti našoj domovini čovjeka, koj bi svojom jakom desnicom mogao uzkolebane i uzrujane

* originalni dnevnik Rod mene

duhove umiriti. U tu svrhu udesi na 13. ožujka 1848 u dvorani ondašnjega zemaljskoga muzeja onu nezaboravnu skupštinu, u kojoj bi izabran za bana neumrli Josip Jelačić. Na taj izbor ponajviše je opeta uplivao Ivan Kukuljević svojom neobičnom rječitošću. Deputacija, sastojeća iz više stotina, koja je tu želju naroda nosila caru u Beč, vodio je naš Ivan uz Gaja i Vranicana.

Ako nikada, a to je sigurno god. 1848 trebalo, da se sve Slavenstvo što ga je bilo, što čvršće i uže složi, da uzmogne tako zajednički što krepije svaku neprijateljsku navalu odbiti, pa je to svojim bistrim duhom i Kukuljević odmah uvidio, s toga je on i bio prvi, koj je u proljeće g. 1848 u tadašnjih novina »Slavenskom Jugu« pozvao Slavenstvo, da se sastane na kongres u Prag, što bi i učinjeno.

Medjutim, poslije imenovanja Jelačićeva za bana, bivalo je sve to jasnije, da će medju Hrvati i Magjari samo mač odlučiti, s toga ode Ivan Kukuljević kao *narodni poslanik* u Karlovce, a odanle u Beograd k srbskomu knezu, da složi jednokrvnu braću, što mu i doista sretno za rukom podje, tako, da smo skoro zatim u svetom narodnom boju pod slavnom trobojnicom vidili junački vojevati i hrvatske i srbske sokolove. Jedva što se s toga puta u Zagreb vrati, izabran bi namjestnim predsjednikom odsjeka za prosvjetu kod banskoga vieća.

Iste g. 1848 izabran bi Kukuljević na zemaljski hrvatski sabor poslanikom varaždinske županije, a odavle poslan bi još sa druga tri skupštinara k ustavotvornom državnom saboru u Beč. Ali prijatelji mira i sloge nisu još svu nadu izgubili, nego su sve svoje sile napeli, nebi li kako zlokobni rat medju Magjari uklonili. Car Ferdinando, koj je najviše taj mir želio, naloži prejasnom nadvojvodi Ivanu, neka bi po što po to razdražene duhove umirio. Kod tako važnoga dogovora trebalo je s jedne i s druge strane ljudi mudrih i razboritih, štovanih i ljubljenih od svojih i tudjinaca, miroljubivih, ali i odvažnih i odličnih braniti svačije, a najviše interese svoga naroda. Naš Kukuljević, prem je u njem živa vatra domoljublja gorila, ipak je bio jedan od najtreznijih i najpromišljenijih osoba kod nas, pa s toga zapadne ga i ta zadaća, da podje u Beč na dogovore. Ali se dogovaranja skoro razbiju, a Jelačiću valjalo je mač iz korica izvuci na obranu narodnih svetinja. Sredstva ratna, kojimi je raspolagao, sastojala se samo u odanosti krajišnika i oduševljenosti celoga hrvatskoga naroda, trebalo je

pako novaca i pušaka. Ivan Kukuljević je bio, komu je ban povjerio svoje misli, te poslao k Radeckomu u Milan, odkuda donese on sto hiljada forinti i 7000 pušaka.

Pod konac godine 1849 poslan bi Kukuljević sa još tri druga u Peštu, da odanle donese naše zemaljske hrvatske novce i pisma, tičuća se Hrvatske, a već od davnih vremena ondje čuvana, pa je radi toga više puta onamo išao; isto tako bio je uz Ivana Mažuranića član i onoga hrv. poslanstva, što je u Beču nastojalo o potvrđenju zaključaka zemaljskoga sabora od god. 1848, ali to poslanstvo nije ništa opravilo.

Godine 1850 položio je Ivan Kukuljević čast, što ju je obnašao u carskom vieću i to s toga, jer se je počela tadašnja politika u Austriji kretati proti njegovim težnjam, pravcu i željam, te se od onda pa sve do godine 1861 bavio samo književnošću, dok ga te godine imenova Njeg. Veličanstvo velikim županom zagrebačke županije, od kada je takovim uzorno upravljao svojom županijom, a prekorigistno sudjelovao u svih hrvatskih saborih sve do sredine godine 1867.

Sbog velikih zasluga i obzirnosti, kojom je Kukuljević vodio poslove sebi povjerene županije, imenova ga Njegovo Veličanstvo god. 1866 privremeno namjestnikom banske časti. Pod konac godine 1867 stavljen bi pod vladavinom barunt Raucha, tadanjega banske časti namjestnika, u stanje mira uz toli neznatnu nagradu 33-godišnjega službovanja, da je bio prisiljen prodati na brzu ruku dvie svoje najmilije imovine, krasni naime Tonimir kod Varažd. Toplica i svoju velikim trudom i troškom sastavljenju jugoslavensku knjižnicu.

Kazali smo, da je Ivan *Kukuljević Sakcinski* bio živa vatra u narodnoj borbi, ali, da je bio ujedno neumorni mrav u hrvatskoj književnosti. O prvoj strani njegova života govorili smo do sada, a sada nam je dužnost i o drugoj na kratko nekoliko rieči kazati. Kako njegov život pada u ono doba, kada je valjalo hrvatski narod od dngoga mrtvila probuditi, naravska je posljedica, da su i njegove radnje na književnom polju zasiecale u one struke, kojimi se je najviše moglo na ćut i svijest narodnu djelovati, a to je kazalište. Osim nekih *ljubovnih pjesama* dakle, što ih je Kukuljević već god. 1837 spjevao, a dao u Danici štampati napisao je najprije junački igrokaz: »*Juran i Sofija*«, koji se je vrlo mnogo puti na zagrebačkom pozorištu uz najveće odobravanje prikazivao. Taj igrokaz

štampan je god. 1838 u Zagrebu, te predstavljan prvim hrvatskim komadom u Zagrebu i Sisku. Godine 1842 napisao historičnu ju-načku dramu: »*Stjepko Šubić*«, te ju dade 1843 štampati u Za-grebu, a od godine 1842 pa do 1847 štampala su mu se njegova »*Različita djela*« u 4 svezka, najjasniji dokaz njegove književne plodnosti. Ova se djela sastoje od pripovjedaka, kazališnih komada i pjesama i onih narodnih hrvatskih pjesama, što ih je sabrao u Hrvatskoj, Ugarskoj i Austriji, te su toliko omiljele, da su ih pre-vadjali na česki i njemački. Godine 1843 izdao je svojim troškom staro dubrovačku pjesmu: »*Trublja slovinska od Menčetića*«, zatim g. 1844: »*Malo zrcalo naroda slavjanskoga*«, oboje štampano kod dr. Lj. Gaja. Zatim opisao je historički »*pleme grofova Oršića*«, a nastojao je i nadgledao izdanje klasičnoga djela »*Iskrice*« neumrloga Nikole Tomasea.

Primakla se i godina 1848, kada je trebalo, da svi književ-nici što više svojim umom prionu uz narodni polet, da mu uzhit i smjelost što više uzpire i uzplamte, a tu se i opeta Kukuljević prvi našao, koji je sa izdanjem svojih političkih pjesama »*Slavjanka*« sa historičkimi razjasnjenji plam narodne svijesti pirio! Ali gdje se sablje zakrešu, prestanu se knjige pisati, tako se zbililo i kod nas godine 1848. Kukuljevića zaokupili su naši ljudi, da svojim izvan-rednim govorničkim darom pomogne izvojtiti onu silnu borbu, što se je zametnula glede uvoda hrvatskoga jezika u javne urede, pak i sbilja bio je on prvi, koj je dne 2. svibnja 1843 na hrvatskom saboru znamenito slovo o tom prosborio, da se hrvatski jezik uvede mjesto mrtvoga latinskoga sabornim i uredovnim jezikom, a taj isti zahtjev opetovao je i novim govorom podkriepio 23. listopada 1847 na hrvatskom saboru, kad bi i doista uz bacanje cvieća, vie-naca i pjesama sa galerija saborskih i neopisivu oduševljenost gos-podja i gospode proglašen hrvatski jezik službenim.

Povukav se godine 1850 u privatani život, posvetio je sve svoje sile našoj književnosti, te stane svimi silami o tom nastojati, da Hrvate što više upozna sa njihovom slavnom prošlosti; a da se to čim laglje i u što potpunijoj mjeri postigne, sastavi neprestanim nastojanjem »*Društvo za jugoslavensku povjestnicu*«, gdje bi odmah u prvoj skupštini izabran predsjednikom tomu društvu i urednikom društvenoga časopisa »*Arkiva*«, što ga je XII svezaka pod njegovim besplatnim uredjivanjem a ponajviše i vlastitim izpunjivanjem izašlo. Da nije Kukuljević ništa drugo uradio, nego li samo to, što je

oživio povjestničko društvo i što se je toliko brinuo za našu povjest, moralo bi mu se ime uvijek zahvalno spominjati, ali on je još mnogo više, pače toliko učinio, da je punim pravom bivši izvrstni česki list »*Lumir*« jednom prilikom napisao o njemu, »da radi više, nego li neke akademije«. Za tih deset godina, t. j. od 1850 pak do 1861 godine izašlo je njegovim troškom i trudom ovih devetnaest knjiga i razprava: »*Vile*«. Prinesak k slavenskomu bajoslovju, u Zagrebu 1851; »*Život Matije Langusa slikara slovenskog*, u Zagrebu 1852; »*Život Jurja Julija Klovia slikara*, u Zagrebu 1854«; »*Diela Dominika Zlatarića*, u Zagrebu 1854«; »*Dogodjaji Medvedgrada*, u Zagrebu 1854«; »*Izvišće o putovanju po Dalmaciji u jeseni 1854*, u Zagrebu 1855«, (to isto njemački); »*Prvostolna crkva Zagrebačka*, opisana s gledišta povjesti, umjetnosti i starina, u Zagrebu 1856«; »*Stari pjesnici hrvatski*, 3 svezka, u Zagrebu 1856 do 1858«; »*Izvišće o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim*, u Zagrebu 1857«; »*Rukopisi hrvatski u knjižnici Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, u Zagrebu 1858«; »*Slovník umjetnika jugoslavenskíh*«, 5 svezaka, u Zagrebu od 1858—1860«; »*Putovanje po Bosni*, u Zagrebu 1858«; »*Kita cvieća spletena iz pjesama domaćih pjesnika*, u Zagrebu 1858«; »*Uspomena Andriji Kačiću*, u Zagrebu 1860«; »*Kroatisch-dalmatinische Künstler am Hofe des ung. Königs Mathias Korvinus*, Agram 1860«; »*Grad Varaždin*«; »*Glas hrvatsko-slovinski nekogega Fra otca u Sinju*, u Zagrebu 1860«; »*Bibliografija jugoslavenska*, I. dio, Hrvatska, u Zagrebu 1860«.

Pošto bi godine 1861 imenovan vrhovnim županom, nisu mu zvanični njegovi poslovi dopuštali toliko se baviti književnošću koliko do sada, nu on bi i od sada gotovo svaki časak, što bi mu opredieljen za odmor, posvetio knjizi, te je napisao i izdao od ono doba, bar približno sbrojeno, sliedeća djela: »*Kavanjina Jerolima, bogatstvo i ubožtvo*, u Zagrebu 1861«; »*Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagrabiae* 1862«; »*Molitva hrvatskog rodoljuba*, u Zagrebu 1862«; »*Borba Mongola i Tatara u Hrvatskoj*, u Zagrebu 1863«; »*Monumenta Slavorum Meridionalium*, u Zagr. 1863«; »*Poturica*, drama u 4 čina, u Zagr. 1867«; »*Nekoliko političkih spisa*, u Zagr. 1867«; »*Jugoslavenska knjižnica*, u Zagr. 1867«; »*Leben südslavischer Künstler*, Agram 1868«; »*Der alte Verband und der neue Ausgleich Croatiens mit Ungarn*, Wien 1868«; »*Memoiren des Grafen Adam Oršić*, Agram 1869«; »*Pjesme Marka Marulića*, u Zagrebu 1869«; »*Neke gradine i gradovi u Hrvatskoj*, u Zagrebu, 3

svezka 1869—1870«; »*Die legitimen und historischen Rechte Croatiens und der Ausgleich mit Ungarn*, Wien 1871«; »*Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Arbanije, Krfa i Italije*, u Zagr. 1873«; »*Pannonija rimska sa zemljovidom*, u Zagrebu 1873«; »*Borba Hrvata u tridesetoljetnom ratu*, u Zagr. 1874«; »*Književnici u Hrvatá* iz prve polovine XVII. vieka, u Zagr. 1869«; »*29. srpanj 1845*, historička crtica, u Zagr. 1870«; »*Povjestne pjesme*« sa 56 ilustracija, u Zagr. 1874«; »*Codex diplomaticus regni Croatiae*«, dvie knjige, u Zagrebu 1874. Osim tih knjiga napisao je još sila božja i manjih i većih članaka u pojedine periodičke časopise, kao što n. pr. »*Dva Slavena*« u *Leptiru* od god. 1859 (u njemačkom prevodu 1863); »*Grad Kalnik*« isto ondje, »*Grad Senj*« u *Leptiru* god. 1860; »*Crkva, kaptol i hospital sv. Jerolima u Rimu*, u *Leptiru* 1861; »*Opatija* bl. D. M. u *Topuskom*, u *Književniku* 1864; »*Okić i Samoborgrad*, u »*Drago-ljubu*« 1864, zatim u »*Viencu*«, »*Jugosl. Novinah*«, »*Obzoru*«, »*Pozoru*«, »*Zatočniku*«, »*Narodnih Novinah*«, »*Domobranu*«, »*Naše gore listu*« itd. itd.

Od inih njegovih djela osobito su spomena vriedne razprave: »*Pannonija rimska*« u 23. knjizi »*Rada*« »*Hrvati za nasljednogu rata*« u 38. knjizi »*Rada*«, »*Marko Marulić i njegov viek*« u I. knjizi »*Starih pisaca*«, »*Prvojenčani vladaoći Bugara, Hrvata i Srba i njihove krunce*«, u 57., 58. i 59. knjizi »*Rada*«, »*Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*« u 81. i 82. knjizi »*Rada*«, »*Znameniti Hrvati*«, izdanje »*Matice Hrvatske*«, *razprava ob odnešenih arhivalijah* u posebnoj brošuri itd. itd.

Upravo sada tiska se u dioničkoj tiskari najnovije Kukuljevićevo djelo, naime zanimljiva *sbirka napisa na sredovječnih spomenicah po Hrvatskoj i Slavoniji*.

Kako je pokojnik bio sve do pred samu smrt svježa duha i maran za književni rad, dokazuje nam baš njegova briga oko ove najnovije mu knjige, koja je doštampana već do 800 napisa. Još tri dana pred smrt piše vlastitom rukom poslovdji dioničke tiskare. g. M. Maraviću: »*Velecijeni gospodine! Pošto sam teško obolio, te već 9 dana u krevetu ležim, to vam nemogu poslati korekturu ni rukopis. Ako je od mojih »Regestah« štogod složeno, molim vas pošaljite mi ako i korekturni odtisak, jer jedva čekam na nj, pošto mi to djelo sve po glavi hoda. U Puhakoveu, 29. srpnja 1889.*

Njegove zasluge na književnom polju cienes se posvuda i daleko izvan medja naše domovine; tako u. p. odlikovalo ga Njeg

Veličanstvo ruski car Aleksander II. prilikom tisućgodišnjeg ob-
stanka carevine ruske g. 1861 uz Palackoga i Purkinja, najvećim
civilnim redom sv. Vladimira, jugosl. akademija imenova ga svojim
počastnim članom, Matica hrvatska svojim predsjednikom, društvo
za sjeverne starine u Kodanju i Danskoj izabralo ga dopisujućim
članom, isto tako i c. ruska akademija u Petrogradu, c. kr. aka-
demija nauka u Krakovu, akademija Kvirita u Rimu, kr. magjarska
akademija znanosti u Pešti, arkeologičko društvo u Moskvi, društvo
za povjest u Kranjskoj i Koruškoj, učeno društvo u Beogradu,
sveučilište u Harkovu, Matica Slovačka, zbor akademičke mladeži
u Pragu, Sokol u Ljubljani, c. kr. geologičko društvo u Beču.
Naši pako gradovi Zagreb i Osiek izabrali su ga svojim začastnim
gradjanom.

Umrie 1. kolovoza t. g. na svojem dobru u Puhakoveu u Za-
gorju, a bje donesen u Zagreb i pokopan na sveobćem groblju uz
ilirske spisatelje na odličnom mjestu. Hrvatsko arkeologičko društvo
osobito ga oplakuje, što mu bjaše već od g. 1879 vriednim pred-
sjednikom. Slava mu i viečna pamet!

1889. VIII 1

1816. V. 29

1816. V. 29
73 2 2 dane

Crtice iz moga putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili gospićko-otočke pukovnije.

Preko Rieke i Senja prodjoh upravno u Jablanac, gdje paro-
brodarska postaja i za Stinicu.

Stinica.

U prednja doba izkopalo se je desno, kako se ulize u luku,
ne mali broj rimskih okrugljastih kamenitih urna sa velikim za-
klopcem isto od kamena, a u njih su se našle kosti izgorielih tje-
lesa i razni predmeti bakreni, kosteni i zlatni; te su njekeji došli
i u naš muzej i u sbirku senjske gimnazije, a daleko više žalibože
u tuđji sviet. Pokušao sam kopati na dva mjesta, ali bez uspjeha.
Čini se, da je sve naokolo, gdje je staro groblje ležalo, razrovano
i iztraženo bilo od onih, koji su ondje mnogoput blago tražili.
Povećim sgradjevinam nema traga van zemlje. Ovdje je po svoj
prilici ležala Pliniuseva *Ortoplinia* (Ortoplima), po Ptolemaeusu
Ὀρτοπλα, a po Ravenatu *Ospela* (V. Viestnik 1885 str. 47.).

Jablanac.

U Jablancu nema traga rimskim starinam. Južno uz Jablanac diže se po prilici do 200 m. nad morem brieg nazvan *Klačanica*, veoma strm i sav pusti kamen, da jedva se na nj uzpjeti može. Na vrhu mu isto tako kamenita ravnica, na kojoj su očiti tragovi predhist. grobišta. Nego i ovo bjaše od prije u više puta sve naokolo izpremješano od tražitelja blaga; te se tom prigodom našlo ne malo predmeta iz bakrene dobe, ali većinom umah uništio ili razdano. Na toj ravnici pokušao sam ipak kopati, te se odkrilo više grobova, jedan do drugoga. Ovi su omedjašeni sa strane velikimi pločami surova lika, do preko metar dugimi a pol širokimi i 20 cm. debelimi. Ovakove ploče rabile su se i za pokrov. Na glavi i do noguh bjaše suhi zid od krupnoga kamena. Samo u jednom grobu našlo se je pomješano sa kosti njeholiko tučanih puceta, tri vitice i komadića tanke ploče ukrašene piknjami na odbit. Opazio sam na toj ravnici više okruga velikimi pločami, u zemlji osovno zabitimi, omedjašenih, promjerom od 6 metara, te sam jednoga i razkopati dao, ali u njem ni traga starinam. Ovdje moram da hvalim braći Stokić, koja mi rado pružila svu moguću pripomoć, da posao što bolje obavim, te mi izručila kao dar nar. muzeju krasnu veliku bodaću na Klačanici izkopanu dvie godine prije, te srebren novac cara Vespasijana nadjen u Stinici.

Bag.

Da je na tlu Baga u rimsko doba ležalo znatno mjesto, dokazuju nam jasno rimske starine, koje se velečesto ondje izkapaju, i kojimi se i naš Viestnik bavio (V. god. 1880 str. 126.). Plinius zove ga *Vegium*, Ptolemaeus *Ὀβυγίξ*, a Ravenas *Bigi* (V. Viestnik 1885 str. 47.).

Meni je pošlo za rukom kupiti u gosp. Domineza, ondješnjega trgovca, rimski nadpis na bakrenoj ploči, jamačno velika riedkost radi tvari, na kojoj je urezan. Ploča je četverouglasta, te vis. 70 cm., šir. 46 cm.; a stoji u okviru, koj je 7 cm. širok. Nadpis je važan po nas i zato, jer je posvećen gradskomu dekurionu, a tim znamo, da se je ovaj grad u ono doba kao *municipium* upravljao. Nadpis glasi:

L > SESTIO > L > F > SER

SILVESTRI

DECVR > ANNOR > XXIII

L > SESTIVS > T > F > SER > CLEMENS

PATER > T > P > I

Žalibože ta ploča bakrena razsječena bi od težaka, koj ju u svom vrtu nadje, u komade, te nješto manjka. Uz ploču i okvir ima još ne malo drugih komada pločastih bez pismena, iz kojih se zaključiti može, da se ovdje radi o podpunom sarkofagu, komu ploča sa nadpisom i okvirom bjaše samo prednjim djelom; te tako ovaj spomenik postaje riedkost najveća.

Njekoliko dana prije moga dolazka u Bag neki umirovljeni činovnik nedaleko od grada sa sjeverne strane dade kopati na svom zemljištu u Baskom dolcu, te nadje 20 cm. duboko medju hridi dvie kamenite rimske žare, od kojih jedna sa četverouglastim podnožjem, a druga oblata. U njih bilo je medju kostima izgorielih lješina njekoliko uresnih predmeta i staklenih suznih bočica iz rimske dobe, sve odmah uništeno. Malko podaleče od Baga, naime sa sjeverne strane briega Vidovgrada, u dolini na putu k Vidovu nalazi se zemljište, na kom se često izkapalo raznih starina. Odoh tamo, da ga proučim. Zemljište je sve zasuto odlomci rimskih opeka i hrbinami svakovrstnih posuda zemljenih i kamenih. Nadjoh sam na površju dva odlomka cigle sa pečatom rimskim, a vlastnik zemljišta pruži mi dva druga ondje izkopana, i odkri mi jedan komad mozaika, koj se na daleko širi. Pečati na tih opeka glase:

1. C · TTI · FR MER
2. ...TTI · FR MERC
3. . . . . . EROI
4. L · M . . .

PV . . . .

Ovako glasećih pečata još nije nadjeno u naših stranah; Mommsen III. str. 409 donosi jedan donekle sličan: TI ROMNI iz iztočne Istre. Opazio sam jošte na odlomku velike kamenite zdjele liepo urezana slova R · N · EM, a na odlomku mramorne ploče LS, te na gromači komad hrela mramornoga kipa. Proviruju amo tamo i ostanci velikih zidina, te sudeć po izvanskom licu pomenutog zemljišta, sustavno izkapanje imalo bi uroditi obilnim plodom. Ovaj posao povierih g. Mihu Biljanu, vriednomu ravnatelju bačke škole, koj me ljubezno pratio na onom izletu, te ga o radnji dovoljno uputio. Sasvim je pako vjerojatno, da je na tom zemljištu g. 1851 kopao g. L. Slanik (V. Viestnik 1880 str. 126.).

Sa južne strane Vidovgrada po tom briegu ima razsuto mnogo odlomaka velikih zemljenih posuda, a još više jih se vidi tu pri obali u moru. Njekoliko povećih čuva se kod ravnateljstva ondješnje

više pučke škole iz mora povadjenih. Gori pomenuti vlastnik dao mi je jošte u dar za nar. muzej nekoliko bakrenih predmeta na onom zemljištu izkopanih, naime glavu jedne bodače na tri krugljice jedna izpod druge, okruglu žličicu sa okrnjenom ručicom, kubato puce, plosnato zrno od niza na žljebiće i komad veružice, te dva bakrena novca srednje veličine. Jedan je sasvim izkvaren, a drugi glasi:

CAESAR AVGVST · PONT · MAX · TRIBVNIC · POT. — Glava Augustova gola desno.

P · LVRIVS AGRIPPA III · VIR · A · A · A · F · F okolo **S · C.**

Coh. 2-I. 126. br. 445. U reversu je skroz probušen, a do rupe udarena kao marka, koja naliči na **M.**

Trnovac.

Dočuvši u Gospiću, da je neki žitelj u Trnovcu, ondje na blizu, krčec u svom vrtu da ga proširi, tu nedavno naišao na starodavne grobove i našao više predmeta u njih, pohitih onamo, da se o svem na licu mjesta obavjestim. Vlastnika nebjaše kod kuće. Tlo bjaše nasuto sve naokolo ogromnim kamenom, a tragovi grobovom jedva vidljivi. Krčevina sva zasuta hrbinama od surovo izradjenih starodavnih posuda. Kašnje u Gospiću dobih od vlastnika u dar tu nadjene predmete, naime zapinjaču od tuča na obluk, sa dugim stremenom i popriečnom prugom na glavi svršujućom na kuglje, i sjekiru s ušicom, koja se je natakala na drveni štap; a željezno koplje zlo sačuvano, ondje našasto, ustupi mi rado g. gospički liekar. Vlastnik obeća, da će radnju nastaviti, i predmete, koje bi našao, nar. muzeju pokloniti. U istom selu neki seljak izkopa na ravnici izpod župne crkve liepu veliku bodaču tučanu, te držeć da je od zlata, razlomi ju u tri komada. Putem presv. g. vel. župana B. Budisavljevića i ova je sada u muzeju. U Gospiću primih za isti zavod od ondješnjega šumara g. Dobijaša tri bakrene zapinjače nepodpune, jednu plosnatu viticu i zrno od jantara, sve iz predhist. dobe.

Kula.

Kula leži na visočini, koja je mal ne sve naokolo ravnim poljem obkoljena, te je sasvim vjerojatno, i radi liepa položaja, da je tu u rimsko doba sjedalo znatno selište uz glavnu cestu, koja je iz Senja polazila u Dalmaciju. Po nas ovo se zvalo Ausancalione

(Ptolem. *Ἀστανκαλαί*. — V. Viestnik 1885. str. 46.). Ovdje se često izkapaju starine rimske navlastito novci; a još danas se nalaze tri rimska nadpisa, koja je Mommsen izdao. Prilažem uz Mommsenovo i moje čitanje.

1. Uzidan u kući pravosl. župnika Nećaka. Visok je 60 cm., a šir. 60.

M. III. 3000. Addit. II. 350.

po Sabljaru i Kukuljeviću.

D · M	V D ·
V S E S E N I	I S S E N N M
V S S I B I E S T E	S S I B E S T E
M T O N I · O	M / O N I C
V N I X V P	Q V N L X V P

Čitao bi: »Diis Manibus, Vibius Stenans sibi et Stenatoni conjugii, quae vixit annos LX, vivus posuit«. Imena *Stenans* i *Stenato* su staro-ilirska, kakovih ima mnogo u naših nadpisih.

2. Uzidan u kući br. 126 Mile Oreškovića.

M. 3002.

po Sabljaru kod Neigebaura.

D I V I I V L I	D M I V L
N E D E C V I	N E D E I V I
Q V E T V S M A	Q V E I V S M
C O N I A C I	C O N I V G I
A R A V I L I V S	A R A M L I V
V I T I I T S I B I	V I P E T S I B I

Čita se: »Diis Manibus. Julius Nedeivius Queius *maritus* coniugii Aramliviae vivus *posuit* et sibi«. I ovdje ilirska imena.

3. Podaleče od Kule uz bunar Čekerk.

M. 3001.

po Sabljaru.

DI · M	DI M
A · N	A · N IIII IIS
ILICIPTIVS	ILI C · FIIVS
V P SIBI A IX	V P SIBI A XX
AIV	APV
M	M

Čita se po prilici: »Diis Manibus. *Aulus N. . . . isilius Cai filius vivus posuit* sibi *annorum XX*, (et) *Apulejae matri*«. Ovaj je nadpis na sarkofagu, koj služi za napajanje živina. Leži usried velikog

smrada, te teško do njega. Radi neprestane porabe slova su jako izkvarena. Već Fras (g. 1835.) str. 216. piše o njem: »Bei dem Brunnen Chekerk ist ein Stein mit einer Inschrift anzutreffen, die aber nicht mehr zu lesen ist«.

U što sam se bavio timi nadpisi, dočuh od seljaka, da je neki Dmitar Mileušnić našao tu nedavno kod svoje kuće br. 108 dva kilometra daleko od župničkoga stana na pol metra dubljine silu željeznih predmeta, ali da je mnogo toga razdao i kovaču na izradbu novoga alata predao. Pohitih onamo pješice, pošto put više za životinje nego li za ljude. U kući Dmitra još se čuvalo ra-tavanu u sve šest komada, naime lemeš, crtalo, sjekira na ciev sa ušicom, dljeto, krampić i bradva. Sve to odkupih za muzej, i vratih se u Kulu, da put nastavim.

Perušić.

U Perušiću započeti će do skora radnja, da se pročisti, uredi i obćinstvu otvori ondješnja golema i prevažna špilja. Na čelu odbora za taj posao stoji velm. g. kotar. predstojnik Maž. Hrceg, koga zamolih, da tom prigodom iztraži tu špilju i iz gledišta antropologičkog-arkeologičkoga, jer je mal ne bezdvojbena, da je ta špilja obitavana već u najstarije predhist. doba; a on će mi na to, da je i sam na to mislio.

Lešće-Prozor-Brlog-Munjava.

U Lešću sustavih se, da se porazgovorim sa ondješnjim povjerenikom g. Pavelićem o nastavljanju izkapanja u Pećini; a isto tako u Prozoru sa muz. povjerenikom g. Žagrovićem o dalnjem izkapanju na Vitlu, koj nam već nakitio nar. muzej neprocijenjenim blagom iz predhist. dobe. Ovdje dobih za mali novac srebrnu zapinjaču rimske radnje. Prolazeć izpod Brloga kroz Crkvinje, gdje se i od prije našlo ne malo spomenika iz bakrene dobe, koji su većinom u naš muzej došli, popitah, ima li što novoga, te mi donese Stjepan Nižić nekoliko predmeta tu nedavno našastih, medju kojimi se odlikuje jedno koplje veoma liepo. U Munjavi ustavih kola pred kućom br. 17 Rada Popovića, da vidim veoma važan rimski nadpis rabljen kao stepen na ulazku. God. 1881, baveć se u Munjavi, gledao sam, da mi ga vlasnik ustupi, ali ga ničim na to skloniti nisam mogao (V. Viestnik 1882, 15.). Sada Popović rado primi moju ponudu, i sam ga doveže u Ogulin do željezničke postaje.

S. Ljubić.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

(V. Viestnik God. XI. str. 82.).

LXIX.

1. ИЗВОМЕН-ЕМЪ ОЦА : И ПОСВЪШЕН-ЕСМЪ : СНА : И СВРЪЕ-
И-ЕМЪ : СТОГА ДХА (u sv. МЪ, ИИ, МЪ, АД u ГА ДХА)
2. СІЕ : СТОЕ : ЕУАМЕ : МНАСТІРА : ЖНОМНСАИКА : ХРАМЪ БАГО-
ВЕЩАННА : ПРЕСТІЕ БЦЕ : ОКОВА СЕ : КА БГО ХРАНИОМЪ
(u sv. ИИ, ТИ, ИИ, МЪ, АИ, НА, ИР, ТИ, АБ, АИ, МЪ)
3. МЕТЕ : САРАЕВЪ : ПРИ ВАСЕОСВЪЩЕНОМЪ : АРХІЕПІСОПЪ :
КР. ХАН (u sv. АР, ИР, МЪ, ИИ, ЦИ).
4. АРСЕНІО : СРБАКОМЪ : И МИТРОПОЛИЪ : САВАТІО : ЗАХМКОМЪ :
ТРЕДО И ПОДОМЪ : И ПОДВИГОМЪ : ВИСАРИОНА : ЕРОМНАХА :
БЪ АБЪ , З Р Ц О Е (u sv. АБ, МЪ, ИИИ, ТР, МБ, МЪ, ТР,
ИИ, МЪ, ИИ, ИГ, МЪ, ИИ, ИИ).

Čita se :

1. Izvoljenjem : oca i pōspješenjem : sna i svrenjem : stga Dha
2. Sje : stoe : Eualie : mnastira : Žiomislića : hram Bīgoveštania :
Prestie Bce : okova se : v bgo hramom
3. Mete : Saraevú : pri vaseōsvēštenom : arhierpisopu : kr hadži
4. Arsenju : Srbakom : i mitropoliu : Savatiju : Zahmkom : trudom
i podom : i pōdvigom : Visariōna : eromnaha : v lje 7199 e
(po Hr. 1691).
Sprieda je urezan početak Jovanova jevangjelja i t. d. :

1. КЪ НАСАЕ БЪ СЛОВО : И СЛОВО БЪ ВА БОЖЕИЪ : БЪ СЛОВО
СЪ БЪ ИСКОННЪ ГЗЪ (u sv. ИИ, АБ u ВА БОЖЕИЪ)
2. ПОНЕЖЕ ОБО : МНОЖИНА : ЕШЕ : УИИИИ : ПОВЕСТЬ : ОИВСТЪ :

ВАНІХЪ ВЪ НАСЪ ВѢЩЕХЪ ІАКОЖЕ ПРЕДАС^М НАМЪ: (u sv. МН, НН, УН, НН, ТН, ТЪ, АН, АК, ПР).

3. Д ЗДУЕЛО ЕУАІА ІС ХВА СНА БЖІА ІАКОЖЕ ІЕ^С ПНСАН
ВА ПРОРОЦЕХЪ СЕАЗЪ (u sv. ІАК, ПН, АОР).

4. КНИГА РОСТВА ІС ХВА СНА ДВІВА СНА АВРАМАА
АВРАМЪ РОДН ІСААКА ІСААК ЖЕ РОДН ІАКОВА І ІАКОВ
ЖЕ (u sv. НГ, ТВ, МЪ, АК, АС, ІАК, ІАК).

Knjiga je vis. m. 0,38; šir. m. 0,23. Štampana je na lanenu papiru, a okovana u srebro. Srebro je pozlaćeno, a okolo je za obrub sprieda filigrana s kamenjem. Takodjer oko četiri svetitelja i krsta, po sriedi, je drago kamenje. Oko krsta su angjeli, biva povrh krsta su dva angjela, a sa strane je perā (krakova) s lieve ІС s desne ХС. Uz krst su s lieve dvije žene, a s desne žena i učenik, te se vidi grad s vratima. S lieve je ІОАНИИЪ ЕУАГЕЛНСТ (u sv. МН). Jevangelista sjedi, a povrh njega je Jezus, biva u položaju je kao da kaže jevangelisti u pero. Na listi je: ПРОХОРЪ. S desne je:

АВКА ЕУАІСТ. S lieve je u dnu: МАТӨЕН ЕУАІСТ (u sv. ЗГ). S desne

je: МАРКО ЕУАІСТ (u sv. ЗГ). Ovo je sve sprieda, a straga je udareno pet golemijeh srebrnijeh klinaca, t. j. četiri na ćošcima, peti je po sriedi. Oko svakoga su klinca po tri omanja. Knjiga je vezana u crvenkastu kadifu. Dakako knjiga je fino okovana u srebro, pa je na srebru na četiri kraja (ruba) crnilom pisano, biva u vrhu

na lievoj korici: СІС СПОС ЕУАІС ОКОВА. Drugi ćošak: ЗЛАШАРЪ САВА ≈ ~. U dnu s desne (prvi ćošak): О МЕСИНА САРАЕВА. Drugi ćošak: ОН УАСНКОМЪ ЕСТЪ. Na desnoj je korici u vrhu, t. j.

na prvomu ćošku: ДРОБИАКЪ ПРОНДІС. Drugi ćošak: МАЗАН

РАДІ И ЛЮБО(И). U dnu je na prvomu ćošku: ДА ГА Н ПРОСПИ ПЕ. Drugi ćošak: БА ДСА ГА: 1692: 1)

1) Ovgdje se nesudara godina, jer je s početka sviecka, Z P U O E = 7199 = po Hr. 1691.

LXX.

Naokolo je u vrhu oko ruba:

† УАША † ПРОНГЪМЪНА † СА□Є †
 ХОНО□АЦА . СРЪМЪНСА
 НА †

Cita se: † Čaša † proigumna † Save † Hopovaca . srmisana †

Čaša je proigumena *Save Hopovca, srmisana (posrebrena)* t. j. čaša.

Oko čaše je šest krstova (sada je jedan slomljen, djetelinastoga oblika.

U vrhu joj je okoliša m. 0,21 cm. Duboka je oko m. 0,7 cm. Prom. joj je m. 0,6 $\frac{1}{2}$ cm. Visoka je do držala m 0,10 cm. U držalu su joj m. 0,3 cm. Promjer joj je na podstavku m. 0,7 $\frac{1}{2}$ cm. Čaša je od tvrda drveta, a okovana je pozlaćenijem srebrom. U dnu joj je naslon išupkan, a tako i podstavak čaše. Pera (kraci) su na krstovima urešena ružama od pet listaka a ostalo je sve naokolo našupkano.

Ovo je krasno djelo radjeno pri svršetku XIV v., a da ne rečem i prije. Sada je u biblioteci u Žitomišljicu.

LXXI.

Na rubu je podstavka:

СІА · УАША · СТАРЦА ПРОНГЪМЪНА · МИХАЇЛА (u sv. МН).

S gornje je strane ispod podstavka:

ВЪ АТО , З Р О О МЦА НАНЪАРІЄ

S donje je strane: -I-S

А

Cita se: *Sja · čaša · starca proigumna Mihajla v lto 7179 (po Hr. 1671) mca ianuarje 16 d(n).*

Čaša je okovana u pozlaćeno srebro. Oko čaše su četiri draga kamička. a ona je od našupkana koka. U vrhu joj je prom. 0,6 cm. Duboka je do 0,10 cm.; visoka do držala 0,12 $\frac{1}{2}$ cm.; a u dršku joj je 7 $\frac{1}{2}$ cm. Promjer joj je na podstavku m. 0,880 mm. Držak joj je narešen vodicama i našupkan šupkama. Također ima vodica i oko čaše. I ovo je krasno, ako i iz novije dobi, djelo, te se čuva u biblioteci u Žitomišljicu.

Vid Vuletić-Vukasović.

K r i t i k a.

(Nastavak. Vidi str. 85).

Nije tačno što g. Bulić piše u bilješci (str. 14) da „Nijemci ne razlikuju nazivom bilinske od geometričnih pletera“, te da jim „za sve skupa rabe“ „izrazi: *Flechtwerk, Gerinsel, Verschlingungen, Bandverschlingungen*“. Dapače upravo Nijemci razlikuju dobro nazivom bilinski od geometričnog uresa. Bilinski zovu *Pflunzenornament* ili *vegetabilisches Ornament*, te razlikuju u njemu: *Schnörkel, Gerinsel, Rankenornament, Blattwerk* ili *Laubwerk*, a za *motive pletera*, koji nijesu nego vazda geometrični ili vještački a bilinskih neina, imaju Nijemci mnoštvo naziva osjem ono troje što jih navagja g. Bulić, kao n. p. *Bandgeflecht, bandartiges Ornament, Riemenwerk, Netzwerk, Bandwerk, Durchflechtung, Klemengefcht, Geschlinge, Muttengeflecht* i t. d. I francuski *rinceaux* nehoće rijeti pleter, niti Francuzi rabe taj izraz za pleter bilinskih elemenata, već u smislu u kojem Nijemci rabe *Laubwerk*, pa zato i kažu i *rinceaux de feuillage* ili samo *feuillage* na mjesto *rinceaux*. Za bilinske smotane ili vijugaste uresne motive rabe Francuzi nazive: *enlacements de feuillage, combinaisons de feuilles, ou de fleurs, enroulements végétaux, feuilles enlacées*. Istina je, da Francuzi rabe naziv *entrelacs* za „pleter geometričnih crta“ jer *entrelacer* i znači upravo *preplićati*, ali imaju oni zato za pleter takogjer i nazive: *lacs, combinaisons de figures géométriques, combinaisons géométriques, enlacements de lignes* i t. d. Mučno mi je pak vjerovati, da bi Francuzi nazivali i *rinceaux* i *entrelacs* „generičnim nazivljem *ornement mystique*“, kako piše g. Bulić, jer je *sama jedna vrst pletera*, i to *uzlovit*, od najstarijih vremena upotrebljena kao simbol nedokučivijeh tajna, kao kod Asiraca, te kod Grka Gordijski i Hreljev uzao ili čvor, a nemože se jednako kazati za druge vrsti pletera.

Neimaju ni Talijanci samo naziv „*intreccio geometrico*“ za geometrični pleter, već i oni razlikuju: *treccie, intrecciamenti, intreccio triplice, quadruplo ecc, cappio, doppio nodo, cappio di fettuccia o nodo di nastri, nastri e catene intrecciati*, a neke zovu takogjer *ornamenti romanicci a nastro*, a to su oni, koji su najrodniji onomu br. 46 Tab. XVI. Bulićeve knjige, koji se nahodi u splječkoj krstionici.

Cijenim, da se nebi moglo primiti za nas nazivlje, što ga za pletere predlaže g. Bulić. Nazivja *bilinski pleter* mi netrebamo, već s razloga što ga sam g. Bulić navagja, da „toga se kod nas još ne otkrilo ni primjerka“, a opet zato što takova pletera uopće i neina, već su to isprekrižani bilinski motivi, koji se ujedno s onijema, što bi jih g. Bulić hotio da nazivlje „*mješovitijem pleterom*“, zovu već odavna *rabeskama*, pa jih nije miješati sa pleterom ili uresom sastavljenijem od protkanijeh, prepletanjeh i uzlovitijeh trakova, kajiša i gajtana. Naziv *pleter* prima se po sebi, kao pleteni ures poveće plohe, duvara ili stropa; ali „*gajtan*“ se nemože da primi „za jednostavni pleteni obrub“ jer gajtan je kod nas ono što u Talijanaca *cordone*, u Nijemaca *Schnur* a u Francuza *cordón*, t. j. podeblja jednostavno upredena žica. Za pleteni obrub po sebi se kod nas nameće riječ *pleténica*. Piše g. Bulić, da „tko pozna ornamentalne narodne motive, neka

se izjavi o boljim nazivim ako jih u narodu ima“. Ja sam imao prilike da pregledam nekoliko ornamentalnijeh narodnijeh motiva skupljenijeh u Lici, i da jim čitam imena kod svojega druga Vid Vuletića-Vukasovića. Njemu jih je skupila kći Lazara Tadića. Među njima nijesam našao nego sami jedan motiv pletera — *prijekršće*. Nu, kako u prebogatom jeziku našega hrvackoga i srpskoga naroda opstoji riječ za svaku stvar narodu poznatu, nesumnjam nimalo, da neće biti naziva i za svaku vrst pletenijeh urednijeh motiva, pa možda je tijeh motiva i dotičnijeh naziva već i sabrano po štogod u spom. Layevom djelu; ali ako ih i nije tamo, daće Bog, da jih kogod sabere što prije, nebi li oni podali čvrsta svjedočanstva mojem uvjerenju, da motivi ureda na kninskijem i ostalijem srodnijem dalmatinskijem spomenicima nijesu svikolici tugjega porijetla, nego da su većinom crpljeni iz duše samoga hrvackoga i srpskoga naroda. Gosp. Bulić slaže se sa mnom kad bojažljivo nagagja (str. 17), da je „taj ornamentalni motiv mogao“ „i ne biti unesen u Dalmaciju iz druge zemlje, već da je plod takogjer postepenoga razvijanja umjetnosti na našim krajevima“, a razilazi se od mojega mnenja kad pretpostavlja tom nagagjanju, da „tako rečeni bilo langobardski, bilo karlovinški mistički ornamentalni motiv ne smije se smatrati poza Otrikolskim otkrićem više privatnom osebujućinom ma bilo kojega naroda, nego razvijenijom kompozicijom motiva, koji se već u jednostavnijoj osnovi pojavljuju za prvih vjekova starokršćanske umjetnosti“; a to, s razloga, što sam jih već na više istaknuo.

Slabo je poznata g. Buliću narodna jugoslavenska ornamentika, a za Layevo djelo nije zar ni čuo nigda govoriti, kad je o njoj tako mlohavo uvjeren, da mu se čini, „da bi moglo i to biti, da su Hrvati imali zanajviše nekakvu svoju skroz izvornu, nego tek imitativnu školu u ornamentalistici; a to naravski za prve polovine srednjega vieka“. Za tujem u bilješci navodi listinu iz god. 1080 „koja spominje graditelja: „... Petri ecclesiam construere, quamque Deo permittente studio artificum complevimus“ (Docum. p. 127)“ i kaže, da se nerazabire, „da li su domaći ili inostrani“. Po toj bilješci se razumije, da g. Bulić misli ovgje da govori o monumentalnoj ornamentici. Nu kako se monumentalna naravskijem tokom razvija i potiče iz obrtne ornamentike, tako treba suditi, da on misli e su Hrvati imali i obrtnu „tek imitativnu školu u ornamentalistici“. Vaskolik današnji naobraženi svijet priznaje Jugoslavenima, dakle i Srbima i Hrvatima najpače, izvornu narodnu ornamentiku. Ta se ornamentika nahodi kod one česti prostoga nam naroda, koju evropejska kulturna natruha nije još otugjila i koja je, poput pjesama, priča i običaja, tradicionalno baštinila od svojijeh pradjedova. Ona je *strogo izvorna*; te je ovakova bila čak i u prvoj polovini srednjega vijeka.

Izmegju 60 komada ulomaka naslikanijeh u Bulićevoj knjizi, samo jih je 20, koji ne nose na sebi kojekakav motiv pletera.

Ja ću te motive pokušati da razdijelim na dvije skupine, i to na *pojasne, opervažujuće* ili *obrubne pletenice* i na prave *plettere*.

Pleter predstavlja kao prvobitnu vrst tkanine, čilim, kojijem su bili zastri duvarovi hramova i bogatijeh kuća u staro doba kod svijeh naroda.

Ti su ćilimovi bili kašnje zamjenjivani drvenom oplatom, na kojoj su se urezavali motivi pletera, a ti su motivi prešli kašnje i na kamen, kako jih eto viggamo na kninskim ulomcima, koji potiču osobito sa pregrada kora i amvona u njima.

Pletera razlikujemo tri glavne vrsti: I. *Pravocrtni*, II. *Krivoctrtni*, a III. *Mješoviti*, koji sastoje od pravo- i krivoctrtnih elemenata.

Pravocrtni pleteri su bili po svoj prilici oni na ulomcima sl. 17 i 26.

Krivoctrtni su pleteri na ulomcima sl. 5, 10, 18, 23, 34 i 43.

Mješoviti su pleteri na ulomcima sl. 6, 12, 25, 32, 33, 35, 39, 45, 54, 58 i 61.

I. Pošto je vrlo malo sačuvano od ulomaka sl. 17 i 26, može se nagagjati, da su na njima bili pravocrtni pleteri, ali se nemože potanko da opiše njihov sklop, premda se može do sad već kazati, da nijesu posve jednaki.

II. a) *Krivoctrtan pleter* br. 5 jedini je ove vrsti kod nas cjelokupno sačuvan. Elementi su mu na kut stojeće sa stranicama unutra ugnutijem krivoctrtne četvorine, od kojijeh su same tri cijele u sredini, a one su spletene jednijem prekinutijem trakom, što se unaokolo pačevornog polja previja na polučetvorine ili trokute, s jednijem malijem zatvorenijem komadićem u gornjem desnom kutu i jednijem zatvorenijem komadom na lievoj strani, koji je spleten u jednu četvorinu i jednu polučetvorinu. Pleter četvorina tako je rasporegjen, da stranice četirijuh četvorina sačinjavaju prividne krugove, ali sami elementi nijesu kružnice već kako sam jih opisao. O tomu pleteru piše g. Bulić, da je „pleter su tri prutića u kružnicu kompliciran sa pleterom isto triju prutića na četverokut, tako da mu osnova izgleda kao redovito sgužvana mreža“. Svikolici kninski i muogi svremeni dalmatinski motivi pletera sastoje od grebenastijeh trakova na tri prutka, megu kojijema ostaju dva žlijeba. Tako su posvuda izragjeni i geometrični uredi i lišće romaničkog sloga, pa i ta činjenica jamči više za XI i XII nego li za X vijek ili ranije. Jednako je sastavljen kao br. 5 i pleter na ulomku sl. 23, samo što je kao prestrižen na krajevima.

đ) Na ulomku sl. 10 nemože da se razabire sastav pletera, ali rek bi, da su i u njemu krivoctrtne ugnute četvorine, kojijema su u praznijem meggjuprostorima umetnute tice i ruže.

Ni po ulomku sl. 18 nemože da se razabere sastav pletera, ali se vidi, da su mu jedan motiv krivoctrtne ugnute četvorine kao a i đ. O ulomcima sl. 16, 17 i 18 piše g. Bulić da „po obliku i izradbi odnose se na pregradu svetišta, ambon, žrtvenik ili absidu crkve na Kapitolu, kao i dosele opisani, s kojima po kompoziciji i dobi u ničem se ne razlikuju“. Meni se čini da se ova tri ulomka bitno razlikuju u kompoziciji megu sobom ne samo, već i od ostalijeh prije njih opisanih u Bulićevoj knjizi. O sl. 17 rekao sam već, da je po svoj prilici pripadao pravocrtnom pleteru; sad sam spominjao sl. 18; a o sl. 16 se i nezna, dali je pripadao uopće kakvu pleteru, jer ima tu vitica, listić i kao nekijeh ključića, a nije viggjeti nikakva pletera. O njima se može samo kazati, da jim je izradba jednaka.

Na ulomku sl. 34 takogjer se nerazabire sastav pletera, ali je vidjeti, da su jedan motiv krivoctrne ugnute četvorine. Bulić ga potanko neopisuje.

c) Slike 43 i 46 jesu jedna te ista slika, pogrešno dvakrat otješnuta. I u tomu su pleteru jedan motiv na kut stojeće krivoctrne ugnute četvorine, a spletene su sa ravno ležećijem križićima, koji sastoje od četiri spletena polukruga, koji se tiču u križalištu sredinom izbočene strane. Bulić ga nije potanko opisao.

III. a) *Mješovit pleter* sl. 6 jedini je cjelokupno sačuvan. On sastoji od dvije krivoctrne na kut stojeće četvorine a unaokolo od 10 trokuta ili polučetvorina. Kroz sredine četvorina i polučetvorina provlači se dijagonalno jednostavan pravocrtan trak u dva komada, koji se pravokutno križaju megju sobom. G. Bulić piše, da je u tom pleteru isti motiv kao u sl. 5 „s malom inačicom“, dočim se eto vidi, da nije mala nego velika razlika megju njima.

b) I pleter na ulomku sl. 25 sastoji po svoj prilici od spletenijeh na kut stojećih krivoctrnijeh ugnutih četvorina, a unaokolo, na mjesto trokuta, proteže se jedan sami trak savijen na polukrugove spletene sa četvorinama; pravocrtan dijagonalan trak ne prelama se pri stranama pravokutno, kao u sl. 6, već se previja na luk. G. Bulić ga neopisuje potanko.

Pleter sl. 32 sklopljen je po svoj prilici od istijeh motiva kao i onaj na ulomku sl. 6. Ništa potanko o njemu u Bulićevoj knjizi.

c) Pleter sl. 45 takogjer je mješovit sastavljen od istijeh motiva kao i oni sl. 6, 25 i 32, tom razlikom, da ima unaokolo cijele krivoctrne polučetvorine ili trokute, a pravocrtan trak mu se pri rubu savija na luk. On stoji dakle po svojoj kompoziciji izmegju onijeh sl. 6 i sl. 25.

Mješoviti pleteri na ulomcima sl. 12, 33, 35, 39 i 54 sastoje od krivoctrnijeh elemenata, kroz koje se hasurasto provlače po dva usporedna dijagonalna traka, tako da sačinjavaju pleter, što ga Nijemci zovu *Mattengeflecht*, a mi, dok mu se nagje čisto narodni naziv, možemo, da ga zovemo *hasurastijem pleterom*. Ovgje su nam četiri šljedeće vrsti istoga.

d) Hasurasti pleter sl. 12. Izmegju hasurastog pletera prepliću se valovite krive crte; nu sva je prilika, da je s lijeve strane ploče pleter pogrešno nacrtan, i da je nutrnji krivoctrni element bio poznata krivoctrna četvorina.

Ovgje mi je opaziti g. Buliću, da on često netačno rabi izraze *istovjetan*, *srodan*, *isti*. Pošto je ovo govor o geometričnijem uresima, cijenim da se treba držati i geometričnog nazivlja u prispodabljanju oblika. U geometriji su *istovjetni* oni likovi, koji su jednaki i po obliku i po veličini, te stavljeni jedni na druge, potpuno bi česti jednijeh sudarale se i pokrivala isto ležeće česti drugijeh. *Slični* ili *podobni* su oni likovi, koji imaju jednako rasporedane i isti broj stranica, jednake sve istoimene kutove, te razmjerne pojedine stranice: oni imaju isti oblik al različitu veličinu. Izraz *isti*, koji je rabljen u svagdanjem govoru, imao bi značiti i *sličan* i *istovjetan*. Motivi na ulomcima sl. 6 i sl. 12 dosta su različiti, te nijesu ni podobni ni istovetni, već su samo *srodni*, nalični su t. j. samo donjekle megju sobom. G. Bulić piše, da se isti motiv kao na ulomku

sl. 6 nahodi na „pluteju u S. Abbondio u Como“, a ob onom na ulomku sl. 12, da mu je rezbarija „istovjetna onoj na plutejima u S. Abbondio u Como“. Sad kad su motivi sl. 6 i sl. 12 različiti, nemogu obadva, da budu istovjetna ili ista s onijema u S. Abbondio u Como, te će bit zar obadva samo srodna s onijema, ili jedan sličan onomu na jednomu, a drugi onomu na drugomu pluteju crkve S. Abbondio u Como. Nije tačno ni ono što g. Bulić piše, da je rezbarija sl. 12 istovjetna „onoj na sadašnjoj krstionici S. Ivana u Spljetu (br. 45), jer je ova, kako sam istaknuo više srodna onoj na ulomku sl. 6.

e) Hasurasti pleter na ulomcima sl. 33 i 35 sastoji rek bi od hasurastog pletera propletena sa poznatijem kriv. četvorinama. G. Bulić jih napose neopisuje.

f) Pleter sl. 39 najbolje je prilično sačuvan ove vrsti. G. Bulić piše o njemu, da je, „na osnovi mreže sa upletenim kružnicam“. Osnova je hasurast pleter dvoje usporednijeh dijagonalnijeh trakova, koji se križaju pravokutno. Oko svakog četverostrukog križališta usporednijeh trakova je naizmjenice po krug ili poznata već krivoctna četvorina. Ugnute stranice četiriju susjednijeh četvorina svezuju se okolo svakoga kruga tako, da prikazuju drugi njemu susredištan krug. Unaokolo pri rubu pletera jedan se sami trak prepliće u polučetvorine i krugove.

g) Hasurasti pleter sl. 54 rek bi da sastoji od hasuraste pravocrtne mreže sa dvostrukijem susredišnjem kružnicama oko svakog križališta.

(Slijedi.)

F. Radić.

D o p i s i.

U Križevcih 10/8. 1889. — Slavno ravnateljstvo! Upravo sam doznao, da su nadjeni predhistorički predmeti iz kamenite dobe u mjestu Hudovo blizu Rakovca.

Gosp. inžinir Schell u Vrbovcu rekao mi je, da ima on nekoliko tih predmetah, i ja sam ga nagovorio, da ih pokloni muzeju, što on obeća učiniti.

Pisao sam ujedno povjereniku župniku Stoosu u Rakovcu, da bih ja želio s njime zajedno u prilog muzeja raditi, i očekujem njegov odgovor, po kojem ću umah u Rakovce poći. Toliko na ubavjest.

Sa veleštovanjem

Emerik Breyer.

U Korčuli, dne 1. srpnja 1889.¹⁾ — Sliediti mi je opis starobosanskih nadgrobnijeh spomenika u Rami, a ti su oko Šćita sasvijem različiti od stećaka u Herceg-Bosni, biva to su kao usadjeni pilovi jali miljarni kamenovi. Kod Gmiča je (od Prozora put zapada 1 sahat hoda) u liski (liskovoj šumici) s okrajka nadgrobni kamen. Na njemu je prosti krst u polukrugu.

Kod ovoga je drugi sličan, al je manji, a na njemu nema krsta. Spomenuti mi je, da su ovdje tri stećka, a četvrti prebijen. Ovi su

¹⁾ V. Viestnik 1889, str. 91.

stećci ukresani bez ikakva umjeća, biva na njima nema znakova niti šara, no su *krupne kamenine* poput golemijih monolita.

Kod spomenutoga mjesta, malo podalje, na Rastu su sljedeći spomenici:

1. Stećak poput ploče. Na njemu su udubljene kao dvije kupe. I ovaj je stećak gromadina bez ikakva ukusa.

2. Ploča. Zarasla je u mašinu.

3. Pet ploča. Zarasle su u liske i obrasle mahovinom. Malo podalje, u dno doline, dva su stećka. te su ponešto utonula u zemlju. Ovi se stećci svršuju u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na jednomu je od spomenutih stećaka golem odignut (oskočen) polumjesec. Polumjesec je s donje strane stećka, te je okrenut nizdoli. I ovi su stećci slabo ukresani. Radi usporedjivanja naveo sam *sickanje* (vrstu tatuaza) s desnice nekoga težaka (V. Viestnik 1889, str. 89—90) iz Slatine (u Rami), a ovdje mi je navesti s desnice Stipe Ćurića u Gmićima kod Prozora. To je granati krst kao i na najstarijem starobosanskiem stećcima. Ovako mi je kazao spomenuti Ćurić: „Malo je koji *katonik* (katolik?) u Rami, koji nema znakova, a neki među i na prsi, biva među broj, slova, jelicu i t. d.“

Na *Borku* je kod *Glibivca* (kod kuće Stipe Ćurića) starinsko greblje. Ovdje je nadgrobno kamenje poput pilova jali miljarnijeh kamenova ili biljega. Opisati mi je sljedeće:

1. Kamen-biljeg vapnenjak sa krstom osobita oblika. I s protivne je strane krst polukružnom crtom presječen. Biljeg je visok m. 1,38; šir. m. 0,50; debeo m. 0,36.

2. Biljeg. Na njemu je oskočen krst na trokute.

3. Omanji biljeg. Na njemu je jednostavan krst.

4. Golem biljeg. Na njemu je oskočen krst, a tako i polumjesec (nad krstom) okrenut niz doli. S desne je ruke, sa strane, upravan mač na krst.

5. Biljeg. Na njemu je krst osobita oblika. S desne je ruke, sa strane, kriva sablja. Nevidi joj se balčak. Ovaj je biljeg visok m. 1,39; širok m. 0,52; debeo m. 0,27¹/₂.

6. Biljeg. Na njemu je prost krst, a nad njim polumjesec oskočen.

Ovdje je u sve sedam biljega (od vapn. su) ili starinskih krstova. Opazit mi je, da je ovdje po liskama dosta grebova, al na njima nije biljega ili spomenika. Opet mi je kazati, da su navedeni biljezi kao iznimka, (samo jih ima u Rami), te su usadjeni u zemlju. Svakako nijesu iz najstarije dobi, biva od XV su do XVIII vieka.

Kod Gornjega Vakufa je *Talino Gumno*. Tu je do četrnaest stećaka poput ploča od vapnenjaka, ali su rdjavo izradjeni i na njima nema znakova. Sad su zarašteni u liski. Kod *Kasabe* je katoličko greblje, te se tu sada kopaju sljedbenici rimske crkve. Na greblju su tri golema krsta, a još je tu u sve do dvadeset drevnijeh krstova latinskoga oblika. U greblju je do trideset i pet stećaka poput ploča od krupna žrvnjaša. Ovi su spomenici slabo ukresani, te su bez znakova, a samo mi je spomenuti ova dva;

1. Biljeg. Na njemu je udubljen prosti krst.

2. Malen biljeg. Na njemu je u viencu udubljen krst.

Ni ovdje narod nezna, da su stećci starobosanski spomenici, no prosto kaže: „*Bog zna čiji su! Stara je svitina!*“ To se samo zna, da je na *Riki*, u selu Bistrici, bilo naroda, biva *Vukovići*, a kašuje je postala *kasaba na rici Vrbasu*.

Na *Kamenu* je starobosansko greblje, t. j. jedanaest stećaka, te su veoma golemi. Pet je stećaka poput ploča. Na podstavku su, a u vrhu su širi. Na jednomu ciglomu je stećku na nogama, s desne strane, znak poput po hljeba. Stećci su kao žrvnjaši od krupne smjese, te mi je ovdje navesti mjere od najgolemijeh:

Najgolemija je ploča duga m. 3; šir. m. 2,20; debela m. 0,50. Najgolemiji je stećak dug m. 2,60; širok m. 0,80; visok vanka zemlje m. 0,88.

Na *Debeloj Megji* (kod Gornjega Vakufa) u sve je dvadeset starobosanskih spomenika. Ovi su stećci poput ploča, a samo se jedan svršuje u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Svi su krupno izradjeni od gromače, biva od krupnoga žrvnjaša, a na njima nije nikakva simboličkoga znaka niti šare. Sad su većinom zarasli u zemlju i u liasku. Ovdje mi je mimogred spomenuti, da u Gornjemu Vakufu narod zove *stečke* ili *mašete kamenicami*. Na *Krupi* je povrh Gornjega Vakufa mašeta, t. j. stećaka, biva: dva su stećka u vrhu šira, a naslonjena su na ploču poput podstavka. Treći je stećak bez podstavka. Sada je izvrnut, a tako su isto dva jednaka trećomu. Tu je ispod stećka kopao predstojnik Žeravica, ali nije našao predmeta, no samo kostiju, a i lubanja je bila dobro uzdržana. Ovi su stećci dosta pravilno al neukusno izradjeni, te na njima nije traga simboličkomu obilježju, pa niti kakvijem crtarijama. U obće oko Gornjega Vakufa nema starina, no se nadje po gdjejeki rimski novac. Od Gornjega Vakufa put Fojnice sahat hoda je selo Ždrinci, a tu je do dvadeset mašeta poput ploča. Na njima nema znakova.

Pred crkvom je Oo. Malobraćana u Fojnici golem krst na devet zavojaka, a u svakomu je zavojku golema ruža. Na krstu je (u izdubku) opet krst sa g. 1606. Sada je krst prevaljen, te se nemože vidjeti s druge strane.

Kod opisanoga je krsta drugi, i gotovo mu je u obliku jednak, a na njemu su sliedeći uresi. U vrhu je ruža četverolista poput krsta. Ispod pera (kraka) diže se *jelica* (stablo). Na desnomu je peru životinja poput konja, a na lijevomu trči pas. Povrh psa je oskočen polumjesec okrenut nizdoli, t. j. put juga. Ovo je straga, a sprieda se nevidi, pa je krst prevaljen. Krst je od vapn. Visok je m. 1,38, a debeo m. 0,28. U perima mu je m. 0,92.

Put istoka je kod Fojnice selo Gvoždžani, a uz spomenuto je mjesto seoce *Lužina*. U ovijem je stranama bio *Gjedov-do*, biva baština *gjeta* (dida), t. j. poglavice narodne bosanske crkve.

U selu su *Lužini* dva sliedeća stećka:

1. Stećak (mašeta) od vap. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Stećak je dug m. 2,30; visok m. 1,30

(do površnice); visok (s površnicom) m. 1,83; širok m. 1,36. Stećak je naslonjen na podstavak, koji je poput goleme ploče. Na glavi je spomenutoga stećka ukresan golem (oskočen) vienac. Ovaj je stećak sada prebijen.

2. Stećak. Sličan je opisanome, al je bolje uzdržan. Na njemu nema nikakovijeh simboličkijeh znakova niti uresa. Ova se dva stećka mogu usporediti s ogromnijem stećkom na *Pavlovcu* kod Sarajeva, koji je najveći dosad poznati stećak u svoj Herceg-Bosni.

Ovdje mi je navesti nekoliko bilježaka što su mi jih poslali vrli prijatelji iz Bosne, a to kako pripomenak za naše starine u Herceg-Bosni. Evo bilješke našega učenoga fratra Dr. Danijela Bana: Na Trnu je kod Širokog Briega stećak vap Svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na njemu je polumjesec sa zvijezdom u ovom položaju: ☾*

2. Stećak kao opisani. Na njemu je mač za štitom.

Piše mi vrli Tomo Dragičević: „Imam prijatelja, džandarskog vodnika u *Kladnju*, pa sam mu pisao, da me izvjesti o tamošnjem stećcima ili *mramorju*, kako to narod ovdje zove. On mi je odgovorio, kako ćeš vidjeti u njegovu pismu. Eto on piše, da je on sam pregledao u *Kladanskom kotaru* 774 mramora. Pisao sam mu, da mi snimi i nadpise. Evo izvješća spomenutoga džandarskog vodnika g. *Ilije Dusparovića*: „Dragi Tomo! Šaljem ti izkaz od mramorova n kladanjskom kotaru, te sam sve pobilježio kako koji izgleda.

U selu je *Gojšaliću* 50 stećaka. Većina jih je na podstavku, a neki su urešeni arhitektonički. U selu je *Stariću* 86 stećaka. Na podstavku su, a neki su s arhitektoniskijem uresima. U selu je *Ravne* 19 stećaka. Na podstavku su, i uz arhitektonske urese. U selu *Dole* je 15 stećaka. Slični su opisanijem, a to u obliku. U selu je *Mladovu* do 36 stećaka, te se većina svršuje u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Nekoji su stećci s arhitektoniskijem uresima, a naslonjeni su na podstavku. U *Vranović-selu* je stećak na podstavku. U vrhu je ravan poput ploče. U *Tarevu* su tri stećka poput opisanoga. U *Olovcima* je sedam stećaka, te su na podstavku, a u vrhu su ravni. Podstavci su jim široki. U *Prijanoviću* jih je šest. Oblika su kao i u Olovcima. U *Stuparima* je šest stećaka na podstavku. U vrhu su ravni, a narešeni su arhitektonički. U *Tuholju* su četiri stećka na podstavku. U vrhu su ravna. U *Burdelju* je deset stećaka. Većina se svršuje u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. U *Obručevcu* je pet stećaka. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na nekijem je uresa, n. p. *jelica*. U *Goletiću* je osam stećaka na podstavku. U vrhu su ravni. U *Kovačiću* je 28 stećaka. Neki su stećci ravni u vrhu i naslonjeni su na podstavku, a neki se svršuju u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na ovijem se posljednjem opaža i *jelica*. U *Bratelju* su dva stećka na podstavku. U vrhu su ravna. U *Konjeriću* je devet stećaka na podstavku. U vrhu su ravni. U *Gojakoviću* je 14 stećaka na podstavku. U vrhu su ravni. U *Suhaj* je šest stećaka. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. U *Bielopolju* je pet stećaka na podstavku. U vrhu su ravni. U *Kaštelju* su četiri stećka elična

stećcima u Bielopolju. U selu *Drudovima* je 70 stećaka na podstavku. U vrhu su ravni. Na nekijem je krst, pa proste kuke i *jelica*. U *Noćajeviću* je 14 stećaka; neki su na podstavku i ravni u vrhu, a neki se svršuju u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. U selu *Brloške* su četiri stećka na podstavku. Ravni su u vrhu. U selu su *Kruševu* 42 stećka. Većinom se svršuju u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra, a na podstavku su. Na nekijem se opaža krst pa proste kuke, i sastavljena kuka poput slova **S**. U *D. Drezelju* su 22 stećka. Slična su stećcima u *Kruševu*. U *Višnjici* je jedan stećak. U vrhu je ravan i širi. Na njemu je ukresana kao konjska podkova i sablja. U selu je *Kozjacima* deset stećaka. Većinom su na podstavku, i svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na nekijem se opaža prosta kuka i kratovi razna oblika. U *Olovu* je 19 stećaka, te su slični opisanijem u *Kozjacima*. U *G. Bakićima* je osam stećaka. Na nekijem je krst i sablja, zatijem dupla kuka i po pet jabuka u ovomu smjeru :: između jabuka je okomito sablja. Ovi su stećci u vrhu ravni¹⁾. U *Grabovici* je 17 stećaka. Većinom se svršuju u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na nekijem su proste kuke. U selu *Ponierci* (*Ponierka*) je 41 stećak na podstavku. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. U *Kamenskomu* je 70 stećaka na podstavku. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na nekijem su proste kuke, pa krst i dupla kuka. U *Mogušama* (*Moguše*) je jedan stećak na podstavku. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Na njemu je dupla kuka i proste kuke, pa kao cvietovi ili bolje znakovi. U selu su *Berisaliću* tri stećka kao onaj u *Mogušama*. U *Kolakovićima* je sedam stećaka kao u *Mogušama*. Tu se opaža vitez na konju. U ruci mu je kao grana i sablju paše. U *Slivnu* je sedam stećaka, te su slični posljednijem. Tu su ukresane proste kuke, dvostruka kuka i krst. U *Hajtatoviću* je 27 stećaka na podstavku. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. U *Gurdićima* je 31 stećak. Slični su stećcima u *Hajtatovićima*. U *Kanicih* je jedan stećak, te je oblika kao onaj u *Gurdićima*. Na njemu je ruka i krst. U *Krušanju* je na stećku (oblika je kao i opisani) polumjesec uzgori, ispod njega krst i sablja.

Ovo je opisano po debelu, t. j. u glavnijem potezima, al se i po ovomu može zaključiti, da su zlameniti i stećci u *Kladanjskomu kotaru*, te se spominje i u narodnijem pjesmama. Vid *Vuletić-Vukasović*.

Razne viesti.

Sudjelovanje našega nar. ark. muzeja na predhist. izložbi držanoj od 4. do 11. kol. tek. g. u Beču. — Prigodom obdržavanja

¹⁾ U *D. Bakićima* je veoma zlamenit heraldički spomenik. Usp. „*Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*“ knj. II. str. 73—75.

zajedničkoga antropologičkoga sastanka u Beču od strane anthrop. društva Berlinskoga i Bečkoga, ovo zadnje zamisli staviti pred oči svomu drugu i sve što se boljega našlo do sada u našoj carevini na predhistoričkom polju na način izložbe. Toga radi predsjedništvo anthr. društva u Beču pozva i ravnateljstvo ark. odjela nar. muzeja u Zagrebu, neka blagoizvoli sudjelovati svojim blagom na tu izložbu. Naš muzej bjaše si već stekao liepi glas u svijetu po svojih sjajnih izkapanjih, navlastito u Prozoru, iz Halstetterske dobe, te se očekivalo da bi naša sbirka mogla dobrano razpršiti one nejasnosti, koje još u mnogom ovu dobu zastiru, te potvrditi mnijenje, da je halstetterska kultura, koja se širi južnom Autrijom, Štajerskom, Koruškom, Kranjskom i istočnim djelom sjeverne Italije, ovamo došla iz Male Azije putem balkanskoga poluotoka, a ne drugako. Veleđušnom dozvolom Vis. Vlade muz. ravnateljstvo rado privoli na laskavi poziv bečkoga anthrop. društva, te muz. ravnatelj, koj međjutim bje sam pozvan da sudjeluje kao član na taj sastanak, sastavi od muzealnih predmeta predhistoričkih iz kamene, tučane i željezne dobe sbirku tako, da po mogućnosti odgovori želji i nakani bečk. anthr. društva. Ovu sbirku sam ravnatelj odnese u Beč, i sam priredi u dvorani opredjeljenoj za izložbu u novom naravoslovnom muzeju, koje je uprav za ove izložbe od Njih. Veličanstva i otvoreno bilo. I ovo još bez uztezanja reći možemo, da je naša sbirka podpunoma postigla onu svrhu, za koju je izložena bila. Članovi sastanka ne samo su priznavali njezinu zamašnu važnost, nego su ju neprestano proučavali i nacрте pravili. Po svršetku sastanka ravnatelj sam spravi sve u sanduke, i u Zagreb odpremi. Iz Beča prodje ravnatelj na internacionali antropologički sastanak u Pariz, kamo je pozvan bio, da kao član sudjeluje.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu. Uredio prof. Sime Ljubić, ravnatelj nar. zem. muzeja. Odsjek I. Svezka I. Egiptaska sbirka. — Predhistorička sbirka. — U Zagrebu 1889. 192 strane teksta u vel. 8-i i 36 tabla. — Ravnatelj nar. muzeja još od god. 1868, t. j. od kada se nar. muzej ustrojio, nastojao je oko Zem. Vlade, da bude opredjeljena svota dovoljna samo za troškove tiskanja jednoga svezka, koj bi se svake godine izdavao pod naslovom „Viestnik nar. zem. muzeja“ kao što programi kod srednjih učilištih. U tom svezku imalo se na svietlo davati sve što se ticalo od istoga muzeja, navlastito pako popisi muzealnih zbirka arkeologičkih i prirodoslovnih. Dne 11. svibnja 1870 bje napokon prihvaćen taj predlog, te komcem te iste godine ugleda bieli sviet prvi svezak toga muzealnoga Viestnika. Ali zaman se starao isti ravnatelj tečajem sliedećih godina, da se nastavi već zakonom ustanovljeno izdanje Viestnika. God. pako 1876 sam ravnatelj izda drugi svezak Viestnika bez ikoje pripomoći, u kom su tiskane bile dotadašnje muzealne sbirke, predhistorička i grčko-rimskih nadpisa, te popis rimskih zl. novaca malo prije otkritih u Zemunu. Stoprv god. 1885 vladin predstojnik Ivan Vončina shvati potrebu tiskanja muzealnoga znanstv. kataloga arkeol. odjela nar. muzeja, te bude u to ime ustanovljena godišnja svota od 400 for. za trošak tiskanja toga kataloga do konca radnje.

Po predlogu ravnateljstva Vis. Vladom prihvaćenu taj katalog ili popis, kao što i sam sustav arkeol. odjela muzealnoga zahtjeva, djeli se na tri odsjeka, a svaki odsjek na sbirke. U prvom odsjeku opisuju se sve sbirke muzealne osim numismatičke i epigrafičke; u drugom numismatička sa sphragistikom; a u trećem epigrafička sa kipovi i plohozezbami. Najvažniji pako predmeti predstavljaju se što točnije u nacrtih na tablah ili u tekstu.

Pod gori označenim naslovom izašao je ovih dana na svietlo prvi svezak prvoga odsjeka toga muzealnoga popisa. U njem opisuju se samo dvie muzeal. sbirke, naime *egipatska* i *predhistorička*, koje obiluju na riedkostih, i razsvieljene su sa 36 tabla. Izdanje predhis. sbirke došlo je uprav u hori, jer je mogao sam ravnatelj čuti povoljni strukovnjački sud o tom izdanju od dva najnalježnija organa u ovoj struci, a to su oba predhistorička sastanka, koja su se prošloga kolovoza držala, naime sveobéi njemački u Beču i medjunarodni u Parisu, kojim isti ravnatelj predstavi svoje djelo.

Ovomu prvomu svezku udarila je Vis. Vlada cieniu od 3 for., a može se dobiti kod Hartmanove knjižare ili kod ravnateljstva arkeol. odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Inscriptiones, quae in c. r. museo archeologico Salonitano Spalati asservantur. Descripsit prof. I. Bulić, director eiusdem musei. Spalati 1886. — U ovoj znamenitoj sbirci nalaze se na kupu točno opisani svi nadpisi grčki i rimski, koji su sastavljali epigrafičku solinsku sbirku c. kr. muzeja u Spljetu do god. 1886. Na str. 305 priloži slavno poznati pisac i one nadpise, koji su pomnožili ovu solinsku sbirku tečajem g. 1887. Ova je pako sbirka od tada novijimi izkapanji ogromno narasla, te će pisac i ove naknadno izdavati. Ta sbirka od goleme je važnosti za svakoga, koj se bavi proučavanjem rimske dobi u nas, te takav bez nje nesmije biti. Pisac ju većinom izdao na komade u svom listu: „*Bullettino di archeologia e storia dalmata*“ i u programih spljetske gimnazije, ali je sada sva na kupu, znanstveno priredjena, te obogaćena potrebitimi kazali. Tko ju želi, neka se obrati na sama pisca u Spljetu¹⁾.

Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske. Sabrao i troškom toga grada na sviet izdao Ivan Krst. Tkalčić. Svezak prvi. U Zagrebu 1889. Svega CCXX te 520 strana sa nacrtom istoga grada pri koncu XIV vieka. U kratkom predgovoru pravi pisac, kako se došlo do ovoga izdanja, i što se izdaje; u obširnom pako uvodu riše poviest

¹⁾ Čitamo u br. 77 „*Naroda*“: „Ministarstvo za bogoštovje i nastavu izrazilo je svoje priznanje upravitelju arkeološkoga muzeja u našem gradu, m.ru Franu Buliću za uspješnu revnost na novo pokazanu pri sastavljanju kataloga starih latinskih i grčkih nadpisa, što ih je on štampao u programima ove gimnazije. Nas ne raduje toliko ministarsko priznanje, koje ne odgovara ni iz daleka riedkim zaslugama i radu učenoga Bulića, koliko opravdana nada, što je to priznanje pobudjuje, da će ga već jednom uzpostaviti na ravnateljstvo naše gimnazije. Bilo bi i vrijeme“.

istoga grada do konca XIV stoljeća i to, u koliko se daje izvesti iz listina u ovom svezku priobćenih.

Prva viest o gradu polazi iz konca XI stoljeća; no pisac na odveć slabom temelju od ono malo ovdje našastih novaca rimskih te i naziva *vlaške ulice* (vicus latinorum), koj se pomalja stoprv 12 vieka, hoće da dokaže, da Zagreb potiče iz rimskoga doba. Po nas taj naziv *vicus Latinorum* dolazi uprav od onih rimskih stanovnika, koji su se ondje sakupili uslied propasti rimske Andautonije (Šćitarjevo); a ono malo rimskih novaca ondje našastih uprav ništa nedokazuje.

Pripovjeda dalje o imenu *Zagreb*, o njegovom položaju i razdiobi, kako je postao tvrdi grad *Grec*, koje su bile javne sgrade, gradski posjedi; o gradjanstvu i upravi gradskoj, o obrtu i trgovini, o gradskih teretih i o gradskih običajih.

Dalje razpravlja o biskupskoj i kaptolskoj oblasti, počam od utemeljenja biskupije zagrebačke i kaptola; o prvostolnoj crkvi i bogoslužju, o župah i samostanih, o školah, ubožnici i kupalištu. Riše napried sukobe, koji su tada obstojali medju gradskom i biskupsko-kaptolskom oblasti; te napokom Zagrebačku okolicu (Remete, Medvedgrad i Susjedgrad). Str. I—CXCH.

Sliedi pako kratki sadržaj pojedinih listina kronologički priredjen (Str. CXCH—CCXIX); a zatim se navadjaju same listine (str. 1—402), naine 417 komada, od god. 1093—5 do god. 1399. Prilaže se dalje njekoliko osmrtnih bilježaka, tri grobna nadpisa, dva kalendara zagrebačke crkve, njekoliko izvadaka iz suvremenih pisaca, i prilog k listinam od 10 komada; te napokon: „*index personarum, locorum et rerum*“.

Uvod je podosta dug, te se mogao razdjeliti na glave i paragrafe, a na koncu pako ili s preda imalo se svakako dodati *kazulo*. Izdanje je dosta liepo.

Ova radnja veoma zaslužnoga našega akademika, od ne male važnosti za proučavanje poviesti glavnoga grada Zagreba do konca XIV vieka, služi na čast i piscu i gradu; te je želiti, da se uskori nje konac.

Le origini primitive di Salona Dalmatica, Heraclea Illirica. Studio storico archeologico pel prof. Dr. I. cav. de Lanza. Venezia 1889. — Ovu je razpravu na svietlo dalo književno mletačko društvo u svom organu *Ateneo Veneto*, poprativši ju dobro zasluženom hvalom. Otiskana je i naposeb. Vrli naš spisatelj u njoj dokazuje na temelju starih spisatelja i spomenika, da Šilaceva *Heraclea*, kašnje Ἡράκλειος, jest prvobitno ime rimske *Salona*, dolazeće od Eraka i njegova sina Ila, koj je iz Grčke ondje došao i naselio se.

Ono što naš pisac nagadja, da su Iliri govorili slavenski jezik, mi mu povladiti nemožemo. U nas nema ni traga slavenskomu jeziku u staro doba, dočim u naših rimskih nadpisih dolazi sjaset imena, koja nenalaze tumača ni ma u kom jeziku, te se jedino pripisati mogu a i moraju izumrlu jeziku ilirskomu.

Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hrcgovini. Urednik: Kosta Hörmann, vladin savjetnik. God. 1889. Knjiga II. III. Sarajevo, u 4i.
— Evo nam već na svietlo druge i treće knjige *Glasnika* (V. Viestnik

str. 94 tek. god.), te uz prvi razgled može se slobodno reći, da veoma srećna bjaše namisao o izdavanju ovoga lista, i da ovaj korača napried sve bolje na korist domaće prosvjete, te da će postati najglavnije vrielo za poznavanje ove liepe a do sada toli nesrećne naše zemlje. U koliko se nas tiče, iztaknuti nam je u drugoj knjizi članak g. E. Lileka *Riznica porodice Hranići (nadimak Kosača)*, te *два heraldička spomenika iz Bosne*, i *два rimska natpisa u Glamoču*¹⁾ od Dra Truhelke, i *mač od tuča izvadjen iz Drine* od g. Koste Hermana urednika; a u trećoj knjizi sastavak muz. ravnatelja u Sarajevu g. Dra Truhelke *prehistorički predmeti sa Glasinca*²⁾, koji se jamačno rukuju sa našimi iz Prozora, i sa onimi, koji se izkapaju oko Poreća u Istri, oko sv. Lucije na Goričkom i po Kranjskoj, te sastavak *tetoviranje kože kod katolika u Bosni i Hercegovini* od Dra Leop. Glika, oba obilno slikami razsvietljena. — Mi bi samo željeli, da se *Glasnik* podjeli na dva odsjeka, naime na historičko- arkeološki i prirodoslovni. Tako bi valjda bolje odgovarao svomu zvanju.

Sulla città ed isola di Curzola. Cap. XVIII dell' opera di F. G. Jackson „Dalmatia the Quarnero and Istria“. — Traduzione italiana di Ber. Marković Minn. Oss. per cura di D. Andrea Alibranti. Spalato 1889. — Dobro poznati g. And. Alibranti, kanonik i c. k. čuvar historičkih i umjetnih spomenika na Korčuli, dao je prevesti na italijanski te na svietlo dati 18 glavu gori pomenutoga Jacksonova djela, gdje ovaj opisuje grad i otok Korčula. Mi smo već u pogledu ciele Jacksonove radnje našu rekli (V. Viestnik 1888 str. 31). Nego članak o Korčuli jest bez dvojbe jedan od najboljih ulomaka Jacksonova djela, pošto su mu u tom pri ruci bili i najbolji izvori i viešti i iskreni pomagači; te je hvale vriedno, što ga je g. Alibranti iz svoje žarke ljubavi prama otačbini dao prevesti i obielodaniti, a bilo bi nam ugodnije, da je taj prevod hrvatski bio.

Opis antiknih novaca, nadjjenih malo ne izključivo na hrvatskom tlu. Od Vinka Iv. Žanića. — Ova razprava nalazi se u programu kr. male realne gimnazije u Senju god. 1888/9. Gosp. V. I. Žanić, gimnazijalni profesor, opisuje stare novce svoje vlastite sбирke. Opis je točno izveden po najboljih piscih, naime Babelonu, Cohenu i Sabatieru. Tko bi želio ovu sбирku nabaviti za umjerenu cienu, neka se na nas ili neposredno na pisca obrati.

Dalmazia di Dalmatico. Fasc. I. Trieste 1889. — Pisac rodom iz Dalmacije, a komu se nezna za pravo ime, hoće da iztakne prednosti i krasote svoje mile otačbine. Sveta i hvalevriedna misao. Djeli svoju

¹⁾ Opazit nam je, da na str. 91 u drugom nadpisu a u trećem redku onu prazninu nesmije se nikako izpuniti sa *proconsul*, jer se radi o vojničkoj časti, te ondje je izčeznulo -BF t. j. *beneficiarius consularis* (V. Mommsen III. 3617 i t. d. V. str. 1156). Zašto pako u obih nadpisih y mjesto v?

²⁾ Ovu je razpravu nješto prije Dr. Truhelka na svietlo dao u „Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien XIX Bd. I. u. II. Heft 1889“ njemački.

radnju na glave. U ovoj prvoj svezci ima jih šest. U prvoj razpravlja o naravnih ljepotah Dalmacije; u drugoj opisuje njezino bogatstvo prirodoslovno i povjestničko; u trećoj koliko vrijedi na polju umjetnosti; u četvrtoj govori o značaju naroda; u petoj riše ženu dalmatinsku; u šestoj bavi se glasbom. Sve mu teče veoma glatko i umjereno.

Лажни Бранковићи. Написао Лауш Талоци, превео с мађарског Др. Стеван Павловић (из Српског Летописа св. 159). У Новом Саду 1889. — Veleuč. Ljudevit Thallóczy, hvaljeni mađarski spisatelj, izpituje u ovoj razpravi povjest porodice Gjorgia Brankovića, služec se ponajviše do sada nepoznatimi podatci sakupljenimi u knjižnicah Beča i Budimpešte. U uvodu dobro poznati prevoditelj punim pravom hvali ovu Thalloczyevu radnju.

Nadpis rimski iz Mitrovice. — Ovih dana naime 4. listopada bje otkrit na pravoslavnom groblju u Mitrovici znameniti rimski nadpis sa slikami, i jedan veoma liepo ukrašen stup, sve krasno sačuvano. Gospodin Ignjat Jung, revni muzealni povjerenik i učitelj u onoj varoši, poslao nam je namah prepis nadpisa i liepo izradjene nacрте istoga nadpisa i stupa. Nismo u stanju, da još u ovom svezku izdamo taj nadpis i slike, jer nedostaje nam vremena zato, da slike prenesemo na umjetni papir, te da jih pošaljemo za izradbu Angereru u Beču, i primimo natrag. Toga radi to izdanje odgadajamo na sljedeći svezak.

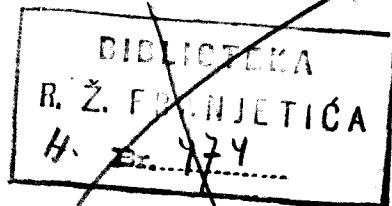
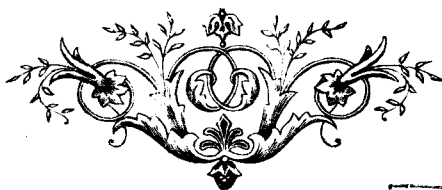
Bullettino di archeologia e storia dalmata. Anno XII. 1889.
 — N. 1. — 1. Ai lettori. — 2. Iscrizioni inedite. — 3. Una statuetta di bronzo di Giove del museo di Spalato (con una tavola). — 4. Le gemme del museo di Spalato. — 5. Lucerne di terracotta. — 6. Nadpis iz dobe hrvatske narodne dinastije. — 7. Otok Korčula pod engleskom vladom. — 8. Serie dei reggitori di Spalato. — N. 2. — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. Nomi e marche di fabbrica su tegoli, embrici ecc. — 4. Predgradje Šibenika. — 5. Nadpis iz Mletačke dobe. — 6. Il monastero e la chiesa dei ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano. — 7. Otok Korčula pod engleskom vladom. — 8. Serie dei reggitori di Spalato. — N. 3. — 1. Iscrizioni inedite. — 2. O portalu stolne crkve spljetske. — 3. Vrhorski serdar Miletić. — 4. Il monastero e la chiesa dei ss. Cosma e Damiano. — 5. Gio. Ant. Barbaro prov. gen. in Dalm. et Alb. — 6. Otok Korčula pod engleskom vladom. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — N. 4. — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Nadpisi iz mletačkoga doba. — 3. Vojvoda Kruta. — 4. La famiglia Foxia o Fozza. — 5. O portalu stolne crkve spljetske. — 6. Otok Korčula pod engleskom vladom. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — N. 5. — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Iscrizioni d' epoca veneta. — 3. Starinske izkopine u Jesenicam Poljica. — 4. Illustrazione alla storia di Castelnuovo di Cattaro. — 5. Otok Korčula pod engleskom vladom. — 6. Serie dei reggitori di Spalato. — N. 6. — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Natpisi iz mletačkog doba. — 3. Serie cronologica dei provveditori di Clissa. — 4. La famiglia Foxia o Fozza. — Serfè dei reggitori di Spalato.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA

GODINA XI.

U ZAGREBU.

TISKARSKI I LITOGRAFIJSKI ZAVOD C. ALBRECHTA.

1889.

7075

7952

Sadržaj

Viestnika hrvatskoga arkeologičkoga društva. Godina XI. 1889.

	Strana
Broj I. — V. Odlomak predhistoričkog groblja u Prozoru. — Tab. I. — S. Ljubić	1—2
2. Nadpis rimski iz Gjurgjevca. — S. Ljubić	2—3
3. Nadgrobnni kamen Radoslava Gorjanskoga. — Dr. Ivan Bojničić i Geza pl. Csergeő	3—8
4. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak. — Vid Vuletić Vukasović	8—13
5. Kritika. — »Monumenti di architettura in Dalmazia«. — Frano Radić	13—14
6. Dopisi. — O. J. Dobroslav Božić iz Žeravca. — 2 Vid Vuletić V. iz Korčule .	14—18
7. Razne viesti od S. L.	18—32
Broj II. — 1. Njekoliko rimskih nadpisa iz Sreima. — Jos. Brunšmid	33—40
2. Dvie drevne lubanje iz Bosne. — Vid Vuletić V.	40—43
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak. — Vid Vuletić V. .	44—50
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne hrvatske dinastije. Napisao Fran Bulić«. — Fr. Radić	50—55
5. Dopisi. — 1. Pavao Roca iz Stankovcih. — 2. Nik. Bart. Gjonović iz Ercegnovoga. — 3. Vid Vuletić V. iz Korčule. — 4. Josip Brunšmid iz Vinkovaca. — 5. Jovan Kotur iz Bednika	55—61
6. Razne viesti od S. L.	61—64
Broj III. — 1. Jedna bolska uresna ploča sa natpisom iz IX vijeka. — Sa slikom. — Frano Radić	65—69
2. Izkapanje na Gradini kod Petrovasela blizu Nove Gradiške. — S. Ljubić . . .	69—72

	Strana
3. Rimski nadpis u Bosni. — V. Vuletić V.	73
4. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak. — Vid Vuletić V.	73—82
5. Kritika. — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne dinastije. Napisao Fran Bulić. — Nastavak. — Fr. Radić	82—85
6. Dopisi. — 1. Fra Stjep. Zlatović iz Šibenika. — 2. Vid Vuletić V. iz Korčule	85—91
7. Razne viesti od S. L.	91—96
Broj IV. — 1. † Ivan Kukuljević Sakcinski. -- Sa slikom. — Uredništvo	97—104
✓ 2. Crtice iz moga putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili gospičko-otočke pukovnije. — S. Ljubić	104—109
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak. — Vid Vuletić V.	110—114
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne dinastije. Napisao Fran Bulić«. — Fr. Radić	115—119
5. Dopisi. — 1. Mirko Brejer iz Križevaca. — 2. Vid Vuletić V. iz Korčule	119—123
6. Razne viesti od S. L.	123—128

Imena dopisnika u časopisu „Viestniku“ za god. 1889.

Bojničić Dr. Ivan, muzealni pristav u Zagrebu.
 Božić O. J. Dobroslav, župnik u Žeravcu.
 Brejer Mirko, veletržac u Križevcu.
 Brunšmid Josip, gimnaz. profesor u Vinkovcih.
 Gjonović Nik. Bart., liekarnik u Ercegnovom.
 Kotur Jovan, posjednik u Bedniku.
 Ljubić prof. Sime, muzealni ravnatelj u Zagrebu.
 Radić Frano, prof. na gradj. školi u Korčuli.
 Roca Pavao, učitelj u Stankovcih.
 Vuletić Vukasović Vid, prof. na gradj. školi u Korčuli.
 Zlatović Fra Stjepan, u Šibeniku.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XI — BR. 1.

SADRŽAJ.

1. Odlomak predhistoričkog groblja u Prozoru — Tab. I. (*Frammento di cimitero preistorico in Prozor.* — *Tav. I.*) — S. L. — Str. 1—2.
2. Nadpis rimski iz Gjurjevca (*Iscrizione romana di Gjurjevac.*) — S. I. — Str. 2—3.
3. Nadgrobnni kamen Radoslava Gorjanskoga (*Iscrizione sepolcrale di Radoslavo de Gara.*) — Dr. I. Bojničić Kninski, i Geza pl Csergeö. — Str. 3—8.
4. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak (*Iscrizioni antiche bossinesi in Bossina e in Hercegovina.* — *Continuazione.*) — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 8—13.
5. Kritika. — Monumenti di architettura in Dalmazia (*Spomenici graditeljski u Dalmaciji.*) — Frano Radić. — Str. 13—14.
6. Dopisi (*Corrispondenze.*) — 1. O. J. Dobroslav Božić iz Žeravca. — 2. Vid Vuletić Vukasović iz Korčule. — Str. 14—18.
7. Razne vesti (*Notizie varie.*) — Str. 18—32.

U Zagrebu 1. siječnja 1889.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeološkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Novi povjerenici hrv. arkeol. društva i nar. zem. muzeja.

Božić Josip Dobroslov otac, u Žeravcu kod Derventa u Bosni

Članovi

koji su položili prinos za god. 1887.

Ravnateljstvo Vel. Gimnazije u Gospiću.
Kiss pl. Pragutin, vlastelin u Saulovcu.
Začek Dr. Josip, liječnik u Beški.

Članovi

koji su dalje položili prinos za god. 1888.

Brčić Antun, predsjednik priziv. suda u Zadru.
Bresztyenszky Dr. A., sveuč. prof. u Zagrebu.
Dollhopf pl. Gustav, vl. odjel. savjetnik u Zagrebu.
Erben Franjo, inžinir u Petrinji.
Folnegović Franjo, nar. zastupnik u Zagrebu
Gimnazija vel. u Karlovcih
Gutal Matej, župnik u Beraku.
Jarc Franjo, župnik u Mirni na Kranjskom.
Jurinač Dr. Ad. Eug., gimn. prof. u Varaždinu.
Jurković Ivan, vlad. savjetnik u Zagrebu.
Kappus Drag., gradski inžinir u Zemunu.
Kiss pl. Dragutin, vlastelin u Saulovcu.
Lobmajer August, župnik u Erdeviku.
Lopašić Radoslav, vlad. tajnik u Zagrebu.
Mužina Mijo, župnik u Beli na Cresu.
Radetić Ivan, gimn. prof. u Senju.
Ravnateljstvo vel. gimnazije u Gospiću.
Začek Dr. Josip, liječnik u Beški
Zubac O. Augustin, bisk. tajnik u Mostaru.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

Balaš Mijo, veletržac u Karlovcu.
Beruta Josip, podarc. i župnik u Koprivnici.
Brejer Emerik, veletržac u Križevcih.
Čitaonica u Belovaru.
Damin N., prof. na nautičkoj školi u Bakru.
Gimnazija vel. u Osijeku
Hrvatski Sastanak u Selcih na Braču
Jarc Franjo župnik u Mirni.
Karić Pavao, umir. podpukovnik u Zagrebu.
Leber Pajo, podarc. i župnik u Glini.
Mavračić tjeper, župnik u Dolj. Miholjcu.
Miler Adolf, medicinar u Beču.
Monti Lovro, odvjetnik u Kninu.
Narodna čitaonica u Spljetu.
Narodni Dom u Bakru.
Posilović Juraj biskup u Senju.
Ravnateljstvo učiteljske škole u Petrinji
Vitezić Dinko, odvjetnik u Krku.
Vujević O. Stjepan u Požegi
Zubac O. Augustin bisk. tajnik u Mostaru.

Obavijest.

Iztaknuli smo u prošlom broju 4. „Viestnika“ na str. 105, te i u ovom u raznih viestih *zamušnu* važnost staro-hrvatskih starina, koje se već od dvie godine izkapaju oko Knina pod vieštom upravom ondješnjeg starinarskoga društva, te smo dodali, da se ova stvar tiče celoga hrvatskoga naroda, i da je dužan pojedini pravi rodoljub po mogućnosti priteći u pomoć tomu plemenitomu podhvatu sa prinosi ili s upisivanjem u članove pomenutoga društva.

Ovdje nam je navesti §§. 5—9. iz pravilnika *Kninskoga starinarskoga društva* na obavijest onih rodoljuba, koji su skloni stupiti kao članovi istoga društva:

- §. 5. Društvo će nabavljati novčana sredstva: a) prinosi društvenih članova; b) blagodarnim podporam vlade, ili društva priličnim ovomu ili privatnih osoba; c) drugim izvanrednim dohodcima.
- §. 6. Članovi društva jesu: a) *utemeljitelji*, b) *redoviti*, c) *povjerenici*. Slobodno je društvu ubrojiti među svoje osobe kao počastne članove, bilo domaće bilo vanjske.
- §. 7. Članovi utemeljitelji jesu oni, koji plaćaju društvu na jedan put nemanje od 30 for.
- §. 8. Članovi redoviti jesu oni, koji plaćaju 70 novčića na mjesec, ili 8 for. na godinu.
- §. 9. Članovi povjerenici ili počastni nisu u dužnosti plaćati ništa.

Uredništvo „Viestnika“ hrv. arkeol. društva ovlašćeno je za sada upisivati članove i primati darove i prineske za

Kninsko starinarsko Društvo,

te sve to objelodanjuje postupno na ovom mjestu.

Članovi utemeljitelji:

Prof. Sime Ljubić, ravnatelj nar. ark. muzeja u Zagrebu . . . . . 30 for. — nov.

Članovi prinosnici:

Bernta Josip, podarcidj. i župnik u Koprivnici	2 for. — nov.
Müller Adolf Brodjanin, medicinar u Beču	2 „ 50 „
Karić Pavao, umir. podpukovnik u Zagrebu	1 „ — „

Ukupno . . . . . 35 for. 50 nov

Uredništvo.

Knjige

hrv. arkeol. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu i u pisarni samoga društva uz veoma obaljenu cieniu.

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II.	2 for. — nč.
" " IV. i V. svaka po	— " 80 "
" " VI. do XII. svaka po	— " 50 "
Codex Diplomaticus, knjiga I. i II. svaka po	1 " — "
Bibliografija hrvatska	— " 50 "
Bibliografija della Dalmazia	1 " — "

Kod iste Hartmanove knjižare i u pisarni nar. muzeja mogu se dobiti i sljedeće radnje prof. S. Ljubića:

Opis jugoslav. novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4. sa 20 tabla, za 8 i 12 for.
Ob odnošajih Dubrovačke sa Mletačkom republikom. Tri obširne razprave iz "Rada" — za 4 for.

Skrovište rim. zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876. sa tabl. — za 50 n.
Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876. sa 4 table — za 1 for.

O VII. zasjedanju antropol. i arkeolog. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877. — za 50 nč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874 — za 1 for.

Viestnik nar. zem. muzeja. U Zagrebu 1870. sa 2 table — za 1 for.
" " " " 1876. sa više tabla — za 2 for.

Pučkim učiteljem. — Opazuje se, da medju članovi našega društva malo je učitelja pučkih škola. Upravljaajući odbor uvieren, da su uprav pučki učitelji u stanju najbolje pomoći društvenim svrhama, nudi jim svoj *Viestnik* badava uz to samo, da uredničtvu Viestnika pošalju točno i što obširnije izvješće o starinah u svojoj okolici, i da ga nadalje revno obavieščuju o svakom obretu arkeolog. predmeta, o kom bi ma što doznali. U slučaju pako, da nebi imali o čem izvješćivati, mogli bi namerivati svoj prinos sa starinskimi predmeti, koje bi po vrijednosti odkupio arkeol. odjel nar. muzeja, a tim bi postali i članovi društva.

Štov. **povjerenikom** nar. muzeja i hrv. arkeol. društva, te svim našim članovom, i svim drugim rodoljubom i ljubiteljem domaćih starina i narodnoga napredka što toplije preporučamo, neka budno paze na svaki prekršaj naredba Vis. zem. Vlade i Vis. zem. krajiške oblasti, koje smo izdali na uvojku Viestnika predpr. god. o sačuvanju starina, te za svaki slučaj neka umah obavieste ravnateljstvo arkeol. odjela nar. muzeja ili upravu hrv. arkeol. društva za daljnje postupanje u stvari. One naredbe kadre su odlučno pomoći i domaćoj nauci i nar. arkeol. muzeju, samo ako jih dotične oblasti budu zdušno vršile.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XI. — BR. 2.

SADRŽAJ.

1. Njekoliko rimskih napisa iz Sriema (*Alcune iscrizioni romane dal Sirmio*). — Jos. Brunšmid. — Str. 3—40.
2. Dvie drevne lubanje iz Bosne (*due antichi crani dalla Bossina*). — V. Vuletić Vukasović. — Str. 40—43.
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini — Nastarak (*Iscrizioni antiche bossinesi in Bossina e in Hercegovina. — Continuazione*) — Vid Vuletić Vukasović — Str. 44—50.
4. Kritika ¹ — Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije. Napisao Fran Bulić (*Monumenti croati . . . dell' epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić.*). — Fr. Radić. — Str. 50—55.
5. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. Pavao Roca iz Stankoveih. — 2. Nik. Bart. Gjonović iz Ercegnovoga. — 3. Vid Vuletić V iz Korčule. — 4. Josip Brunšmid iz Vinkoveih. — 5 Jovan Kotur iz Bednika. — Str. 55—61.
7. Razne viesti (*Notizie varie*). — Str 61—64.

U Zagrebu 1. travnja 1889.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinoseci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Novi povjerenici hrv. arkeol. društva i nar. zem. muzeja.

Gjonović Nik. Bart. liekar u Ercegnovu.

Članovi

koi su položili prinos za god. 1887.

*Kauk O. Robert samos. predstojnik u Iloku.
Mitrović vit. Spiro podpukovnik u Ljubljani.
Muha Antun učit. u Rumi
Nemec Julio duh. pomoć u M. Bistrici.*

*Nikolašević M. u Pogoračn.
Palunko Vinko kanon u Dubrovniku.
Rabar Iv. gimn. prof. u Osieku.
Rohaček Dr. Iv. ravn. bolnice u Stenjevcu.
Tubić Stj. sudb. pristav u Požegi.*

Članovi

koi su dalje položili prinos za god. 1888.

*Bišćan Martin sudac u Ogulinu.
Budisavljević Bude veliki župan u Belovaru (pogriješno tiskano za 1889).
Glaser Jos. profesor u Petrinji.
Kauk O. Robert samost. predst. u Iloku
Krajevčić A. liekar u Vukovaru.
Mitrović vit. Sp. podpuk u Ljubljani.*

*Nemec Julio duh. pom. u M. Bistrici.
Palunko Vinko kanon. u Dubrovniku.
Rohaček Dr. Ivan rav. bol u Stenjevcu.
Rubetić Cvjetko kat. na realci u Zagrebu
Spinčić Vjek. prof. u Gorici.
Tubić Stj. sudb. pristav u Požegi.
Vojcović Jakob okruž. predst u Bihaću.*

Članovi

koi su položili prinos za god. 1889.

*Alačević Dujam c. k. prijamnik u Zadru i za g. 1890
Batišić Jakov ljekarnik u Bakru.
Benković Iv. grad. viećnik u Zagrebu.
Bišćan Martin sudac u Ogulinu.
Bresztyenszky pl. Dr. A. sveuč. prof u Zagrebu.
Budmani Pero gimn. prof. u Zagrebu.
Cepelić Miho bis. tajnik u Djakovu.
Crnetić Janko grads. oficial u Zagrebu.
Cvjetković M. financ. savjet u Zagrebu.
Čegetek Fr. sudac u Zagrebu.
Čučković Dr. Uroš prisjed. stolu sedm. u Zagrebu.
Dautović M. vit. vlad. predst. u Zagrebu.*

*Deutsch Albert knjižar u Zagrebu.
Dragičević T. stražmeštar u Zabrdju.
Erben Franjo inžinir u Petrinji.
Gašparić Franjo biskup u Zagrebu.
Gimnazija Vel. u Vinkovcib.
Glaser Josip profesor u Petrinji.
G. golja D. šted. pristav u Zagrebu.
Golub Vjek. škol. nadzornik u Zagrebu.
Gorjanović Dr. Drag. muz. pristav u Zagrebu.
Grahor Janko arhitekt u Zagrebu.
Gržetić Dr. N. glav. liečnik u Pešti.
Guteša Ilija veletražac u Zagrebu.
Halper pl. M. vit. vlad. savjet. u Zagrebu.
Herkov Raj. financ. nadsavj. u Zagrebu*

Horvat Nik. arcidj. u Zagrebu.
Hudovski A. grad. vječnik u Zagrebu.
Ivković Dr. Fr. kanonik u Zagrebu.
Jakčin Andrija odvjetnik u Zagrebu.
Jurinač A. E. Dr. gimn. prof. u Varaždinu.
Jurković pl. Dr. Nik. vlad. savjet u Zagrebu.
Kišpatić Dr. M. univ. docent i prof. na realci u Zagrebu.
Kondrat Ferdo inžinir u Zagrebu.
Kostrenčić Iv. sveuč. bibl. u Zagrebu.
Kuralt Fr. tajn. gosp. društva u Zagrebu.
Kus Miroslav k. zem. blagajnik u Zagrebu.
Ljubas O. Filip župnik u Banjaluci.
Lobmajer Dr. A. lieč. i prof. u Zagrebu.
Maixner Dr. Fr. vlad. nadz. u Zagrebu.
Mallin Theod. grads. vječnik u Zagrebu.
Mašić Ivan šted. oficial u Zagrebu.
Matz Mavro vlad. tajnik u Zagrebu.
Mazura Dr. Sime odvjetnik u Zagrebu.
Mazuranić Dr. V. vlad. odjel. savjet. u Zagrebu.
Mikić Mijo kanonik u Zagrebu.
Miller Ferdo gimn. prof. u Osijeku.
Mošinski Adolf vlad. savjet u Zagrebu.
Mrazović Dr. Mat. odvjetnik u Zagrebu.
Muhic Dr. Pavao um. vlad. predst. u Zagrebu.
Okrugić Ilija opat žup. u Petrovaradinu.
Pajunko Vinko kanon. u Dubrovniku.
Pavec Iv. škol. nadzor. u Zagrebu.
Pavišić pl. Dr. Alviž prelat, umir. vlad. savjetnik u Gorici.
Pavlešić Janko biskup u Zagrebu.
Perpić Nedeljko satnik u Theresienstadt.
Petračić Fr. sveuč. prof. u Zagrebu.
Pilar Dr. Gjuro sveuč. prof. i muz. ravn. u Zagrebu.

Pliverić Iv. nadbis. tajnik u Zagrebu.
Preradović pl. Dušan pomor. nadporuč. u Luli.
Rabar Ivan gimn. prof. u Osijeku.
Rački Dr. Franjo arcidj. kanon. u Zagrebu.
Rakovac Dr. Ljud. liečnik i vlad. tajnik u Zagrebu.
Realka velika u Zemunu.
Rohaček Dr. Iv. ravn. bolnice u Stenjevcu.
Schauff Adalbert odvjetnik u Zagrebu.
Spincić Vjek. gimn. prof. u Gorici.
Streit Gjuro kanonik u Djakovu.
Šenoa Julio šted. knjigovodja u Zagrebu.
Šentić Jos. c. k. kapetan u Celovcu.
Šišić Jakov vit. odjel. savj. u Zagrebu.
Špiček Stjep. grad. zastup. u Zagrebu.
Švinderman Blaž kanon. u Zagrebu.
Tkalčić Iv. akad. knjižničar u Zagrebu.
Tordinac Gj. velepredstavnik u Djakovu.
Vakanović Armin umir. ban. namjestnik u Zagrebu.
Vidrić Dr. Lovro odvjetnik u Zagrebu.
Vojevođić Jak. okruž. predst. u Bihaću.
Vorsak Engelbert dekan i župnik u Djakovu.
Vrbanić M. šum. vlad. nadzor. u Zagrebu.
Zahar Dr. Ivan odvjetnik u Zagrebu.
Bedeković Kamilo nadinžinir u Zagrebu.
Halper pl. Vladimir vlastelin u Zaječdi.
Horvat Levin vlad. perovodja u Zagrebu.
Ivkaneč Ljud. vieć. ban. stola u Zagrebu.
Karić Pavao um. podpuk. u Zagrebu.
Šć Franjo kr. inžinir u Zagrebu.
Štrepel Dr. M. docent i gim. prof. u Zagrebu.
Tkalčić M. šted. oficial u Zagrebu.
Trgovacka komora u Zagrebu.

P o p i s

do sada upisanih članova i darova prinesenih hrv. arkeol. Društvu u ime starinarskoga društva u Kninu.

(Sravni uvojak br. 1.)

Članovi utemeljitelji:

Preuzv. g. Ban kraljevina Hrv. Slav. i Dalm Drag. grof Khuen-Héderváry sa.....	100 for. — nov.
Presvjet. g. Dr. Juraj Posilović biskup Senjski sa	50 " — "
Prof. Sime Ljubić, ravnatelj nar. ark. muzeja u Zagrebu sa...	30 for. — "

Članovi redoviti:

Brunšmid Josip, gimn. prof. u Vinkovcih sa	6 for. — nov. na godinu
Dr. Nikola Gržetić glavni vojnički liječnik u Budimpešti sa	6 " — "

Članovi prinosnici:

Badovinac Gj. kanonik u Križevcih sa	3 " — "
Huba Pavao predstojnik kr. kot. oblasti u Križevcih	2 " — "
Dr. Josip Derenčin kot. liječnik u Križevcih	2 " — "
Tvrđka Slavko Breyer i sinovi Marko i Emerik u Križevcih sa	3 " — "

Darovatelji:

Kukuljević Ivan predsjednik hrv. ark. Društva i Matice	10 for. — nov.
Beruta Josip, podarcidj. i župnik u Koprivnici	2 " — "
Müller Adolf Brodjanin, medicinar u Beču	2 " 50 "
Karić Pavao, umir. podpukovnik u Zagrebu	1 " — "
Košćal gimn. ravnatelj u Vinkovcih	1 " — "
Divić Dr. Franjo gimn. prof. u Vinkovcih	1 " — "
Oštrić Dr. Ognj. kr. javni bilježnik u Križevcih	3 " — "
Antolković Dr. M. u Križevcih	2 " — "
Modec Josip u Križevcih	1 " — "
Oštrić Ivan u Križevcih	— " 50 "
Fröhlich Dragutin u Križevcih	1 " — "
Rechnitzer Alberto u Križevcih	2 " — "

Izriče se osobita hvala g. *Emer. Brejeru* druž. i muz povjereniku u Križevcih za trud što je ondje uložio u sakupljanju članova i darova.

Uprava hrvat. arkeol. Društva.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XI. — BR. 3.

SADRŽAJ.

1. Jedna bolska uresna ploča sa natpisom iz IX. vijeka — sa slikom (*una lastra ornata, con iscrizione del IX secolo in Bol — con figura*). — Frano Radić. — Str. 65—69.
2. Izkapanje na Gradini kod Petrovasela blizu Nove Gradiške (*Scavi in Gradina presso Petrovaselo non lungi da Nuova Gradisca*). — S. L. — Str. 69—72.
3. Rimski nadpis u Bosni (*Iscrizioni romana in Bossina*). — V. Vuletić V. — Str. 73.
4. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak (*Iscrizioni antiche bossinesi in Bossina e in Hercegovina. — Continuazione*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 73—82.
5. Kritika. — Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije. Napisao Fran Bulić (*Monumenti croati . . . dell'epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 82—85.
6. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. F. Stjep. Zlatović iz Šibenika. — 2. Vid Vuletić Vukasović iz Korčule. — Str. 85—91.
7. Razne viesti (*Notizie varie*). — Str 91—96.

U Zagrebu 1. srpnja 1889.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlazi tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Novi povjerenici hrv. arkeol. društva i nar. zem. muzeja.

Biljan Miho, ravnatelj kr. više pučke škole u Karlobagu.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1887.

*Despinić pl. Dr. Petar sudb. savjetnik u Pešti.
Fosco Antun, presv. biskup u Šibeniku.
Ortner Gjuro, župnik u Sesvetih kraj Pitomače.
Steklasa Iv., gimn. prof. u Rakovcu
Šibenička občina.*

Članovi

koji su dalje položili prinos za god. 1888.

*Benaković Josip, posjednik u Županju.
Despinić pl. Dr. Petar, sudb. savjetnik u Pešti.
Fosco Antun, presv. biskup u Šibeniku.
Steklasa Iv., gimn. prof. u Rakovcu.
Šibenička občina.*

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

*Alibrandi Andrija, kanonik u Korčuli.
Čitaonica u Belovaru.
Čitaonica u Spljetu.
Eisenhuth Ljudevit, kr. mjernik u Karlovcu.
Friš Andrija, kanonik kod sv. Jerka u Rimu.
Gimnazija Velika u Gospiću.
Gržetić Dr. Nik., glavni puk. liečnik u Pešti.
Steklasa Iv., gimn. prof. u Rakovcu.
Šibenička občina.*

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeološkoga odjela nar. zem. muzeja.

Najprije nam je osobito iztaknuti dar veleuč. gosp. *Dra Nikole Gržetića* glavn. vojn. liečnika u Budimpešti, već davnoga Mecenaša ovoga nar. zavoda, koj mu ovih dana veledušno pokloni glasovito, veoma riedko i skupocieno Napoleonovo djelo u 25 toma teksta i 8-i vel. i 9 ogromnih toma dotičnih tabla.

- P. N. gosp. presv. *Ivan pl. Kukuljević* — poprsje mjedeno Rimljanina, izkopano kod sela Trnave blizu Zagreba; — mramornu glavu Rimljanina izkopanu u Petrinjskoj ulici u Zagrebu; — vel. ključanicu s ključem od kamenitih vrata u Zagrebu; — dva vel. lokota od gradskih vrata; — dvie zemljene cieve od rimskog vodovoda u Stanjevcu.
- " *Stitić* Božo iz Dolnje Tuzle u Bosni — dva srebrna novca.
- " *Božić* Fra I. Dobroslav iz Žeravca — sr. frizački novac i tursku kaimu (banku).
- " *N. N.* djak u sjemeništu djakovačkom — sr. novac Leopolda I.
- " *Karić* Mate, c. kr. kapetan u Zagrebu — dvie bakr. medalje.
- " *Tomaj* Edo, ljekarnik u Zagrebu — 4 sr. i 1 bakr. rimski novac i 1 sr. magjarski.
- " *Nöthig* Marija iz Klostra — 4 bakr. rimska novca vel. modula.
- " *Radković*, rezbar u Zagrebu — 2 bakr. medalje od g. 1888 od istoga izkovane.
- " *Kotur* Ivan poštar i posjednik u Bedniku — 1 sr. i 5 bakr. rimskih novaca, 5 sr. dinara Vladislava II ugar i 9 sr. najnovijih.
- " *Gjurić* Mato iz Gibarca u Srijemu — rimsku posudicu, te 8 bakr. rimskih novaca, i 4 sr. i 3 bakr. novija novca.
- " *Finč* Josip, inžinir u Požegi — polovicu mlata iz kamene dobe izkopanu na briegu kod Buća medju Pakracem i Požegom.
- " *Malin* Franjo iz Petrovaradina — sr. novac slavonski, našast u njegovom vrtu.
- " *Glaser*, prof. u Petrinji — bronzenu naušnicu nadjenu u Gladuši kod Bednika.
- " *Torbar* Josip, ravnatelj vel. realke u Zagrebu — dvie stare pevelje sa pečati.
- " *Gluić* Miho, kovač u Petrovomselu kod N. Gradiške — olovnu ciev izkopanu na njegovom zemljištu *Top*.
- " *Dr. Weis*, liečnik u N. Gradiški — gornju stranu lubanje izkopanu za metar duboko na zemljištu *Top*.
- " *Podavić*, umir. činovnik u Zagrebu — bakarsku banku od g. 1849.
- " Arkeol. Družtvo *Siscia* u Sisku — 3 polukalupa rimske svietiljke, te rimsku zemljenu posudicu i odlomak na način ruže.
- " *Zajc* K., šumar u Karlobagu — rimsku svietiljku sa nadpisom *ATIME*, te 3 sr. rimska novca i jedan bakreni.
- " *Vuletić-Vukasović* Vid, prof. u Korčuli — dvie vitice bakrene našaste izpod stečka u Hrcgovini.
- " *Brajter* Mirko, veletržac u Križevcih — bakr. novac *Maximus* nadjen kod Optuja u Stajerskoj.
- " *Kitar* Josip iz Koprivnice — 2 sr. novca rimska i nekoliko sr. ugarskih.
- " *Sedeli* Stjepan, pravnik iz Vukovara — jedan zlatni turski novac i 10 sr. novih, sve našaste u Trpinji kod Vukovara.
- " *Bernstein* Adalbert iz Begteza — sr. groš Sigismunda kralja Poljskoga.
- " *Stokić* braća u Jablancu — bodaću iz bakrene dobe ondje izkopanu, i sr. novac cara *Vespasiana*.

- P. n. gosp. *Žanić Vinko* Iv., gimn. prof. u Senju — rimsku žlicicu i medalju od bisernice ondje našastu u starinskom grobu.
 „ *Budišanljević Bude*, presv. vel. župan u Gospiću — bodaču iz bakr. dobe polomljenu, našastu u Trnovcu.
 „ *Ratković B.* u Gospiću — 1 bakr rimski novac i 2 sr. mletačka.
 „ *Dobijaš*, šumar u Gospiću — nekoliko predmeta iz predhis. dobe iz one okolice.

P o p i s

do sada upisanih članova i darova prinesenih hrv. arkeol. Društvu u ime starinarskoga društva u Kninu.

(Sravni uvojak br. 2.).

Članovi prinosnici:

- P. n. gosp. *Kamenar Janko*, gimn. prof. u Gospiću..... 3 for. — nov.

Darovatelji:

„ <i>Božić D.</i> , arcidiakon i župnik u Gospiću.....	2	„	„
„ <i>Bušljeta I.</i> , trgovac „	1	„	„
„ <i>Chvala Josip</i> , inžinir „	1	„	„
„ <i>Orlenjak V.</i> , sudb. viećnik „	1	„	„
„ <i>Czermak Jos.</i> , kr. sudb. predsjednik „	3	„	„
„ <i>Einwatter I.</i> , trgovac „	1	„	„
„ <i>Ferković M.</i> , pravi učitelj „	1	„	„
„ <i>Ibel Juraj</i> novski „	1	„	„
„ <i>Jurković M.</i> , škol. nadzornik „	—	„	50
„ <i>Kiepak</i> „	—	„	50
„ <i>Kolmanović A.</i> , župan. perovodja „	—	„	50
„ <i>Konjiković I</i> pl., kotar sudac „	1	„	„
„ <i>Kos I.</i> , gimn. učitelj „	1	„	„
„ <i>Koziak Slavoljub</i> , nadšumar „	2	„	„
„ <i>Krčmarić</i> „	—	„	40
„ <i>Matašić M.</i> , pop „	1	„	„
„ <i>Matija</i> (pop) od Ribnika „	1	„	„
„ <i>Mibelčić M.</i> , pravi učitelj „	1	„	„
„ <i>Mudrović Joso</i> „	—	„	20
„ <i>Nikšić I.</i> „	1	„	„
„ <i>Novaček</i> „	—	„	50
„ <i>Pavelić A.</i> , stud. med. „	—	„	80
„ <i>Petrović Rud.</i> , trgovac „	5	„	„
„ <i>Ratković B.</i> , trgovac „	1	„	„
„ <i>Seneković Martin</i> , gimn. ravnatelj „	1	„	„
„ <i>Stengel Ivan</i> „	1	„	„
„ <i>Smidt V.</i> „	—	„	50
„ <i>Štrbac St.</i> , kr. podžupan „	3	„	„
„ <i>Travica Dane</i> , gimn. učitelj „	1	„	„
„ <i>Varda A.</i> , župan. tajnik „	1	„	„
„ <i>Vučković Ostoja</i> , kotar. predstojnik „	1	„	„
„ <i>Vukelić Joso</i> , pop „	1	„	„
„ <i>Wieser E.</i> , inžin. pristav „	1	„	„

41 for. 40 nov.

Ovim se izriče svim darovateljem najtoplija hvala, osobito pako g. *Jakovu Paveliću*, povjereniku hrv. arkeol. Društva i nar. zem. Muzeja u Gospiću za trud što je ondje uložio u sakupljanju članova i darova za starinar. društvo u Kninu. Dalje u tu svrhu poklonio je

- Prečast. A. Ittlinger*, župnik u Račinovcih ..... 10 for. — nov.

Uprava hrv. arkeol. Društva.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XI. — BR. 4.

SADRŽAJ.

1. † Ivan Kukuljević Sakcinski, prvi predsjednik hrv. arkeol. društva — sa slikom (*† Giovanni Kukuljević Sakcinski, primo presidente della società archeologica croata — col ritratto*). — Str. 97—104.
2. Critice iz mog putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili gospičko-otočke pukovnije (*Cenni sulla mia escursione nelle parti meridionali del Confine Superiore, cioè dei già regimenti di Gospić e di Otočac*). — S. Ljubić. — Str. 104—109.
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak (*Iscrizioni antiche bossinesni in Bossina e in Hercegovina. — Continuazione*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 110—114.
4. Kritika. — Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije. Napisao Fran Bulić (*Monumenti croati . . . dell'epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 115—119.
5. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. Mirko Brejer iz Križevaca. — 2. Vid Vuletić Vukasović iz Korčule. — Str. 119—123.
6. Razne viesti (*Notizie varie*). — Str. 123—128.

U Zagrebu 1. listopada 1889.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinoseci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalji. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Č l a n o v i

koji su dalje položili prinos za god. 1888.

Kr. realna gimnazija u Rakovcu.

Mašić A., kr. profesor na vel. realki u Zemunu, i za g. 1887.

Lehpamer Josip, kanonik u Varaždinu.

Kr. Gimnazija Velika u Požegi.

Čitaonica u Požegi.

Bulat Dr. Gajo, gradonačelnik u Spljetu i za g. 1887.

Košćec Franjo, župnik u Šestinah.

Jagunić Josip, gimnaz. profesor u Rakovcu.

Kr. Gimnazija u Belovaru i za g. 1887.

Šavor Josip, podharc. i župnik u V. Bukovcu.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1889.

Narodni dom u Bakru.

Lapaine Valenttin, kr. kotar. inžinir u Zemunu.

Kr. realna gimnazija u Rakovcu i za g. 1890.

Lehpamer Josip, kanonik u Varaždinu.

Kr. Velika Gimnazija u Požegi.

Čitaonica u Požegi.

Bulat Dr. Gajo, gradonačelnik u Spljetu.

Košćec Franjo, župnik u Šestinah.

Kr. Gimnazija u Belovaru.

Despinić Dr. Petar pl., sudb. vijećnik u Budimpešti.

Vranjčany-Dobrinović barun Šimun na Rieci.

Barčić Erasmo, odvjetnik na Rieci

Pilepić Dr. Franjo, odvjetnik na Rieci.

Marušić Mato, gimn. kateketa na Rieci.

Polić Antun, veletržac na Rieci.

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja.

- P. N. Gosp. *Čabrian* Josip, nadinžinir u Petrovaradinu: 12 komada novaca bakrenih (4 rimska, 1 ugarski a 7 turskih), 2 ostruge i 2 ručke, od kojih jedna svršuje glavom vuka, a druga nogom od čaplje.
- " *Vujević* Stjepan, guardian požeški — bakreni krst nadjen u požeškom gradu.
- " *Miler* Pajo, opat i župnik u Mitrovici — 327 bakr. rim. novaca, 7 iz sred. doba, 1 bakr. zapinjaču i odlomke druge, te bakr. prsten, i fotografiju rimskog poprsja, koj se čuva ondje kod gr. poglavarstva.
- " *Dr. Jurinac*, odvjetnik u Varaždinu — prsten sa kameom Predstavlja starca sa punom kosom i bradom, i sr. repub. rimski novac.
- " *Benić* Stjepan ml. iz Kloštra Ivanića — dva burdovana, jedno koplje, jedan fokoš, jednu bakrenu posudu, jednu drvenu škatulju i jednu staru izderanu sliku.
- " *Pettinger* Josip, umir. katast. nadzornik u Zagrebu — vetropušku 200 g. staru.
- " *Čorić* O. Antun, župnik u Vrbanjcih — izrezani kamenčić (vojn. naoružan).
- " *Lapaine* V., kotar. inžinir u Zemunu — liepi pojas iz tučane dobe našast na cesti od Bežanije do Surčina u Sriemu, i bakren prsten sredoviečni našast kod kopanja arčanjskoga kanala: te nam pribavio predmete iz N. Banovcih i ne malim troškom odpremio parobrodom u Zagreb. O tih predmetih V. str. 63.
- " *Brejer* Mirko, veletržac iz Križevca — liepi kladivac iz kamene dobe našast blizu Hruškovca, koj on kupi putjuć kroz onu okolicu u svrhe muzealne, a na svoje troškove.
- " *Stoos* Nikola, župnik u Rakovcu — valjalo iz kamene dobe našasto u šumi kod Hruškovca.
- " *Antolković* Josip, kr. umir. ravnatelj u Beču — 4 novca kovana za novu državu Kongo i 4 papinske banke iz prošloga stoljeća.

Illustrazione del palazzo di Diocleziano con 12 tavole in 4°.

— Ovo djelo slavno poznatoga g. Prof. Dr. Franja vit. de Lanza Splječanina, koje je bez dvojbe najbolja radnja do sada na svietlo izdana o onoj glasovitoj palači, može se sada dobiti za 2 mjesto 4 forinta ili kod samoga spisatelja u Trevisu (Italija) ili putem uredništva Vjestnika uz poštarski trošak.

Knjige

hrv. arkeol. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu i u pisarni samoga društva uz veoma obaljenu cieniu.

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II.	2 for. — nč.
" " IV. i V. svaka po	— " 80 "
" " VI. do XII. svaka po	— " 50 "
Codex Diplomaticus, knjiga I. i II. svaka po	1 " — "
Bibliografija hrvatska	— " 50 "
Bibliografija della Dalmazia	1 " — "

~~~~~

Kod iste Hartmanove knjižare i u pisarni nar. muzeja mogu se dobiti i sljedeće radnje prof. S. Ljubića:

Opis jugoslav. novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4. sa 20 tabla, za 8 i 12 for.

Ob odnošnjih Dubrovačke sa Mletačkom republikom. Tri obširne rasprave iz *Rada* — za 4 for.

Skrovište rim. zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876. sa tabl. — za 50 n.

Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876. sa 4 table — za 1 for.

O VII. zasjedanju antropol. i arkeolog. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877. — za 50 nč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874 — za 1 for.

Viestnik nar. zem. muzeja. U Zagrebu 1870. sa 2 table — za 1 for.

" " 1876. sa više tabla — za 2 for.

~~~~~

Pučkim učiteljem. — Opazuje se, da medju članovi našega društva malo je učitelja pučkih škola. Upravljajući odbor uvieren, da su uprav pučki učitelji u stanju najbolje pomoći društvenim svrham, nudi jim svoj *Viestnik* badava uz to samo, da uredničtvu *Viestnika* pošalju točno i što obširnije izvješće o starinah u svojoj okolici, i da ga nadalje revno obavješćuju o svakom obretu arkeolog. predmeta, o kom bi ma što doznali. U slučaju pako, da nebi imali o čem izvješćivati, mogli bi namerivati svoj prinos sa starinskimi predmeti, koje bi po vrijednosti odkupio arkeol. odjel nar. muzeja, a tim bi postali i članovi društva.

Štov. povjerenikom nar. muzeja i hrv. arkeol. društva, te svim našim članovom, i svim drugim rodoljubom i ljubiteljem domaćih starina i narodnoga napredka što toplije preporučamo, neka budno paze na svaki prekršaj naredba Vis. zem. Vlade i Vis. zem. krajiške oblasti, koje smo izdali na uvojkju *Viestnika* predpr. god. o sačuvanju starina, te za svaki slučaj neka umah obavieste ravnateljstvo arkeol. odjela nar. muzeja ili upravu hrv. arkeol. društva za dalnje postupanje u stvari. One naredbe kađre su odlučno pomoći i domaćoj nauci i nar. arkeol. muzeju, samo ako jih dotične oblasti budu zdušno vršile.

Knjige

hrv. arkeol. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu i u pisarni samoga društva uz veoma obaljenu cieniu.

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II.	2 for. — nč.
" " IV. i V. svaka po	— " 80 "
" " VI. do XII. svaka po	— " 50 "
Codex Diplomaticus, knjiga I. i II. svaka po	1 " — "
Bibliografija hrvatska	— " 50 "
Bibliografija della Dalmazia	1 " — "

Kod iste Hartmanove knjižare i u pisarni nar. muzeja mogu se dobiti i sliedeće radnje prof. S. Ljubića:

Opis jugoslav. novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4. sa 20 tabla, za 8 i 12 for.
Ob odnošajih Dubrovačke sa Mletačkom republikom. Tri obširne razprave iz *Rada* — za 4 for.

Skrovište rim. zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876. sa tabl. — za 50 n.
Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876. sa 4 table — za 1 for.

O VII. zasjedanju antropol. i arkeolog. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877. — za 50 nč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874 — za 1 for.

Viestnik nar. zem. muzeja. U Zagrebu 1870. sa 2 table — za 1 for.
" " 1876. sa više tabla — za 2 for.

Pučkim učiteljem. — Opazuje se, da medju članovi našega društva malo je učitelja pučkih škola. Upravljavući odbor uvieren, da su uprav pučki učitelji u stanju najbolje pomoći društvenim svrbam, nudi jim svoj *Viestnik* badava uz to samo, da uredničtvu *Viestnika* pošalju točno i što obširnije izvješće o starinah u svojoj okolici, i da ga nadalje revno obavieščuju o svakom obretu arkeolog. predmeta, o kom bi ma što doznali. U slučaju pako, da nebi imali o čem izvješćivati, mogli bi namerivati svoj prinos sa starinskimi predmeti, koje bi po' vrijednosti odkupio arkeol. odjel nar. muzeja, a tim bi postali i članovi društva.

Štov. **povjerenikom** nar. muzeja i hrv. arkeol. društva, te svim našim članovom, i svim drugim rodoljubom i ljubiteljem domaćih starina i narodnoga napredka što toplije preporučamo, neka budno paze na svaki prekršaj naredba Vis. zem. Vlade i Vis. zem. krajiške oblasti, koje smo izdali na uvojknu *Viestnika* predpr. god. o sačuvanju starina, te za svaki slučaj neka umah obavieste ravnateljstvo arkeol. odjela nar. muzeja ili upravu hrv. arkeol. društva za dalnje postupanje u stvari. One naredbe kadre su odlučno pomoći i domaćoj nauci i nar. arkeol. muzeju, samo ako jih dotične oblasti budu zdušno vršile.

Obavjest.

Iztaknuli smo u prošlom broju 4. „Viestnika“ na str. 105, te i u ovom u raznih viestih *zamašnu* važnost staro-hrvatskih starina, koje se već od dvie godine izkapaju oko Knina pod vieštom upravom ondješnjeg starinarskoga društva, te smo dodali, da se ova stvar tiče celoga hrvatskoga naroda, i da je dužan pojedini pravi rodoljub po mogućnosti priteći u pomoć tomu plemenitomu podhvatu sa prinosi ili s upisivanjem u članove pomenutoga društva.

Ovdje nam je navesti §§. 5—9. iz pravilnika *Kninskoga starinarskoga društva* na obavjest onih rodoljuba, koji su skloni stupiti kao članovi istoga društva:

- §. 5. Društvo će nabavljati novčana sredstva: a) prinosi društvenih članova; b) blagodarnim podporam vlade, ili društva priličnim ovomu ili privatnih osoba; c) drugim izvanrednim dohodcima.
- §. 6. Članovi društva jesu: a) *utemeljitelji*, b) *redoviti*, c) *pojerenici*. Slobodno je društvu ubrojiti među svoje osobe kao počastne članove, bilo domaće bilo vanjske.
- §. 7. Članovi utemeljitelji jesu oni, koji plaćaju društvu na jedan put nemanje od 30 for.
- §. 8. Članovi redoviti jesu oni, koji plaćaju 70 novčića na mjesec, ili 8 for. na godinu.
- §. 9. Članovi povjerenici ili počastni nisu u dužnosti plaćati ništa.

Uredništvo „Viestnika“ hrv. arkeol. društva ovlašćeno je za sada upisivati članove i primati darove i prineske za

Kninsko starinarsko Društvo,

te sve to objelodanjuje postupno na ovom mjestu.

Članovi utemeljitelji:

Prof. Sime Ljubić, ravnatelj nar. ark. muzeja u Zagrebu . . . . . 30 for. — nov.

Članovi prinosnici:

Beruta Josip, podarcidj. i župnik u Koprivnici	2 for. — nov.
Müller Adolf Brodjanin, medicinar u Beču	2 „ 50 „
Karić Pavao, umir. podpukovnik u Zagrebu	1 „ — „

Ukupno . . . . . 35 for. 50 nov

Uredništvo.

Novi povjerenici hrv. arkeol. društva i nar. zem. muzeja.

Božić Josip Dobroslav otac, u Žeravcu kod Derventa u Bosni

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1887.

*Ravnateljstvo Vel. Gimnazije u Gospiću.
Kiss pl. Dragutin, vlastelin u Saulovcu.
Začek Dr. Josip, liečnik u Beški.*

Č l a n o v i

koji su dalje položili prinos za god. 1888.

*Brčić Antun, predsjednik priziv. suda u Zadru.
Bresztyenszky Dr. A., sveuč. prof. u Zagrebu.
Dollhopf pl. Gastav, vl. odjel. savjetnik u Zagrebu.
Erben Franjo, inžinir u Petrinji.
Folnegović Franjo, nar. zastupnik u Zagrebu
Gimnazija vel. u Karlovcih
Gutal Matej, župnik u Beraku
Jare Franjo, župnik u Mirni na Kranjskom.
Jurinac Dr. Ad. Eug., gimn. prof. u Varaždinu.
Jurković Ivan, vlad. savjetnik u Zagrebu.
Kappus Drag., gradski inžinir u Zemunu.
Kiss pl. Dragutin, vlastelin u Saulovcu.
Jobmajer August, župnik u Erdeviku.
Lopašić Radoslav, vlad. tajnik u Zagrebu.
Mužina Mijo, župnik u Beli na Cresu.
Radetić Ivan, gimn. prof. u Senju.
Ravnateljstvo vel. gimnazije u Gospiću.
Začek Dr. Josip, liečnik u Beški
Žubac O. Augustin, bisk. tajnik u Mostaru.*

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1889.

*Balaš Mijo, veletržac u Karlovcu.
Beruta Josip, podarc i župnik u Koprivnici.
Brejter Emerik, veletržac u Križevcih.
Čitaonica u Belovaru.
Damin N., prof. na nautičkoj školi u Bakru.
Gimnazija vel. u Osijeku
Hrvatski Sastanak u Selcih na Braču
Jare Franjo župnik u Mirni.
Karić Pavao, umir. podpukovnik u Zagrebu.
Leber Pajo, podarc i župnik u Glini.
Mavračić Stjepan, župnik u Dolj. Miholjcu.
Miler Adolf, medicinar u Beču.
Monti Lovro, odvjetnik u Kninu.
Narodna čitaonica u Spljetu.
Narodni Dom u Bakru.
Posilović Juraj biskup u Senju.
Ravnateljstvo učiteljske škole u Petrinji
Vitezić Dinko, odvjetnik u Krku.
Vujević O. Stjepan u Požegi
Žubac O. Augustin bisk. tajnik u Mostaru.*

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA **XI** — BR. 1.

SADRŽAJ.

1. Odlomak predhistoričkog groblja u Prozoru — Tab. I. (*Frammento di cimitero preistorico in Prozor. — Tav. I.*) — S. L. — Str. 1—2.
2. Nadpis rimski iz Gjurgjevca (*Iscrizione romana di Gjurgjevac.*) — S. L. — Str. 2—3.
3. Nadgrobni kamen Radoslava Gorjanskoga (*Iscrizione sepolcrale di Radoslavo de Gara.*) — Dr. I. Bojničić Kninski, i Geza pl Csergeö. — Str. 3—8.
4. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak (*Iscrizioni antiche bossinesi in Bossina e in Hercegovina. — Continuazione.*) — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 8—13.
5. Kritika. — Monumenti di architettura in Dalmazia (*Spomenici graditeljski u Dalmaciji.*) — Frano Radić. — Str. 13—14.
6. Dopisi (*Corrispondenze.*) — 1. O. J. Dobroslav Božić iz Žeravca. — 2. Vid Vuletić Vukasović iz Korčule. — Str. 14—18.
7. Razne vijesti (*Notizie varie.*) — Str. 18—32.

U Zagrebu 1. siečnja 1889.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeološkičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.